

—Людзьмі звацца!
Янка Купала,

ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫ БЕЛАРУСІ

ПЯТНІЦА

6

СНЕЖНЯ
1991 г.
№ 49 (3615)

ВЫХОДЗІЦЬ
з 1932 г.

КОШТ — 15 кап.
(Па падпісцы —
10 кап.)

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

9 снежня — 100 гадоў з дня нараджэння выдатнага беларускага паэта Максіма Багдановіча. Старонкі гэтага нумара «ЛіМа» прысвечаны Максіму.

Вочы Максіма

Стагоддзе прайшло, як у грэшны
наш свет,
У край зрабаваны, гаротны, сірочы
Зляцеў, як анёл, апантаны паэт,
Глядзелі трывожна ягоныя вочы.

Ён мовіў: «Адрынь, беларус,
вечны страх,
Нарэшце, сумленне сваё ты
паслухай!»
Кіпела ў сухотных, збалелых
грудзях,
Як грозны вулкан, сіла вольнага
духу.

Стагоддзе прайшло, мы ж дасюль
на крыжы,
А воля, а слава ўсё міма і міма...
І болям, якому няма ўжо мяжы,
Цямнеюць журботныя вочы
Максіма.

Стагоддзе прайшло, а па нашай
зямлі
Лятуць і лятуць неўтаймоўныя
коні...
Ды тыя, што зноў Беларусь
прадалі,
Дагэтуль не бачаць, не чуюць
Пагоні.

Пад небам сваім, без
чарнобыльскіх хмар,
На грунце дзядоў, што паўсталі
за намі,
Спадарыня мілая, мужны спадар,
Калі ж назаўжды станем мы
спадарамі!

«Народ, Беларускі Народ!
Ты — цёмны, сляпы, быццам
крот...» —
І сёння праўдзівыя гэтыя словы.
Няўжо так і сыдзем ганебна
на звод
Без веры ў наступнасць, без
роднае мовы!..

Спакою і страху сваім не гадзі,
Бо з імі нам звацца людзьмі
немагчыма...
Глядзі, беларус, каб не згінуць,
глядзі
У строгія чыстыя вочы Максіма.
Сяргей ЗАКОННІКАЎ.

М. БАГДАНОВІЧ. (З групавога здымка супрацоўнікаў рэдакцыі яраслаўскай газеты «Голас». Рэканструкцыя П. Драчова і В. Ждановіча).

Кола Дзён

І ЖЫВЕ СЁННЯ З НАМІ...

Генадзь БУРАЎКІН

Слова пра Максіма Багдановіча, сказанае на ўрачыстым вечары ў бібліятэцы Арганізацыі Аб'яднаных Нацый у Нью-Йорку 4 лістапада г. г.

Першы дзень снежня быў днём выбараў. Для Украіны гэта былі не толькі выбары прэзідэнта, але і выбары Украінскі народ у гэты дзень адназначна пацвердзіў незалежнасць сваёй дзяржавы. Гэта азначае, акрамя усяго іншага, што ў Саюза (СССР ці ССД — якая цяпер розніца?) няма будучыні. Незалежнасць Украіны першай прызнала Расія (праўда, выставішы паўныя ўмовы). Не сёння-заўтра яе прызнае ўсё свет. І толькі пазіцыя Прэзідэнта СССР, які звярнуўся за падтрымкай Саюза да парламентарыяў 12 рэспублік, застаецца нязменнай. Але гэта, хутчэй за ўсё, яго асабістая справа.

Прышоў час і Беларусі зрабіць свой канчатковы выбар. Ці разумеюць гэта ў нашым Вярхоўным Савета?

27 ЛІСТАПАДА

на закрытым пасяджэнні Дзяржсавета ў Маскве з удзелам прэзідэнтаў Арменіі і Азербайджана прынята рашэнне рэкамендаваць парламентам абедзвюх рэспублік скасаваць усе антыканстытуцыйныя акты, якія тычацца Нагорна-Карабахскай аўтаномнай вобласці.

28 ЛІСТАПАДА

Старшыня Вярхоўнага Савета Беларусі С. Шушкевіч наведваў Наваполацкі нафтахімічны комплекс. На сустрэчы з прадстаўнікамі працоўных калектываў горада і дэпутатамі абмяркоўвалася сітуацыя, якая склалася з-за недапаставак сыравіны з РСФСР.

29 ЛІСТАПАДА

У Мінск прыехаў надзвычайны і паўнамоцны пасол Францыі ў СССР Б. Дзюфуры. Ён меў гутарку са Старшынёй ВС Беларусі С. Шушкевічам, а таксама з лідэрамі парламенцкай апазіцыі БНФ.

30 ЛІСТАПАДА

Б. Ельцын і М. Гарбачоў дамовіліся на сустрэчы ў Крамлі, што Расійскі цэнтральны банк возьме на сябе забеспячэнне бюджэту і выплаты зарплат будаўнічым установам на ўсёй тэрыторыі Саветаў Саюза. У Мінску заснаваны новы рух — «У абарону вечных ідэалаў чалавецтва».

1 СНЕЖНЯ

каля 90 працэнтаў выбаршчыкаў Украіны выказаліся за незалежнасць сваёй рэспублікі на рэфэрэндуме. Прэзідэнтам Украіны выбраны Леанід Краўчук.

На выбарах прэзідэнта Казахстана Нурсултан Назарбаеў набраў амаль 99 працэнтаў галасоў.

Пераважна большасць жыхароў Прыднястроўя і Гагаўзі падала заставацца ў складзе неіснуючага Саюза ССР, прагаласавалішы на рэфэрэндуме за стварэнне ўласных рэспублік. Выбраны прэзідэнт Пойдзіястроўскай ССР — Ігар Смірноў і Гагаўскай рэспублікі — Сцяпан Тапал. Малдова не прызнае вынікі рэфэрэндуму.

2 СНЕЖНЯ

вялікім канцэртам у памяшканні Дзяржаўнага цырка Беларусі быў адзначаны ў Мінску пачатак Хануны — нацыянальнага ўраўнаважанага свята. Свята, якому больш тысячы гадоў, было доўгі час забаронена ў нашай краіне. Сёлета ўпершыню ў многіх гарадах была запалена менора (храмавы сямісвечнік) — галоўны атыбут свята.

3 СНЕЖНЯ

Савет Саюза з чацвёртага заходу, услед за Саветам Рэспублік, зацвердзіў ікрыт на прыкрыццё дэфіцыту саюзнага бюджэту на чацвёрты квартал у памеры 90,5 мільярда рублёў.

Усяго 25 свечак адпалала на зямным бяседным сталі Максіма Багдановіча. Калі ў маі 1917 года пагасла апошняя, тоненькая і пахілая, побач не было ні сваякоў, ні сяброў і выпадковыя людзі, якія паклалі ў камяністую крымскую зямлю высушанае туберкулёзам маладое цела, не здагадаліся нават, што хавалі аднаго з выдатнейшых беларускіх паэтаў, аднаго з самых любімых сыноў нацыі.

За 25 гадоў жыцця большасць з людзей паспяваюць толькі закончыць адукацыю ды яшчэ ажыццяваць або сустрэць сваю нарочную. А Максім Багдановіч за гэтыя кароткія імгненні вечнасці паспеў стаць адным з самых дасведчаных мужоў свайго часу, класікам роднай літаратуры. Народжаны ў Менску, асірацелы ў Гродне, вывезены пяцігадовым з Беларусі, ён на доўгія гады быў адарваны ад роднай зямлі, ад матчынай мовы і бабуліных казак, ад пошму наднёманскіх бароў і вяцэлага булькатанія крынчак. Вучыўся ён у Ніжнім Ноўгарадзе і Яраслаўлі, каханне сваё напатакаў над матухнай Волгай, а ўсе сілы і магутны талент аддаў да астатку, да апошняй хмельнай кроплі, «краіне-браначы» — Беларусі. Маці перадала яму не толькі невылечную хваробу, а і нязломную адданасць нацыянальнаму духу.

Склаў М. Багдановіч свае першыя вершы ў пару ўздыму шырокай адраджэнскай хвалі, калі ад мужычых палеткаў, з нізін народнага жыцця ўзнімалася да вышыняў сусветнай культуры сакаліная сям'я ма-

ладых валадароў і выказнікаў думак беларусаў — Янка Купала, Якуб Колас, Алесь Гарун. Як і яны, ён быў дэмакратам і рамантыкам. Як і яны, ён пакутаваў ад галечы і несправядлівасці, якія панавалі ў родным краі. Але, у адрозненне ад сваіх выдатных паплекнікаў — дзяцей вёскі, ён быў выхаванцам горада і сынам інтэлігентаў. Таму і выпала яму першаму ў нашай літаратуры прынесці ў яе індустрыяльны матывы і адчуванні гараджаніна, натуральную знітанасць з шматграннай агульначалавечай культурай. Менавіта ў Багдановічавых строфах годна і вольна пасялілася айчынная гісторыя з яе помнікамі архітэктуры, з летапісамі і сліцкімі паясамі, з постацамі Скарыны і ваяроў-эмаганцаў. Не выпадковымі падарожнымі, не экзатычнымі гасцямі, а ўдзельнікамі агульнажыцця выглядаюць у ягоных творах Рафаэль і Рэбрант, Геракл і Антэй, Дантэ і Моцарт. Рэцэнзія на кнігу Рэбрандана Тагора, вольнае перайманне японскіх, іспанскіх, сербскіх, персідскіх, фінскіх народных песень, пераклады Авідзія, Гарацыя, Шылера, Гейне, Верхарна, Верлена, Пушкіна, Шаўчэнкі былі для зусім маладога Багдановіча надзейнымі нітамі, што дапамагалі ткаць непаўторны ўзор сваіх уласных скарбаў. І тая мова, якую дзяржаўнымі актамі забаранялі магутныя паланізатары і русіфікатары, у ягоных вуснах аказвалася надзіва мілагучнай і інтэлігентнай пры пераспеве з французскай, грэчаскай, нямецкай. Якраз на ёй

ён даў бліскучыя ўзоры практычна ўсіх лірычных жанраў і форм — балады, элегіі, рамансы, эпіграмы, рандо, санеты, тэрыцыны, аятавы, трыялеты, скерца...

Будучы да танчэйшага нерва беларусам, Максім Багдановіч заўсёды пачуваў сябе часткаю чалавецтва, часцінкаю Сусвету.

Я хацеў бы спаткацца з Вамі на вуліцы

У ціхую сінюю воч і сказаць: Бачыце гэтыя буйныя зоркі, Ясныя зоркі Геркулеса? Да іх ляціць наша Сонца, І нясецца за Сонцам Зямля, Хто мы такія?

Толькі падарожныя — папутнікі сярод нябёс.

Нашто ж на Зямлі Сваркі і звадкі, боль і горыч, Калі ўсе мы разам ляміем Да зор?

Гэта напісана ў 1915 годзе. Але хіба гэта не адчуванне нашага сучасніка, які зведаў радасці і цяжкасці касмічных палятаў, які жахнуўся бездані атамных катастроф і па-новому ацаніў чалавечую дабрыню і спагаднасць?..

Так ужо здарылася, што ў Максіма Багдановіча не было кахання ў тым зямным шчаслівым разуменні гэтага слова, да якога мы прывыклі. Відаць, выбранніцы, якіх ён сустракаў на сваёй жыццёвай сцяжыне, не паспелі ў свой час ацаніць і ягонай тонкай душы і ягонага высокага чыстага пачуцця. Але затое якія бясконныя пярыны любоўнай лірыкі пакінуў ён нам, каб многія і многія пакаленні беларусаў шапталі іх сваім каханкам як уласныя словы прызнання! Ён і ў гэтым абсягу творчасці быў майстрам, які аднаў годнасць і прыгажосць.

Мне доўгае расстанне з Вамі Чарней ад Вашых чорных нос. Чаму ж нядобры час прынёс Мне доўгае расстанне з Вамі? Я пабляднеў ад горкіх слёз І трыялет пачаў славамі: «Мне доўгае расстанне з Вамі Чарней ад Вашых чорных нос».

І ўсё ж самым гарачым, самым трапяткім, самым святым пачуццём Максіма была любоў да Радзімы, да маці-Беларусі. Яна зрабіла яго паэтам, яна дала сэнс ягонаму самаахвярнаму жыццю, яна пакінула яго ў памяці нашчадкаў. І менавіта яна, як гэта ні дзіўна на першы погляд, выклікала нянавісць у ворагаў. Хаця, здавалася б, якія ворагі маглі быць у прыгожага, стройнага, сарамлівага, невылечна хворага юнака з задумнымі шэрымі вачамі? Гэта былі ворагі ягонай Бацькаўшчыны — а значыць і ягоныя. Яны спяралі замоўчвалі і ўсяляк прыніжалі ягоны дар. Яны пасля валасатымі пальцамі сталінскіх інквізітараў вырывалі ягоны партрэт і ягоныя вершы са школьных падручнікаў. Яны пляліся нацягнуць на ягоныя худыя плечы суконную робу нацыяналіста. Але ён перамог, выстаў, вытрымаў суд часу і жыве сёння з намі, малады, разумны, павучы, сумленны, несмяротны...

Сябры пры жыцці называлі яго між сабой Максімам-кніжнікам. І думаю, у вышэйшай ступені справядліва, што ягоны соты дзень нараджэння мы адзначаем у бібліятэцы Арганізацыі Аб'яднаных Нацый, дзе плячо да пляча на паліцах сыхлілі кнігі з усіх кантынентаў. Па праву займае тут годнае месца томік Максіма Багдановіча, у якім, як ён пісаў.

Засушыў я на паперы Краскі, свежыя калісы, Думак шчырых і чуцця...

Максім Багдановіч марыў, што беларуская культура панясе нарэшце свой дар усяму свету. Час гэты настай. Мы з паклонам перадаём людству свае духоўныя набыткі — і сярод іх чыстую Максімаву песню. Барыце — яна і ваша.

ДОЎГІ ШЛЯХ ДА ПРЫЗНАННЯ

У Міністэрстве замежных спраў Беларусі адбылася прэс-канферэнцыя па выніках работы беларускай дэлегацыі на 46-й сесіі Генасамблеі ААН.

Кароткую справаздачу варта было б пачаць з пытання, якое хоць і не тычылася непасрэдна тэмы прэс-канферэнцыі, але цікавіць усіх. Гэта пытанне аб выніках рэфэрэндуму на Украіне. Адказваючы на яго, міністр замежных спраў Беларусі П. Краўчанка нагадаў, што яшчэ сёлета ў верасні ўступіў у законную сілу Дагавор паміж Беларуссю і Украінай, заснаваны на ўзаемным і безумоўным прызнанні незалежнасці суверэнных дзяржаў. Тое, што зрабіла Украіна, абавязкова зробіць і наша рэспубліка, падкрэсліў міністр. Але незалежнасць, на яго думку, — гэта працэс. Шлях да яе доўгі і нялёгкі.

Што ж робіць беларуская дыпламатыя для таго, каб паскорыць шлях да міжнароднага прызнання суверэннай Беларусі? Міністр замежных спраў паспрабаваў даць разгорнуты адказ. Зараз, падкрэсліў П. Краўчанка, ААН перажывае свайго роду рэнесанс, пачынае рэальна ўплываць на ход міжнародных падзей. Адбываюцца сур'ёзныя змены ў яе дзейнасці. Днямі адбылася важная падзея: Генеральным сакратаром ААН быў выбраны егіпцянін Бут-

рас Галі. З першага студзеня ён замяніў на гэтым пасту Перэса дэ Куэльера.

Беларуская дэлегацыя была надзвычай актыўнай. Яе прадстаўнікі выступілі ва ўсіх пастаянных камітэтах Арганізацыі Аб'яднаных Нацый. П. Краўчанка звярнуў увагу на такі прыныцповы момант. Наша рэспубліка, выплачваючы ўзносы ў ААН, ніколі не атрымлівала ад яе фінансавай дапамогі. (Для параўнання — дапамога аказвалася такім краінам, як Грэцыя, Мальта, Партугалія). Дзякуючы дыпламатычным намаганням, статус Беларусі зменіцца: цяпер яна будзе краінай — «рэцыпіентам», а не «донарам». Цяпер ужо справа нашага ўрада прадставіць праекты, пад якія могуць быць выдзелены грошы.

Важнай перамогай назваў П. Краўчанка ўключэнне Беларусі ў ЭКАСОС — эканамічны і сацыяльны камітэт ААН.

Міністр замежных спраў правёў пад час сесіі перамовы з кіраўнікамі знешнепалітычных слоў ведамстваў многіх краін. Асабліва важнае значэнне мела сустрэча з дзяржсакратаром ЗША Дж. Вэйкерам, у ходзе якой закралася, у прыватнасці, пытанне аб ядзернай зброі на Беларусі. Наша рэспубліка, паводле слоў міністра, выступае за поўную яе ліквідацыю на тэрыторыі рэспублікі з удзе-

лам беларускіх экспертаў і дыпламатаў.

У выніку перамоў з міністрам замежных спраў ФРГ Г. - Д. Геншэрам удалося вырашыць пытанне аб адкрыцці на двухбаковай аснове консульстваў у Беларусі і Германіі.

Заклучана консульская канвенцыя з Польшчай, Балгарыяй, ЧСФР, Румыніяй.

Значная частка прэс-канферэнцыі была прысвечана праблемам Чарнобыля. У рабоце беларускай дэлегацыі актэнт рабіўся не толькі на іх абмеркаванні ў ААН, але, перш за ўсё, на арганізацыі канкрэтнай дапамогі рэспубліцы. На сустрэчы з Вэйкерам удалося дамовіцца, што ЗША пачнуць дапамогу Беларусі на дзяржаўным узроўні. Рыхтуецца дастаўка медыкаментаў на спецыяльным транспартным самалёце ў дар беларускаму народу.

Як выявілася, было і ў міністра пытанне да журналістаў. На думку Пятра Кузьміча Краўчанкі, нашы газеты неаператывна адгукваліся на знешнепалітычныя акты беларускіх дыпламатаў, а то і зусім нічога не паведамлялі пра іх. З гэтым прапракам можна было б і пагадзіцца, калі б хоць нехта з беларускіх карэспандэнтаў быў акрэдытаваны, скажам, у тым самым Нью-Йорку.

Віталь ТАРАС.

Памятаюць Коласа на Палессі

«Родныя малюнкi дарагога краю» — такі дэвіз мела Коласаўскае свята, якое прайшло на Лунінецчыне і было прысвечана 80-годдзю з часу знаходжання народнага песняра Беларусі ў Луніцы. Гарадскія ўлады разам з Брэсцкім абласным аддзяленнем Саюза пісьменнікаў Беларусі не пакінулі ўважліва гэта першыя жыццi і творчасці Я. Коласа. Ва ўрачыстасцях прынялі ўдзел пісьменнікі з Брэсцчыны, Мінска, Валыні, члены мясцовага літаратурнага аб'яднання «Палессе» пры раённай газеце «Лунінецкія навіны», жыхары вуліцы Якуба Коласа ў Луніцы, вучні гарадскіх і вясковых школ, настаўнікі.

На сустрэчах у Сіневіцкай сярэдняй школе, на вечары ў ДOME Саветаў свае творы чыталі Ніна Маціш, Алесь Касно, Васіль Жуковіч, Валыніца Кукса, Мікола Пракаповіч, украінскія калегі Пятро Мах, Іван Чарнецкі, Васіль Гэй, спявалі мілагучныя песні беларускія барды Ніна Загарэўская і Алесь Паплаўскі.

Прадстаўнікі творчай інтэлігенцыі Беларусі і Украіны пабывалі таксама ў вёсцы Люсіна Ганцавіцкага раёна. Там таксама адбыліся ўрачыстасці. Мясцоваму музею перададзены цудоўны партрэт песняра, выкананы мастаком Сяргеем Казаком.

А. ВЫШЫНСКІ.

Пам'яці Максіма

Зорка Венера ўзышла над зямлёю,
Светлыя згадкі з сабой прывяла...

На гэты раз раманс, які даўно стаў народным, гучаў ў Магільскай абласной бібліятэцы імя У. І. Леніна, дзе праходзіў мастацка-літаратурны вечар з нагоды 100-годдзя з дня нараджэння М. Багдановіча. Ад-

крыў і вёў вечар сакратар абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў І. Аношкін. Аб жыцці і творчасці паэта расказаў выкладчык кафедры беларускай літаратуры мясцовага педінстытута С. Украінка. Ён прачытаў і свой верш, прысвечаны пам'яці песняра. Творы прысвечэнні чыталі таксама члены абласнога літаб'яднання «Прыдняпроўе» С. Дзядушка,

В. Кунцэвіч, І. Пехцераў. Навучэнцы вучылішча культуры імя Н. К. Крупскай падрыхтавалі музычна-літаратурную кампазіцыю.

Мастацка-літаратурныя вечары пам'яці М. Багдановіча прайшлі ў Глуску, Краснаполлі, іншых раённых цэнтрах Магільскай вобласці.

А. НОВІК.

«На цябе надзея, край родны мой!..»

Адкрыты ліст Старшыні Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь Вячаславу Кебічу, старшыні Камісіі па адукацыі, культуры і захаванні гістарычнай спадчыны Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь Нілу Гілевічу

Напярэдадні 100-годдзя з дня нараджэння выдатнага беларускага паэта Максіма Багдановіча зноў, каторы раз, паўстае пытанне, каб прах таго, чый нямяротны дух і сёння абуджае любоў да Бацькаўшчыны, быў перанесены на родную зямлю.

Неспрыяльныя ўмовы не дазволілі зрабіць гэта ні ў першыя гады большавіцкай ўлады, ні пасля другой сусветнай вайны. Кіраўнічая партыйная наменклатура ўсімі сродкамі супрацьстаяла ажыццяўленню гэтай акцыі, бачыла ў гэтым праявы нацыяналізму.

Мужная і рамантычная постаць паэта, які гэтак рана памёр на чужыне і да апошняй сваёй часіны жыў лёсам Бацькаўшчыны, стаіць поруч з Янкам Купалам і Якубам Коласам — тытанамі нацыянальнага духу, і прах яго, на нашу думку, мусіць знаходзіцца побач з імі.

Суверэнная Беларусь павінна, нарэшце, вярнуць свайго слаўтага сына туды, куды заўсёды імкнулася яго душа, павінна, нарэшце, здзейсніць ягоны заповіт:

...І толькі на цябе надзея,
Край родны мой!..
...Там хоць у гліне, хоць у брудзе,
Там, пад зямлёй,
Найдуць мае слабыя грудзі
Сабе спаной.

Перазахаванне слаўтых землякоў — звычайная практыка цывілізаваных народаў. Можна нагадаць, што яшчэ ў царскія часы адбылося вяртанне на родную зямлю мошчаў Св. Ефрасінні Полацкай, а зусім нядаўна былі забраны з Воўчына ў Польшчу астанкі караля Станіслава Аўгуста Панятоўскага.

Вяртанне праху Максіма Багдановіча на Радзіму будзе садзейнічаць справе адраджэння нацыянальнай свядомасці беларускага народа. А месца на могілках Ялты, дзе быў пахаваны М. Багдановіч, павінна быць абазначана мемарыяльным знакам з адпаведным надпісам, каб у памяці народнай не згубілася гэтая апошняя трагічная сцяжынка паэта.

Рыгор Бардулін, прэзідэнт Беларускага ПЭН-Цэнтра;
Васіль Быкаў, народны пісьменнік Беларусі;
Адам Мальдзіс, прэзідэнт Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў;
Уладзімір Конан, доктар філалагічных навук;
Міхась Ткачоў, доктар гістарычных навук;
Вольга Іпатава, галоўны рэдактар газеты «Культура»;
Аляксей Марачкін, мастак;
Радзім Гарэцкі, акадэмік АН Беларусі;
Васіль Шаранговіч, народны мастак Беларусі;
Эдуард Агуноў, мастак, заслужаны работнік культуры Беларусі;
Віталь Цвірка, народны мастак Беларусі;
Мікола Купава, сябра СМБ, намеснік дырэктара ММВ — усяго 62 подпісы.

ДАПАМОЖАМ МУЗЕЮ

Баранавіцкая Рада ТБМ імя Фрэнцішкі Скарыны стварае першы на Беларусі этнаграфічны музейны комплекс земляробства. Паводле задумы аўтараў, там будзе адлюстравана развіццё старадаўняй матэрыяльнай культуры беларусаў.

Час прыспешвае! Ужо адрамантаваны і аздаблена будынак будучага музея, збіраюцца экспанаты. Але на рэстаўрацыю млына, кузні, сядзібных пабудов, на завяршэнне ганчарнай майстэрні патрэбны немалыя грошы. Свае

сродкі Рада ўжо вычарпала. Апошнім часам мы з'яўляемся сведкамі будовы Гайнаўскага музея на Беласточчыне самаахвярнымі намаганнямі беларусаў усяго свету. Звяртаемся з просьбай да ўсіх грамадзян Беларусі, да беларусаў усяго свету дапамагчы ажыццявіць задуму. Сродкі просім пералічваць на рахунак № 100700852 у Камвестбанку г. Баранавічы ці на валютны рахунак ТБМ імя Ф. Скарыны ў Мінску № 700704 у Знешэканомбанку з адзнакай «Для музея».

У. ЛОБАЧ.

УСЕ МЫ З СУСВЕТУ

Свой чарговы вечар у ДOME літаратара Беларускага Рэспубліканскага фонду «Чалавек і яго духоўны храм». Са словам-разважаннем аб месцы чалавеча ў сусвеце, лёсе і мэтах яго жыцця выступіў старшыня Фонду А. Разанаў. Сваімі разважаннямі падзяліліся святар праваслаўнай царквы айцец Георгій і глава духоўнага ўпраўлення мусульман Пры-

балтыкі, Беларусі і Калінінградскай вобласці Імам Мухтасіба Алі Хазрат.

Гучала музыка. «Ты прышоў з Сусвету, да Яго і імкніся», — быццам звалі чароўныя гукі. І зноў і зноў згадвалася думка аб тым, што веры не падзяляюць людзей, а аб'ядноўваюць у адзіны імкненні да Вышэйшага.

У. ЛОБАЧ.

Хроніка Адраджэння

28 лістапада ў Вільнюскім універсітэце прайшла канферэнцыя, прысвечаная юбілею Максіма Багдановіча. Наладзілі яе асацыяцыя беларусістаў у Літве і кафедра рускай літаратуры. У праграме канферэнцыі прагучалі даклады і выступы А. Лапінскене, У. Конана, А. Мальдзіса, А. Дрылінгі, Л. Хрышчановіч, Н. Непарожняй, А. Мінкіна, А. Бяляцкага, Л. Лудкевіча.

29 лістапада ў Мінску адбылася ўстаноўчая канферэнцыя фалькларыстаў Беларусі, у якой прынялі ўдзел навукоўцы Акадэміі навук, работнікі Беларускага фонду культуры і роднай адукацыі, члены творчых саюзаў. Канферэнцыя стварыла Асацыяцыю фалькларыстаў Рэспублікі Беларусь, сфармавала яе працоўныя органы.

Беларускія суполкі гуртуюцца апошнім часам у многіх месцах, і адразу ж паўстаюць праблемы з літаратурай, прэсай. Нядаўна рэдакцыя атрымала ліст з культурнага асяродка «Беларусь» у Алма-Аце. У лісце выказана падзяка і ўдзячнасць землякам, якія чынна дапамаглі асяродку кнігамі, паштоўкамі і г. д. Пералічаны, у прыватнасці, спадары А. Белы, С. Зяпрудскі, У. Паўловіч, У. Арлоў (Менск), А. Корбут, В. Кухта (Віцебск), А. Маўчун (Познань) і іншыя.

17 лістапада ў Полацку і Мінску працавала навуковая нарада да 830-годдзя стварэння Лазарам Богшам крыжа для с.р. Ефрасінні Полацкае. Наладзілі нараду Віцебскае абласное краязнаўчае аб'яднанне, рада Таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры, Беларускага фонду культуры і Полацка-Віцебская праваслаўная епарыя.

Акрамя багатай эстэтычнай праграмы, прагучалі й выступы А. Грыцкевіча, В. Чамярывіча, А. Мельнікава, У. Арлова, Я. Калбавіча, С. Тарасова і іншых.

РЭПЛІКА

Нахабства—другое шчасце?

Чарговы выпуск перадачы «Вы нам пісалі — адказваем» (26.11 г.г.) каментатар Юрый Ермалюк правёў у форме ананімнага тэлефоннага апытання. Тэму для абмеркавання падказаў слухач: у лісце ён папракнуў вядучага за тое, што не павяжае беларускую аўдыторыю, бо не карыстаецца дзяржаўнай мовай рэспублікі.

Публічна прызнаў, што ты не маеш рацыі, мог бы чалавек самакрытычны і прамадушны. Ю. Ермалюк, на жаль, такімі якасцямі не валодае: ён вырашыў заручыцца падтрымкай той самай аўдыторыі, а заадно пашырыць межы гаворкі.

Каб не канкрэтнай, яго перадачы яна тычылася, а рэспубліканскага радыё ўвогуле.

— На каком языке, по-вашему, должны вестись передачи Белорусского радио? — пытаўся ён, адвольна набіраючы гарадскія нумары.

Рэспандэнты ніякавелі, але ў большасці адказвалі адназначна, што калі гэта Беларускае радыё, то і гаварыць павінна па-беларуску.

Каментатар, не задаволены, мабыць, адказамі, «капаў» глыбей:

— А разговариваете вы на каком языке?

Размаўлялі ў большасці па-

руску. Патлумачваліся, спасылаліся на звычку, на адукацыю, на пераезды.

Але і гэтага аказалася мала для «аса» радыёэфіру:

— Как вы будете жить, если везде будет введен белорусский язык?

— Выживу как-нибудь, — памяркова адказала жанчына на правакацыйны захад.

І так ён, і сякі, і на меншасці спысылаўся, якія таксама маглі б мець сваё радыёвяшчанне, — польскую, татарскую, яўрэйскую (рускія ў нас чамусьці меншасцю не лічацца), аднак толькі адзін — «чысцейшы беларус», як ён ся-

БЕЛАРУСКІ ШЛЯХ НА ГАЛГОФУ

Роздум у юбілей Максіма Багдановіча

Беларускі шлях на Галгофу вельмі падобны да літоўскага. Часам мне здаецца, што гэта адзін і той жа шлях, бо супадалі нашы ўкрыжаванні і ўваскрэсенні, бо неслі крыж адны і тыя ж або блізкія паміж сабою пакутнікі за нацыянальную справу, адкупіцелі сваіх і чужых грахоў.

Пачыналіся нашы шляхі на Галгофу таксама падобна і прыкладна ў адзін і той жа час — у другой палове XVI стагоддзя. Да гэтага народы Вялікага княства Літоўскага трымаліся сваіх традыцый, сваіх моў. Да гэтага яны дружна гуртаваліся, каб выстаць ад заходняй і ўсходняй наваляў. Таму і вынікі былі відочныя, і сіла магутная. Таму і культура квітнела — дастаткова згадаць супольныя летапісы, Статут Вялікага княства Літоўскага, віленскія выданні Скарыны. Таму і жыла ў стагоддзях памяць пра «златы век». Таму і меў падставы Максім Багдановіч з гордасцю ўсклікнуць:

Старадаўняй Літоўскай Пагоні

Не разбіць, не спыніць, не стрымаць.

Але вось у другой палове XVI стагоддзя Вялікае княства Літоўскае апынулася ў складзе Рэчы Паспалітай. З гэтага часу, з Люблінскай уніі, хоць яна прынесла і шмат добрага, уласна кажучы, пачаліся ўсе нашы нацыянальныя бядоты, што на кананаванне працягваюцца да сённяшніх дзён. Менавіта тады інтэлектуальная эліта, магнаты, шляхта, а за імі і гараджане, адракаючыся ад свайго, сталі пераймаць чужыя мовы — польскую, італьянскую, лацінскую, затым рускую, пераймаць чужую культуру, спосаб жыцця. Менавіта тады, як вобразна выказаўся аўтар «Промы Мясешкі», «наша костка» стала абраства чужым «собачым мясам». Не абышлося тут і без біблейскіх трыццці сярэбранікаў — іх ролю выконвалі шляхецкія прывілеі, высокія пасады пры карацельскім і царскім дварах. Нацыянальнае адраджэнне беларускага і літоўскага народаў, якое пры іншых умовах наступіла б раней, зацягнулася на цэлыя тры стагоддзі. Народы-суседзі царпліва неслі свае крыжы, не маючы права нават на ўласнае імя, на друкаванае слова. Але царпліва — не значыць бяздзейна: спаваля назапашваліся сілы для рашучага ўзыходжання. І мацункам служыла тут мастацкае слова, прыгожае пісьменства.

Першым свядома ўзяў беларускі і літоўскі крыжы на свае плечы Кастусь Каліноўскі. У яго было многа верных апосталаў — такіх, як Антанас Мацкявічус ці Францішак Багушэвіч. Яны не падзялялі народы Беларусі і Літвы, бачылі іх лёс у супольнай свабоднай дзяржаве. І калі б тады перамагло няроўнае супрацьстаянне царызму, то наш шлях да свабоды стаўся б карацейшым на якую палавіну стагоддзя. Ды побач з апосталамі былі і прадажныя Іуды. Правіў свой жорсткі суд царскі Понцій Пілат — крываваў Мураўёў-вешальнік. І правіў у Вільні, пад крыж сляпога натоўпу чыноўнікаў: «Укрыжуй Яго, укрыжуй!» І пайшоў Кастусь Каліноўскі ў царновым вянку з народных пакут на Галгофу — на пляц Лукішкі. А па смерці яго з'явілася чутка, што загінуў апошні кароль Літвы, апошняя абодвух народаў надзея.

Паражэнне паўстання 1863—64 гадоў, здавалася, назавсёды перакрэсліла беларускі і літоўскі шляхі да адраджэння. На вісільнях, на катарзе, у ссылцы былі знішчаны асноўны духоўны, інтэлектуальны патэнцыял абодвух народаў. Іх культура ўпала так нізка, як ніколі. Вільні было загадана гаварыць толькі парасейску. Да абсурду былі даведзены цензурныя забароны. Але мураўёўская ноч не магла панавачы вечно, бо засталіся жыць народы. Кастусь Каліноўскі, патаемна пахаваны ў Вільні, там жа ўваскрэс год праз сорак, увасобіўся ў постаці новых апосталаў нацыянальнага адраджэння. Іх было дваццаць беларусаў і адзін іўдзеі: Максім Багдановіч, Ігнат Буйніцкі, Змітрок Бядуля, Алесь Гарун, Цішка Гартны, Максім Гарэцкі, Карусь Каганец, Якуб Колас, Янка Купала, Вацлаў Ластоўскі, Антон Луцкевіч, Іван Луцкевіч, Цётка, Ядвігін Ш. Але ніхто з іх не стаў Іудам, не выракаў свайго народа. А Максім Багдановіч найпершы пайшоў на духоўную Галгофу, горда і адзінока несучы свой крыж, які ў яго паззіі быў увасабленнем зямнога быцця:

Хай жа, як сімвал над ім,

Крыж пра мужчынн нам скажа.

Калі супаставіць паззію Максіма Багдановіча з Бібліяй, то ў іх, нават пры беглым супастаўленні, знайдзем шмат агульнага. Найперш іх яднае высокая духоўнасць, «Дух праўды». Потым вера ва ўсеперамагальную сілу дабрыні і красы: толькі імі, нібы ялеем, можна лячыць крывавае раны народа. Як і ў Бібліі, так і ў Багдановіча, — той жа культ святла, зорак, сонца. Урэшце, і гэта, мусіць, самае важнае, аўтар «Вянка» непахісна верыў ва ўваскрэсенне, адраджэнне. Як прарасло праз тысячы год сухое зерне, знайдзенае «паміж пяскаў Егіпецкай зямлі», так абуджаецца і калосіцца «дух народны».

Максім Багдановіч склаў сваю душу на алтар Айчыны заўчасна, не дажыўшы нават да ўзросту Хрыста. Але зерне, шчодро сеянае ім і яго паплечнікамі, шчодро прарасло ў наступным 1918 годзе, калі была абвешчана Беларускай Народнай Рэспубліка, і ў 1919 годзе, калі Цішка Гартны, Язэп Дыла і іншыя незалежнікі ў жорсткім змаганні з мясніковымі і кнорнымі спрабавалі прыдаць нацыянальны характар Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспубліцы. Прарасло ў 20-я гады, калі ў беларускую

культуру прыйшлі сотні і сотні пісьменнікаў, мастакоў, кампазітараў, артыстаў, вучоных. Закаласілася на старонках «Маладняка», «Полымя», «Узвышша», у сценах Беларускага ўніверсітэта, першых беларускіх тэатраў.

Аднак у 30-я гады беларускі народ чакала новая Галгофа, самая страшная з усіх. Сотні тысяч, калі не мільёны (дакладна іх ніхто не лічыў і, бадай, падлічыць не зможа). І найперш — апосталы нацыянальнага адраджэння, цвет і краса нацыі. Але пайшлі таксама вяскоўцы, што добра працавалі ці не хацелі ўступаць у калгасы, пайшлі літоўцы і палякі, што жылі ў Беларусі, пайшлі дзеля выканання сатанінскіх планаў ціхамірныя людзі, на якіх нехта з зайздроснікаў напісаў тайны данос. Прытым у курапаты і гулагі адпраўляліся нават учарашнія Іуды, нават учарашнія катэты... Здавалася, п'якельныя сілы запанавалі над Беларуссю і шырокім светам на гэты раз ужо назавсёды, асабліва калі сталінскі генацыд памножыўся на гітлераўскі. Знаходзіліся адзінкі (Ларыса Геніюш, Уладзімір Караткевіч), якія свядома бралі на сябе ролю Хрыста, абуджалі народную свядомасць. Раздаваліся заклікі: «Мы дойдзем!» (так называецца апавяданне Юркі Віцьбіча). Але мала хто супраджаў іх на шляху на Галгофу, бо ў душах людзей пасялілася боязь. Тое ж адбывалася ў Літве, толькі на некалькі год пазней і без курапатаў на самой яе зямлі. А на Беларусі да ўсяго гэтага дадаўся злавесны Чарнобыль, які паставіў пад сумненне само існаванне нацыі. Яна стала пакутніцай не толькі за свае грахі, але і за грахі ўсёй ранейшай сістэмы, а, можа, і ўсяго чалавецтва.

І, тым не менш, услед за Літвой і не без яе ўплыву, на Беларусі таксама, гаворачы словамі Бібліі, «камень ад гробу адвалены». Незалежнасць выйшла адтуль, і людзям відочна з'явілася. Але радасці ад таго ў народзе мала. І многа Хамоў няверных, якія, не верачы вачам сваім, кажуць: не можа такога быць. І навошта, кажуць яны, нам тое ўваскрэсенне, калі знікла ранейшае, нібыта дармовае карыта?

Так, «камень ад гробу адвалены». Але ўваскрэсенне на Беларусі яшчэ не адбылося. Бо занадта моцныя сілы, якія пнуцца зноў заваліць той камень. І занадта слабая вера ў людзях, духоўнасць, занадта вялая нацыянальна-гістарычная свядомасць.

Таму, каб адбылося сапраўднае ўваскрэсенне з мёртвых, каб не прапалі дарэмна ўсе папярэднія ахвяры шляху на Галгофу, нам сёння трэба прыпомніць заповеды Бібліі і заповеды Максіма Багдановіча, нашага Месіі, які прыняў пакуты за ўвесь народ.

Найперш — гэта перадсмяротныя словы Хрыста, звернутыя да Усявышняга: «Ойча святы! Захавай іх ў імя Тваё, тых, каторых Ты даў Мне, каб яны былі адно, як і мы».

Тое ж — у Багдановіча, які востра адчуваў нацыянальную раз'яднанасць беларусаў, прадчуваў, да чаго яна можа прывесці ў будучыні:

Нашто ж на зямлі

Сваркі і звадкі, боль і горьч,

Калі ўсе мы разам ляцім

Да зор?

Увесь трагізм сённяшняй суверэннай Беларусі заключаецца ў тым, што, у адрозненне ад большасці суседзяў, яе насельнікі не жадаюць разам ляцець да зор. Адны абыхаваюцца збоку, пазіраюць, нібы ў тэатры: даляцяць — не даляцяць? Другія па-ранейшаму арыентуюцца на чужыя зоры. Трэцім неба засцяць ранейшыя прывілеі, і — каб вярнуць іх, яны робяць усё, каб палёт збочыў з зорнага шляху. І толькі кагорта новых апосталаў, пераняўшы паходню ад Каліноўскага і Багдановіча, Купалы і Караткевіча, упарта нясе свой крыж усё вышэй і вышэй. Пойдзе за імі народ, як пайшоў ці амаль пайшоў у апошнія дні жніўня гэтага года, значыць, — адбудзецца нацыянальнае ўваскрэсенне. Не пойдзе, паддасца новым чэпістам — наступіць яшчэ адно ўкрыжаванне, можа, нават апошняе.

Чым жа мы, беларусы, можам уратавацца ад новага распяцця? Адказ тут — зноў у Бібліі, у Багдановіча. Уратаемся мы не нянавісцю, якая заўсёды толькі множыла зло ў свеце, а любоўю да сваёй шматпакутнай Айчыны, да яе суседзяў-прыяцеляў (згадаем біблейскае: «Ніхто не мае любові большае за тую, як калі хто аддасць душу сваю за прыяцеляў сваіх»), а высокай красой і высокай духоўнасцю, яе адраджэннем. Бо краса, духоўнасць выключаюць чэпізм. І наадварот — згадайце твары пучыстаў перад тэлекамерамі на першай і адзінай іх прэс-канферэнцыі...

І тут я падыходжу ледзь не да самага складанага і балючага пытання нашага цяперашняга адраджэння. Яно ідзе пакутліва цяжка, таму што недастаткова абяпіраецца на духоўнасць, на гістарычную свядомасць. Крыніца ж гэтай духоўнасці — у Вільні-Вільнюсе. У Мінску — плоць. А дух наш — у старажытнай Вільні. Там, дзе друкаваў свае кнігі Скарына, дзе пайшоў на Галгофу Каліноўскі, дзе выдаваў «Нашу Ніву» Купала, дзе выкладаў Гарэцкі, збіралі музей Луцкевічы, ствараў «Грамаду» Тарашкевіч. Там, дзе святая Ганна і святы Міхал, дзе Вострая брама з выявай «Пагоні». Нездарма ў старую Вільню імкнуўся Максім Багдановіч, каб абрацца моцы для далейшага шляху на Галгофу. Нездарма Антон Луцкевіч, які садзейнічаў гэтакім Максімаваму прычасцю, сцвярджаў, што Вільня — дзівосны горад, бо ў яго ёсць душа. Дадамо сёння: ёсць згустак беларускай духоўнасці.

І вось сёння ўзнікла парадаксальная сітуацыя: у

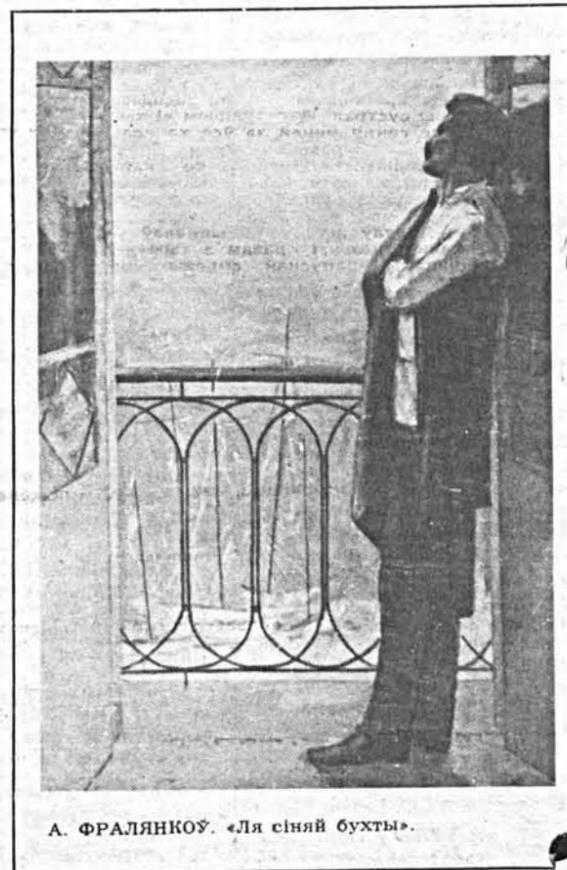
Беларусі — цела, плоць, а ў Вільні — душа, дух. Уваскрэсенне наступіць, калі яны паяднаюцца, калі дух стане целам, а цела — духам. Аднак плоць і душа сёння падзяляе мяжа, праведзеная ў 1939 годзе адвольна, па-жывому Сталіным і Гітлерам дзеля прынцыпу «падзяляй і пануй». Праведзеная з тонкім разлікам, яна і сёння крывавае. На мытных яе творыцца зло, гучаць стрэлы. І як тут зноў не ўспомніць Багдановіча:

Так многа ёсць паўсюль багацтва і красы,
А людзі нішацца у голдазе, у зморы
Ад беднаты, ад цемнаты,
Бо скрозь — мяжы, бо скрозь — платы.

Дык што, скажуць скептыкі, гэты Мальдзіс, сам літовец па карэнню, тым не меней заклікае перагледзець граніцы, вярнуць беларусам Вільню? Член Сойма БНФ — падаўся на ранейшыя ультыматывыя штучкі? На гэта хачу запярэчыць: ні ў якім выпадку! Па-першае, гэта нерэальна, бо ў Вільнюсе жыве не толькі беларуская душа, але найперш душа літоўская, польская, гэбрайская, руская, татарская. Адыміце нешта адно — парушыцца раўнавага, загіне унікальнае спалучэнне, якое фарміравалася на працягу стагоддзяў.

Таму сёння мы, беларусы, услед за Сяргеем Дубаўцом, павінны ставіць пытанне інакш: не каб Вільня належала нам, а каб мы належалі Вільні. Каб наша цела, знясіленае даўнімі хваробамі, прычасцілася спрадвечнай віленскай духоўнасцю. І — уваскрэсла.

І тут паўстае новае, ці не галоўнае пытанне: а як быць з праклятай мяжой, што аддзяляе душу ад цела? Якое рашэнне тут прыняў бы Максім Багдановіч? Думаецца, што ён, знаўчы і тонкі інтэрпрэтатар гісторыі Вялікага княства Літоўскага, абавязкова звярнуўся б да павучальнага вопыту мінулага, звярнуўся б да часоў Скарыны, калі была аднасьць, так не-

А. ФРАЛЯНКОЎ. «Ля сінняй бухты».

абходная сёння нам, калі Вільня ў згодзе правілі два воіты, адзін з якіх быў літовец-католік, а другі беларус-праваслаўны, калі княствам мудра правілі Паны — Рада, склад якіх фарміраваўся на тых жа парытэтных пачатках. То чаму ў бліжэйшай будучыні тут не могуць у згодзе правіць два прэзідэнты, адзін з якіх выпраменьваў бы сваю энергію на ўсход, а другі — на захад? Тады знікла б мяжа, што супрацьставіла два спрадвечна блізкія народы. Тады беларуская душа нарэшце злучылася б з целам, а беларусы Віленскага краю, русіфікаваныя і паланізаваныя (літоўцы і беларусы тут аднолькава вінаватыя, што такое дазволілі), нарэшце ўсвядомілі б, хто яны ёсць. Тады не адчувалі б сябе абдзеленымі літоўцы, што жывуць па гэты бок граніцы, у Гервятах, Рымдзюнах і Пелясе. Тады нарэшце мы абяшчодзілі б міну замаруджанага дзеяння, падкладзеную нам Сталіным і Молатавым, бо самі сабой вырашыліся б многія балюча для літоўцаў праблемы Віленскага краю, бо і пра інтарэсы палякаў ды рускіх можна было б тады задбаць, зыходзячы з новай сітуацыі.

Скептыкі, вядома, скажуць тут, што ўсё гэта нерэальна, што такога праўлення няма сёння анідзе ў свеце. Але ім лёгка запярэчыць: гадоў пяць яшчэ здавалася нерэальнай нават сама думка пра суверэнны Літвы ці Беларусі... Ды і дэзінтэграцыйныя працэсы, якія вучыць нас вопыт Еўропы, неўзабаве павінны саступіць месца працэсам інтэграцыйным, аб'яднальным. А што датычыцца адсутнасці аналагаў, то хіба мела аналагі ў свеце аднолькавае княства Літоўскае, якое павінна служыць нам сёння прыкладам для пераймання?

Толькі з'яднаўшы, як калісьці пад Грунвальдам Жальгірысам, свае сілы, мы зможам завяршыць свой гістарычны шлях на Галгофу, зможам уваскрэсці без боязі, што тосціць зноў заваліць адвалены ад магілы біблейскі камень. І тады, як сказана ў Евангеллі ад Яна, сум наш «абярнецца ў радасць». І тады, як прарочыў наш Страцім-Лебедзь, «сонца гляне» і «ачуняе старана».

Выступленне прагучала ў Вільнюскім ўніверсітэце на канферэнцыі, прысвечанай юбілею М. Багдановіча.

Тэма інтэлігенцы апошнім часам набыла неадназначнае гучанне. І на старонках «ЛіМа» выказваюцца розныя меркаванні наконт яе ролі ў пасоўванні Беларускай дзяржавы да дэмакратыі і нацыянальнага росквіту. А. Сідарэвіч апірышчам нацыянальнага будаўніцтва лічыць, напрыклад, сваю буржуазію, як адзнаку сталасці нацыі; Я. Новікаў увагу прагне знікненне інтэлігенцыі як ачытнага сацыяльнага феномена...

Але задамося пытаннем: на якім грунце апускаюцца рэформы і адраджэнскія высілкі? І адкажам: на грунце змярцвелы і дэпрысіянізаваны; грунт, на якім, падобна як у біблейскай прыравесці, семя новай духоўнасці само па сабе наўрад ці ўзрастае... Таму, на наша меркаванне, ЦЯПЕР патрэба духоўных работні-

каў на тутэйшай глебе можа і найбольш завастрася, бо перш чым [ці — адначасова] рухаць сацыяльныя рэформы, трэба правесці рэформы маральныя — «качысціць», гуманізаваць тутэйшасць.

Падаецца, што праблема гэтая ў роўнай ступені завострана як для вёскі, так і для горада. Якія інтэлігенты-гуманітары прыйдучь сюды, як іх выхавалі, — аб гэтым разважае на старонках газеты дэкан факультэта Беларускай філалогіі і культуры Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта Ігар Жук.

Гутарку вядзе Юрась ЗАЛОСКА.

Ігар Жук:

«УВЕСЬ ЧАС ПАТРАБУЮЦА ЗВЫШВЫДАТКІ ДУХОЎНЫХ СІЛ»

— Ігар Васільевіч, прапанову «палетуценіць» на старонках «ЛіМа» на зададзенаю тэму вы сустралі жартулівым «І ты, Брут!...». Але сёння меней за ўсё хацелася б выступаць у ролі фіксатара, ці — храніста адраджэнскага руху, бо налі яшчэ ўлетку гэта мо і было б натуральным у тойчасовай рэспубліцы, дык сёння, на мой погляд, надыходзіць пара адраджэнцаў-эстэтаў або — нацыяналаў у белых пальчатках. І разам з тым — прафесіяналаў Беларускай справы. Як вы мяркуюце, ці зможам вольна гэта — істэцкая плынь у Адраджэнні — значыць, згуманізаваць тутэйшы культурны грунт? А, можа, час эстэтаў у Адраджэнні яшчэ не наспей, і ім лепш працягваць унутраную эміграцыю?

— Інтэлігенты-адраджэнцы — у белых пальчатках... Нішто сабе. Гэткая мройлівае сненне аб удасканаленні і вольным стане Беларускага адраджэння, Беларускага руху, прызнацца, яшчэ да мяне не прыходзіла. Бо сам Беларускі рух, бо сама Беларуска ідэя яшчэ курчыцца ў аковах. І кашчэста-крывавыя знакі кайданаў на руках нацыяналаў-адраджэнцаў, па ўсім відаць, яшчэ на добрае пакаленне пажыццёва застануцца ў спадчыну невытучанымі плямамі і, калі хочаце, своеасаблівай радзімай іх сьвядомасці. Ва ўсякім разе нават і не ў тойчасовай, а сённяшняй Рэспубліцы Беларусь больш натуральным мне ўяўляецца інтэлігент-беларус, скаваны ланцюгом неабходнага дзеяння, чым у белых пальчатках нахніжаны эстэтыкі.

Вось выток глыбокай супярэчнасці: дзеля таго, каб Беларускі рух не пайшоў па замкнёным коле, вельмі важна займаць інтэлектуальную эліту Беларускай нацыі, і ў той жа час сёння яе мець мы не можам, паколькі нацыяналаў ў сваёй роднай Беларусі па неабходнасці мясца быць чорнарабочымі нацыянальнай ідэі.

Гістарычна яно так і праглядаецца: белыя пальчаткі разнаволеннага духу заўсёды ляжалі поруч з цяжкімі кайданамі неабходнасці. Сам тэрмін «адраджэнец», раўназначны паняццю сьвядомага інтэлігента-беларуса, сама неабходнасць філасофскага асэнсавання этапу Беларускага адраджэння ўжо апрыёрна закляючаюць у сабе дзве несумяшчальныя рэчы—кайданы і пальчаткі. Каб надзець пальчаткі, кайданы трэба скінуць. А вось гэтага крэйз і не можа дазволіць сабе Беларуска інтэлігенцыя. Гэта—нашае, Беларускае пракляцце.

Андрэй Лабановіч з трылогіі «На ростанях»—класічны прыклад і класічны сімвал. Коласаўскі герой прыйшоў у Цэльшына, у свой народ з недурной і вельмі высакароднай місіяй духоўна-асветніцкай дзейнасці, а жыццё зрабіла яго «чорнарабочым валом», палоннікам і ахвярай гэтай ідэі. Максім Багдановіч быў найвялікшым эстэтам Беларускага руху і ў той жа час намёртва схоплены тым, што я называю аковамі неабходнасці.

Так што справа не ва ўнутранай эміграцыі—самая магучая хваля Беларускага адраджэння пач. ХХ ст. рухалася і ў эстэцкім напрамку. І быў то час, калі Беларускі аб'ектыўна трапілі на вольны еўрапейскага духоўнага развіцця (самаазначэнне пасля развалу шэрагу імперый). Беларускі народ натуральна вылучыў са сваіх нетраў не адзінкі, а масава, у масавым маштабе нацыянальную інтэлігенцыю, якая здолела не проста абслугоўваць першасныя запатрабаванні народа, але і актыўна фарміраваць яго духоўную самасць. Дзякуючы не ў апош-

ню чаргу гэтаму (скажам так—«восеваму часу») стаў магчымым яркі росчырк 20-х гг. на шпальтах Беларускай ідэі. Росчырк быў такі зіхоткі, паветрана лёгкі, што і сапраўды здавалася, быццам ён здзейснены ў белых пальчатках.

— Хоць гэта было зусім не так...

— Безумоўна. Мяне час ад часу свідруе і не адпускае фантастычная думка. Фантастычная, бо грунтуецца на псіхалогіі пераважна інтуітыўнага пазнання. Сэнс яе ў тым, што закуты знак «чорнарабочай неабходнасці» ў 20-я гг. з Беларускай інтэлігенцыі дапамагалі зняць і інтэлігенты-небеларусы, якія проста і шчыра служылі Беларускай ідэі. І ў дзейнасці ў пэўнай ступені развейвала псіхалагічны дыскамфорт паміж неабходнасцю служыць першачарговым патрэбам і слугаваннем вечнасці. Фактычна мог склаціся новы тып самапачування Беларускага дзеяча, аднак д'ябальскае паляванне на інтэлект, раз'ятранае сталінская машына прывяла да чарговай наканаванасці — усё пачынаць ледзь не з падмурка.

Па характары задач і па колькасці складзе цяперашняга адраджэнскага інтэлігенцыя аказалася адкінутай на стагоддзе, калі не больш. Па прарэджанасці ў народным масіве беларус-нацыянал — «пасяленец» XIX стагоддзя, па грунтоўнасці і сутнасці ідэалу—пач. ХХ ст. Цікава, што крэйз моладзё вывясіла такую асаблівасць сённяшняй ментальнасці да статкова выразна цераз настальгію па героях-касінерах, па настройках нашаніўскага перыяду. У расіян своеасаблівым сколкам з гэтага—рашуча заяўлена і прынятая моладдзю настальгія па паручніках і есаулах, імітацыя іх настройкі і пачуццяў. Натуральна гэта настальгія: у часы пахінутага менталітэту позірк заўсёды шукае падтрымкі ў гераічных перыядах народнага жыцця.

Але ж трэба зразумець, што гэта ў нейкім сэнсе толькі імітацыя, падробка пад есаулаў ці нашаніўцаў. Высакародная імітацыя, але калі яна стане масавай з'явай, то мы з непазбежнасцю сутынемся з вульгарызаванай ідэяй, вульгарызаванай культурай (надрыўна-безгалоўска спевы наваўленых есаулаў красамоўна на гэта паказваюць). Зразумець трэба, што мы—іншыя, што ў нас іншы стыль і ўклад жыцця... Мы з поўным правам можам накрэсліць на сваіх штандарах нашаніўскі ідэал, але шляхі яго рэалізацыі шмат у чым не могуць супадаць. Істотна падобным застаецца адно: зноўку, увесць час, перманентна патрабуюцца агромністыя звышвыдаткі духоўных сіл.

— У красавіну, на адкрыцці факультэта, вы казалі, што бачыце яго прызначэнне ў з'яднанні ўніверсітэта на грунце Беларускага, але разам з тым не выключылі і таго, што на першым часе свайго існавання ён на Гродзеншчыне можа паўстаць пэўнай духоўнай апазіцыяй. Цяпер, прынамсі, агульная палітычная кан'юнктура адчуваецца змянілася: памёр камунізм, якому не патрэбна было наша Адраджэнне; наказаў доўга жыць «союз нерушымый», у якім нацыянальная інтэлігенцыя і настаўніцтва была наканаваана плейбейскай доляй і г. д. Ці можна ўсё-ткі сказаць, што пад найменем вашага факультэта закладзена адна з першых цагляных нацыянальнай школы?

— Апазіцыя такая ёсць, мае непазбеж-

на аб'ектыўны характар. Гаворка вядзецца пра тое, што... палітычная апазіцыя рэтушыравалася, а апазіцыя «аб'ектыўная», такая, калі на змену наднацыянальнай адукацыі заступае сістэма нацыянальнага выхавання навуковай інтэлігенцыі, як быццам асэнсавана яшчэ недастаткова глыбока. Усемагчымыя пераходныя паўтоны знялі прамы і рэзка абазначаны былы кантраст супрацьстаяння (прынамсі, у тым выглядзе, як гэта бачылася мне ў красавіку). Сёння разумеюць усё, што выступаць на прамаю супраць нацыянальнай ідэі досыць рызыкаўна. Больш таго, нават у катэгорычных непрыхільніках Беларускага нацыянальнага фарбы становяцца казырнай картай дзеля доказы асабістай прыхільнасці да перабудовы. Адбываецца чарговая вульгарызаваная важнейшая грамадскай з'ява: нацыянальная работа ператвараецца ў гульні-жмуркі з нацыяй. Вось зыходны пункт сённяшняга, лістападаўскага, разумення апазіцыі. Універсітэты, перш за ўсё ўніверсітэты павінны стаць Беларускамі па сваім духу. Навуковыя адкрыцці не кучкуюцца ў адным месцы, а прапісаны ў розных кутках планеты і з тае прычыны, што працэс доказаў, тэмперамент логікі непазбежна ўключае непаўторныя рысы логікі і тэмпераменту вучонага як асобы нацыянальнай. І толькі Богу вядома, колькі няздзейсненых адкрыццяў не дабрала і не выкарыстала чалавечтва з-за вымушовай адсутнасці ў прыродзе Беларускага тыпу мыслення. Вось чаму і Беларуска мова павінна як мага хутчэй акрыяць у навуцы і навуцальных установах — як натуральная форма нацыянальнай мысліцельнай энергіі.

Да той пары, пакуль універсітэт не ўсталюе пад сабой грунт Беларускай дзяржавы, да той пары факультэт будзе адчуваць пэўны дыскамфорт супрацьстаяння.

— Факультэт Беларускай філалогіі і культуры — утварэнне новае, прынамсі, больш гэтых факультэтаў, цалкам працуючых на ніве нацыянальнай культуры і мовы, — няма. Слушна было б меркаваць, што і метада на ім мае свае адметнасці, які кожная новая з'ява ў духоўна-асветным жыцці. Ці паспелі стварыць нешта «сваё»?

— Варта ўдакладніць. Наш факультэт ужо не адзіны. Карыстаючыся ўдзячнай нагодай, шчыра віншую меншых калегаў, студэнтаў факультэта Беларускай філалогіі і культуры Менскага педінстытута, усіх шчырых Беларусаў з яшчэ адным святам у нашай хаце.

І, ведаецца, тое, што не адны—адчуванне больш салодкае і ўсцешнае, чым адчуванне першыства ці нейкай асобнасці. А наогул, ідэя, як кажуць, наслася ў паветры. Вылюляў яе, а гады тры назад зельмі зграбна і нечакана смела выказаў на адным з пленумаў Саюза пісьменнікаў Алег Лойка. А вось з пляюшак падняць аказалася нашата складаная. Гэта—не парадокс, гэта адзін са штрышков да пытання аб апазіцыі.

Мы і самі жартуем час ад часу: а ці магчыма ўтварыць новую метад навування на адным асобна ўзятым факультэце? Жарт не надта вясёлы—сучасная сістэма вышэйшай адукацыі непаверотлівая. Часта ў яе вязкасі грузнуць, па-

танаюць арыгінальныя і смелыя педагогічныя ідэі. Вырывацца з учэпістых схем грувасткага навуцальнага працэсу вельмі цяжка. А малады чалавек, ён і ёсць малады чалавек, для якога эфект навізны і нават займальнасці вырашае ледзь не галоўную ролю дзеля канчатковага выбару.

Што мы паспрабавалі здзейсніць?

Перш за ўсё імкнуліся разарваць цягучы рытм філалагічнай адукацыі. Прапанавалі вывучаць дысцыпліны досыць хутка, кампактна, у лагічных паязях-блоках. Рызыкнুলі нават на своеасаблівы «грэх»—аб'ядналі практыку фальклорную і дыялекталагічную. Тым самым з'явілася «ніша» для новай практыкі—краязнаўчай. Дарэчы, яна ўжо і адбылася і, здаецца, займела поспех.

Уявілі новыя курсы: «Уводзіны ў Беларусказнаўства», «Старажытнабеларуская міфалогія», «Гісторыя грамадскай і філасофскай думкі Беларусі», вялікі, разлічаны на 2 гады, стабільны курс па гісторыі Беларускай культуры. Па задумцы, усе стацыянарныя дысцыпліны разбіваюцца веерам спецыяльных праблемных курсаў. Пачынаючы з 5-га семестра кожны студэнт будзе слухаць на тыдзень па 3—4 лекцыі такіх спецыялізаваных курсаў. Што і якія праблемы захоча—ён выбера сам. Гэта і будзе праўдзівай спробай рэалізаваць прыныцы вольнага наведвання: студэнт вольны не проста хадзіць ці не хадзіць на заняткі — такога выбару ў яго і не павінна быць. Студэнт вольны ў выбары таго, што ён хоча слухаць.

Больш складана рэалізаваць задуму, так бы мовіць, інтэгруючага навучання, каб адна дысцыпліна, не трацячы сваёй спецыфікі, знаходзіла падтрымку другой, трэцяй і наадварот. Інтэгральным званом тут з'яўляецца, безумоўна, культура. Мова як фактар культуры, а не толькі як звод правіл і арфаграм; літаратура як асобная форма духоўнай дзейнасці. Гэта значыць, што мы стаім перад неабходнасцю дагэтуль яшчэ нязнанай—неабходнасцю тэорыі нацыянальнай культуры. Тут, на ўзбочынах розных навуковых «ландшафтаў», спадзяёмся на самыя нечаканыя здагадкі дзеля тварэння нацыянальнай канцэпцыі адукацыі і выхавання. Акрамя таго, калі студэнт з розных бакоў гляне на твор—гэта ж цудоўна! Беларуска летанісы—як гістарычная крыніца, як твор старажытнай літаратуры, як жанр летапісання, нарэшце, як помнік старабеларускай мовы і г. д. Здаецца, за тры-чатыры падыходы можна чагосьці і дабіцца: прынамсі, хоць раз ды дачытаць твор да канца...

Халоднае стаўленне да ведаў спыніла і прафесараў. З усёго дыдактычнага працэсу выпала гэтае вельмі важнае звязно—веды. Веды не як прынука, страх перад сесіяй, а — як духоўнае запатрабаванне. І разам з гэтым званом, гэтакім запатрабаваннем страцілася аднагома і прафесара і шкаляра пачуццё калежскасці, калегі па вытворцы духоўнага прадукта.

Так што «сваё», што мы робім на факультэце,—гэта яшчэ спроба, эксперымент, дослед, галоўнай задачай якога з'яўляецца не самамэтнае ўвядзенне курсаў, а ўладкаванне такой атмасферы, калі б сутнасць кожнай асобы вызначалася перш за ўсё голадам па духоўнасці.

— Цяпер — «нецікавае» пытанне. Заўсёды ёсць актуальні. Для філфака БДУ, напрыклад, — новае памяшканне, змагацца за якое студэнты і дэканат гатовы выйсці на пляч Леніна... Што ж з'яўляецца актуальнай для вашага, Ігар Васільевіч, «наралеўства»?

— О, гэта яшчэ якое цікавае пытанне! Штодзённымі клопатамі пра вучэбныя плошчы, абсталяванне, грошы не маюць вялікай розніцы для БДУ ці для нас. І мы таксама лічылі, што гэта было б страшэнна прыгожа, калі б яшчэ да пачатку фактычнага навуцальнага года (г. зн. да вяртання студэнтаў са слаўтай бульбяной адысеі) улады прынялі рашэнне аб перадачы факультэту нацыянальнага профілю будынка палітасветы. Аднак гэтага не сталася...

І ёсць у гэтым адна заковыка, якая не бачыцца і, відаць, не можа бачыцца староннім вокам з Менску. Аналізуеш зыступленні нашых народных дэпутатаў, палітыку мясцовых улад і прыходзіш да роспачнага вываду: універсітэт для большасці гродзенскіх чыноўнікаў знаходзіцца на задворках іх сьвядомасці. І трэба даказаць відавочную рэч—што Гродна мае універсітэт; што ёсць на свеце і такі—універсітэцкі!—горад; што універсітэт — гэта своеасаблівае магдэбургскае права на гуманізм і цывілізацыю.

Такая вольная сумная спецыфіка гэтай гродзенскай «актуальні».

(Працяг на стар. 12).

У КОЛЕ даўно акрэсленых крытыкай літаратурных традыцый і кантэкстаў у творчасці Максіма Багдановіча самай складанай застаецца праблема ўплываў мадэрнісцкага мастацтва, а дакладней сімвалізму і дэкадэнцтва. Хоць менавіта гэтай праблемай было пазначана ўваходжанне Багдановіча ў беларускую паэзію (прыгадаем успаміны В. Ластоўскага пра лёс вершаў міфалагічнага цыкла, напачатку ўспрынятых у «Нашай Ніве» як «дэкадэншчына»).

Іншая справа, што сам па сабе сэнс так званай дэкадэншчыны адносна Багдановіча вызначаўся Ядвігіным Ш. і некаторымі іншымі толькі як антыномія народнасці ў спрошчаным разуменні гэтай апошняй, калі, як піша У. Конан, «народным прызнавалася толькі непасрэднае, рэалістычнае адлюстраванне сацыяльнага і прыроднага быцця працоўнага народа, пазбаўленае складанай асацыятыўнасці, вобразнай сімволікі і філасофскай медытацыі».

Пазней некаторыя крытыкі спрабавалі напоўніць ацэнку «дэкадэншчына» больш канкрэтным зместам, экстрапалюючы на творчасць Багдановіча характэрныя рысы ўпадніцкай свядомасці, што культывавалася літаратурай дэкадансу: пачуццё асуджанасці, бязвер'е і страх перад жыццём, прадчуванне блізкага канца. М. Піятуховіч пісаў у 1927 годзе, што ў творах паэта «адчуваецца стогн хваравітай і надломленай душы» (артыкул «Цені і святло ў творчасці М. Багдановіча»). Сумна вядомы Л. Бэндэ разам з А. Кучарам упэўнена даводзілі, што творчасць Багдановіча «перапоўнена пэсімізмам, бязвер'ем, безнадзейнасцю, жахам перад жыццём», што «Багдановіч — паэт-індывідуаліст. Свет яго паэзіі — гэта свет выбраны. Свет упадніцкіх на-

сяцы і дні паэта і калі, як гэта бывае ў падобнай сітуацыі, магло праявіцца самае духоўна-сутнаснае, самае глыбокапатаемнае:

Набягае яно
Вечарамі, начамі,
Адчыняе акно
І шамрэе кустамі.
І гавора адну
Старадаўнюю назву —
Аб любоў і вясну
І жаночую ласку...

І ўжо зусім апошняе, на развітанне са светам: «У краіне

рах і пасяджэннях літаратурнага гуртка выступаў з дакладамі пра сучасную рускую паэзію. Прыводзіліся нават назвы дакладаў: «Новыя павеі ў рускай літаратуры», «Сучасная літаратура і народны рух», «Сімвалізм і дэкадэнцтва». «Ён любіў чытаць — заўсёды на памяць вершы Блока, Белага... і чытаў заўсёды вельмі добра: усхвалявана і стрымана разам», — прыгадаў прыцель паэта А. Залатароў. І ў той жа

сторыка-літаратурнага кантэксту творчасці М. Багдановіча (у працах Р. Бярозкіна, А. Лойкі, В. Каваленкі). Называюцца канкрэтныя прыклады творчай сувязі беларускага паэта з творчасцю А. Блока, В. Брусава, іншых сімвалістаў: прыцып лірычнага цыклізацыі «Вянка», тэма горада, пераклічка назваў асобных цыклаў і твораў, блізкасць настрояў. Цікавыя высновы робіць Р. Бярозкін у сваёй кнізе «Звенні»: «Блок, як пра-

ў той жа час складанасць, неадназначнасць адносна да сімвалізму.

Паэзіі Багдановіча не ўласцівы крызіс гуманістычных каштоўнасцяў, які зведала літаратура сімвалізму. Але зусім абмінуць такія настроі пры ўсім сваім жыццёлюбстве паэт не мог. Яны і вызначаюць эмацыянальную дамінанту «Вольных думаў».

Была калісь пара: гучэла
завіруха

Люба ТАРАСЮК

ПРЫГОЖАЕ-ГЭТА ЖЫЦЦЁ

Максім Багдановіч і сімвалізм

светлай, дзе я ўміраю...» Якое незвычайнае спалучэнне святла і смерці! І столькі тут сілы духу, любові да жыцця!

Ёсць яшчэ праблема неадэкватнага разумення самой з'явы дэкадэнцтва, што асабліва актуальна сёння, калі адбываецца «рэабілітацыя» філасофіі і эстэтыкі цэлай плеяды выдатных мысліцеляў — М. Бярдзьева, У. Салаўёва і іншых. Вось што, у прыватнасці, пісаў Бярдзьеў пра дэкаданс: «Гэта — краса адцвітання, краса восені, краса, якая ведае найвялікшыя супрацьлегласці, якая страціла цэльнасць і непасрэднасць, але набыла мудрае веданне не толькі аднаго свайго, але і супрацьлеглага сабе... Эпохі вытанчанасці і заняпаду не бясплодныя для чалавечага духу, у іх ёсць сваё мігатлівае святло».

Даволі часта ў літаратурна-

час Багдановіч цытаваў пародыю на фармалістычны захваленні сімвалістаў: «Ходит челн мой непричальный по морю чепухи» (тут лёгка адгадаваўся «чуждым чарам черный челн» К. Бальмонта).

Эстэтычная адкрытасць паэзіі М. Багдановіча мастацкаму вопыту сусветнай і ў першую чаргу рускай літаратуры выяўляецца і ў сувязі з паэзіяй сімвалізму. Але гэтая сувязь надзвычай складаная і супярэчлівая, што абумоўлена сінхронічнасцю нацыянальнага Адраджэння з яго ідэяй Маладой Беларусі і духоўнасці крызіснага характару на шляху абнаўлення каштоўнасцяў «стараго» грамадства. Багдановіч і сімвалісты духоўна вельмі розныя велічыні, таму філасофскія асновы сімвалізму не ўспрымаліся паэтам як грунт уласнай творчасці. На-

віла, спадарожнічаў Багдановічу там, дзе ў беларускага паэта бралі верх непасрэдны лірызм, «стыхійнае» пачуццё. Брусаў, наадварот, — там, дзе пераважалі дух сістэматызацыі, канструктыўнасць мыслення, «культурная» ўстаноўка, «спакойная дума» эрудыта і майстра, які ўзбагачаў родную літаратуру формамі сусветнай паэзіі і бачыў у гэтым узбагачэнні вялікі нацыянальна-патрыятычны сэнс».

Можна і далей памнажаць канкрэтныя прыклады творчай пераклічкі Багдановіча з творамі яго сучаснікаў-сімвалістаў. Такія знаходкі часам больш уражваюць сваёй нечаканасцю, чым паэтычнай сутнасцю. Вядома, напрыклад, яго асабіста-драматычна і цнатліва гучала ў маладога паэта тэма мацярынства.

Ціха ідзеш ты, у нетрах
дзіцённа хадю каляшаш,
Цёмнай і цёплай яму служыш
каліснай цяпер.

Здавалася б, уплыў Брусава ў гэтай тэме магчымы толькі па лініі эратычных матываў, як у невялікім цыкле «эрас» або ў асобных вершах цыкла «Кашанне і смерць» (сам жа Багдановіч у рэцэнзіі на зборнік рускага паэта я характэрную рысу яго творчасці называе «напружана-пачуццёвую эротыку»). Але менавіта ў Брусава Багдановіч мог прачытаць: «Ее движенья непропорны, // Она ступает тяжело, // Неся сосуд нерукотворный, // В который небо снизошло». Назва верша даецца на латыні: «Навет illa in alvo» («Яна мае ў чэраве»), і яна, хутчэй за ўсё, з'явілася імпульсам да твора Багдановіча, дзе сэнс і рытм бліскуча ўраўнаважаны элегічным двувяршам (спалучэннем гекзаметра і пентаметра), а гэта ўжо антычная традыцыя.

Галоўнае, што мог успрыняць Багдановіч у сваіх сучаснікаў-сімвалістаў і іх папярэднікаў і што абяцала плён на яго самастойным творчым шляху, — гэта франтальнасць гісторыка-культурных зацікаўленняў, узбагачэнне паэтыкі, паглыбленне лірызму і суб'ектыўнага зместу эстэтычнай эмоцыі. Невыпадкова ж Брусаў мог усклікаць, хай сабе палемічна: «Па-за сімвалізмам няма паэзіі».

Усведамляючы ўнутраную супярэчнасць самога творчага працэсу, пэўную абмежаванасць творчай свабоды мастака, Багдановіч свядома імкнуўся пазбыцца своеасаблівых «потаў», якія адчувае паэт, ствараючы адметную мастацкую рэальнасць. Адсюль жаданне паэта цалкам даверыцца свайму творчаму сумленню і інтуіцыі. Ва «Уступе» да цыкла «Вольныя думы» ён пісаў: «Я думы, путамі не скутыя, // Тут перад вамі вываджу».

«Вольныя думы» засведчылі большую свабоду ад усталёваных у тагачаснай беларускай паэзіі эстэтычных прыцыпаў і пэўных трафарэтаў, большую адкрытасць агульнаеўрапейскаму літаратурнаму працэсу і

І замыла маёй мінуўшчыны
Усціхла ўжо яна... Плывуць у
А ўсё ж не б'юцца сирдылы
Куды цяпер ісіці? Куды?!

Страта духоўных арыенціраў і ўвогуле гуманістычнай перспектывы знайшла адлюстраванне ў вершы Багдановіча «Мы доўга плылі ў бурным моры...» Крушэнне карабля, які звярнуў свой курс па зорках і «сеў на скалы ў змрочным моры», сімвалізуе паражэнне чалавека перад падманым бляскам ідэалаў, якія не апраўдалі сябе, — у гэтым бачыцца пэўная сувязь з грамадска-палітычнай і духоўнай сітуацыяй пасля паражэння рэвалюцыі 1905—1907 гадоў. Паэт пазаквае бездапаможнасць чалавека перад фатальнай сілай зла і абставін: «І бестрывожна бачаць зоры, // Як тонуць людзі з карабля». Аднак у яго няма той пагарды і халоднай адчужанасці ад чалавека, якія культываваліся літаратурай розных ідэйна-мастацкіх кірункаў. За знешняй стрыманасцю інтанацый у гісторыі з крушэннем карабля ў Багдановіча можна адчуць затоены боль чалавека аб нязбыўна чалавечым.

Адштурхоўваючыся ад пэўнай думкі, вобразы, інтанацыі, падказаныя творчасцю іншых паэтаў, Багдановіч развівае іх у самастойную паэтычную карціну зусім новай, адметнай мастацкай і філасофскай вартасці. Пачатак верша «Мне снілася» («Усё вышэй і вышэй я на гору ўзбіраўся, // Падымаўся да сонца, што дае нам цяпло») успрымаецца як прамое наследванне К. Бальмонта: «Чем я выше всходил, тем светлее сверкали, // Тем светлее сверкали выси дремлющих гор». Але калі ў Бальмонта гордае і адзінокае ўзвышэнне да нябеснага свяціла з'яўляецца ўзвышэннем індыўідуалістычнай свядомасці, сімвалам адарванасці ад зямнога быцця, то Багдановіч імкнецца назад да чалавека, да зямлі, дзе адчувае сябе ўтульнай і цяплэй («І пануры, стамлены, ўніз пайшоў я снігамі, — // Сонца там хоць і далей, але грэе цяплэй!»).

У заключным вершы цыкла «Вольныя думы» з яго пэсімістычнымі матывамі марнасці чалавечага існавання («Шмат у нашым жыцці ёсць дарог, // А вядуць яны ўсе да магільні») адчуваецца найбольшая залежнасць паэта ад мадэрнісцкіх плыняў, хоць пэўны грунт гэтыя матывы мелі і ў рэальным жыцці, у настроях самога паэта. Але ў выніку відэаочнай арыентацыі Багдановіча на тагачасную мастацкую практыку паэтаў рознай ідэйна-творчай пазіцыі і эстэтыкі філасофска аснова твора ўступала ў супярэчнасць з усёй змястоўнай гуманістычнай канцэпцыяй творчасці паэта, з ідэяй паўнаты і цэльнасці жыцця, арганічна ўвасобленай у лепшых творах пісьменніка. Багдановіч і сам адчуваў гэта, таму ён досыць крытычна ставіўся да ўласных вер-

Сям'я Багдановічаў.

строю, ціхіх і жахлівых адчуванняў, або свет зорак, лесуноў, русалак глыбокай мінуўшчыны, рэлігійнасці, містычнасці, эстэтызму» («Беларуская літаратура». Хрэстаматыя. Менск, 1931).

Як жа магла спалучацца «дэкадэншчына» з адраджэнскай сутнасцю творчасці Багдановіча — гэтае пытанне для класіка звышпільнай крытыкі не існавала.

Бянтэжыць тое, што вышэй-прыведзены ацэнкі яшчэ і сёння ўплываюць на ўспрыманне паэзіі Багдановіча. Мгю на ўвазе перадусім скажэнне эмацыянальнага вобразу паэта, які часта характарызуецца праз матывы смутку, журботнага одуму: маўляў, драматызм уласнага лёсу і бацькаўшчыны змушаў да гэтага. Магчыма, ісціна ярка з гарманічнасці душэўных адчуванняў і мастацкім універсальнасцю Багдановіча. Але звернемся да тых матываў, якія пераважалі ў трагічны 1917 год, калі час адлічваў апошнія ме-

крытычнай практыцы змешваюцца паняцці дэкаданс як філасофія заняпаду і сімвалізм як мастацкая плынь у еўрапейскай культуры на мяжы XIX — XX стагоддзяў. Часткова гэтыя паняцці супадаюць. Але эстэтыка сімвалізму надзвычай складаная і шматмерная з'ява, у якой, паводле аднаго з такіх званых малодшых сімвалістаў, Андрэя Белага, можна вылучыць рысы «сімвалічнага шляху» і рысы, што рэзка аддзяляюць сімвалізм «ад павеваў эстэтызму і дэкадэнцтва». Сучасны даследчык рускага сімвалізму А. Ярмілава разглядае дэкадэнцтва як унутраную праблему сімвалізму («Теория и образный мир русского символизма»).

Усе гэтыя праблемы, цяжка вырашальныя для нас, былі блізкія Максіму Багдановічу.

Сябры паэта па Яраслаўскай гімназіі (Д. Дзявольскі, Ц. Годнеў) успаміналі, як жыва цікавіўся Багдановіч тагачасным літаратурным працэсам, на веча-

прыклад, ідэя саборнасці — такая блізкая рускай душы. Аднак менавіта творчая практыка паэтаў-сімвалістаў дапамагала Багдановічу вызначыць уласныя шляхі мастацкага развіцця, узбагачэння паэтыкі. Гэта не выключала і эстэтычнай апазіцыі, што не менш істотнае ў мастацкай практыцы.

Яшчэ ў 20-я гады беларуская крытыка выйшла на гэтую праблему. Я. Плашчынскі (Язэп Пушча) адзначаў: «У яго паэзіі беларускае мастацкае слова стала пераліцаваць адценнямі ўсіх колераў сучасных яму дасягненняў заходне-еўрапейскіх літаратур у асобе школ: імпрэсіянізму і сімвалізму» («Узвышша», 1927, № 1). М. Піятуховічу належыць спецыяльны артыкул «Максім Багдановіч як паэт-імпрэсіяніст» («Полымя», 1923, № 7—8).

Пазней, ужо толькі ў 70-ыя гады ўзнікла магчымасць і патрэба спакойна і прафесійна, без ідэалагічных рэверансаў звяртацца да еўрапейскага гі-

шаў, напісаных пад уплывам пэўнай літаратурнай традыцыі. У лісьце ў рэдакцыю «Нашай Нівы» ад 29 ліпеня 1912 года ён пісаў: «Ва ўсякім разе пераклады з Верлена больш вартыя друку, чым гэтыя трафарэты, да ліку якіх трэба прыпісаць і верш «Шмат у нашым жыцці ёсць дарог».

Ацэнка Багдановічам сваіх уласных творчых вынікаў дае падставу да больш глыбокага асэнсавання мастацкіх пошукаў пэста, да разумення дыялектычна складанага і супярэчлівага працэсу творчасці на скрыжаванні філасофскіх і літаратурна-мастацкіх плыняў, кірункаў.

Усёй сваёй творчасцю (як уласна мастацкай, так і літаратурна-крытычнай) Багдановіч засцерагаў ад спрошчанаці і аднабаковаці. На жаль, сам ён увесь час трапляе пад аднабаковы разгляд ці то «чыста-эстэтычнай», ці то вульгарна-сацыялагічнай крытыкі. Парадокс у тым, што крайнасці часам змыкаюцца.

Яшчэ нашаніўскі публіцыст і крытык Лявон Гмырак у артыкуле «Беларускае нацыянальнае адраджэнне» пісаў: «Асобна ад другіх трэба паставіць пэста Максіма Багдановіча, які шмат нам даў тыповых прабак пэзіі «штукатурства для штукатурства» («Велікодная пісанка на 1914 год»). Адначасова Антон Луцкевіч друкуе рэцэнзію на «Вянок» пад назвай «Пясняр чыстай красы» («Наша Ніва», 1914, № 8), дзе ён гаворыць фактычна пра пэстычнае майстэрства, «кунштоўную філігранную работу» пэста. Самое ж вызначэнне «пясняр чыстай красы» было хутчэй сінонімам эстэтызму, а не пэстычнага майстэрства. Гэтую супярэчнасць у ацэнках выявіў у свой час Адам Бабарэка: «Азначэнне мастацтва Багдановічава, як адумсловай, свядомай працы над мастацка-пэстычнымі выражэннямі, паказвае на тое, што М. Багдановіча аўтар рэцэнзіі разумее перад усім, як пэста-мастака, як умелага майстра пэстычнага слова» («Узвышша», 1927, № 2). Бабарэка падрабязна аналізуе сітуацыю, у якой узнікла, па яго словах, «легенда» пра Багдановіча як пэста «мастацтва для мастацтва»: яна «ўтварылася з патрэбы ў свой час адрознення М. Багдановіча ад іншых пэстаў-адраджаністых».

Затое з якім задавальненнем яна была падхоплена Бэндэ: «Максім Багдановіч — першы ў беларускай літаратуры выразны прадстаўнік «мастацтва для мастацтва». Для яго характэрна — гэта нешта выключнае. У ім яна павінна быць ахвяравана ўсё. Пышныя лілеі, якія ўзгадаваліся ў брудзе балота, захапляюць пэста. Ён кажа пра тое, што ўсё чорнае, бруднае гноём павінна легчы, абы толькі каб на гэтым гнаі ўзгадаваць «цвятоў расістых чыстую красу»... (...) Эстэтызм Багдановіча даходзіць да крайнасці».

Куды ўжо далей! Бэндэ толькі «лёгка» завяршыў вобраз Багдановіча як апалагета «мастацтва для мастацтва», пясняра «чыстай красы». І на працягу яшчэ доўгага часу прыходзілася адваёўваць пэста ад гэтай вульгарызацыі замест таго, каб глыбей спасцігаць яго эстэтыку.

З апалогіяй красы выступалі сімвалісты. Іх праграму ўвогуле часта вызначалі панэстэтызму, хоць малодшыя сімвалісты, якія знаходзіліся пад уплывам рэлігійна-філасофскага вучэння У. Салаўёва, на першы план вылучалі этычны пачатак, Дабро, але і не адмаўляліся ад Красы як крытэрыя мастацкаці.

У. Салаўёў жа пісаў: «Не: мастацтва не для мастацтва, а для ажыццяўлення той паўнаты жыцця, якая неабходна ўключае ў сябе і асаблівы элемент мастацтва — прыгажосць, але ўключае не як што-небудзь асобнае і самадастатковае, а ў істотнай і ўнутранай сувязі з усім астатнім зместам жыцця».

Што да праблемы красы ў

Багдановіча, то невычэрпнасць і шматграннасць яе можа пацвярджацца толькі аналізам усёй без выключэння творчасці пісьменніка, дзе кожны твор выяўляе тыя або іншыя яе аспекты — аж да пацельвання з рафінаваных эстэтычных густаў («пекна спяваюць і жабы»); ад прызнання няўхільнасці законаў характэрна («Калі ў ракавіну цёмную жамчужніцы...»), да нібы адмаўлення ад канонаў красы, да яднання боскага і зямнога:

А можа не краса была ў дзяўчыцы той, — дзяўчыцы ўпэчанай і хілай, і худой, — А штось вышэйшае, што Рафаэль вялікі Стараўся выявіць праз Маці Божай ліні:

Якая яна, «чыстая краса»? Багдановіч жа ўвесь час гаворыць, што прыгожае — гэта жыццё, што літаратура — гэта мастацтва, а не набор лозунгаў і заклінанняў.

Гэта мы самі такія зашораныя, што нармальны стан эстэтычнага самаўсведамлення мастака гатовыя лічыць нечым незвычайным, а то і анамаліяй. Паззія ж — або яна ёсць, або яе няма.

Імкненне да паўнаты быцця і духоўнай цэльнасці вызначае светаўспрыманне Багдановіча.

«Оглянись — и мир вседневный многоцветен и чудесен», — паўтарае ён радкі А. Фета.

Багдановіч вітае радасны дар зямнога існавання, падкрэсліваючы раўназначнасць такіх каштоўнасцяў, як жыццё і воля («Прывет табе, жыццё на волі!..»). Ён пэстызуе рэальную красу навакольнага свету, успрымаючы яе праз пластычныя, маляўнічыя вобразы зменлівай прыроды: залатое зіхценне паўдзённага святла, «чырвоны веер» сонца ў вярчэнні небе, ззянне срэбных іголак зор. Пэст выбірае яркія, насычаныя фарбы; яго малюнак поўны ўнутранай дынамікі, музычнага гучання.

І роўна мілімы зрабіцца Здалоўжэ яркі блеск і цень, Той дзень, што мае нарадзіцца,

І знікшы дзень.

Многія асаблівасці зместу і пэстыкі верша «Прывет табе, жыццё на волі!..», як і некаторыя іншыя (асабліва «Па-над белым пухам вішняў...», «Набязгае яно...», урбаністычнага цыкла) адпавядаюць эстэтыцы імпрэсіянізму, якую ўспрымаў Багдановіч найперш праз мастацкі вопыт А. Фета, якога рускія сімвалісты лічылі сваім папярэднікам, і выдатнага французскага лірыка П. Верлена, больш вядомага з характарыстык: дэкадэнт і сімваліст. Але імпрэсіяністычнасць светаадчування (здольнасць успрымаць навакольны свет у дынаміцы, імгненнасці яго праяваў, імкненне зафіксаваць першаснае, свежае ўражанне і стварыць на яго аснове цэласны малюнак убачанага, пачутага, перажытага) увогуле ўласціва лірычнаму таленту беларускага пэста. Эпіграфамі з А. Фета і П. Верлена Багдановіч пацвярджаў сваю прыхільнасць да гэтых пэстаў і сваю далучанасць да агульнаеўрапейскага літаратурнага працэсу.

У гэтым выпадку Багдановіч аказваўся бліжэй да «класікаў» (а такімі для яго былі ўжо і А. Фет, і П. Верлен), чым да сучаснікаў К. Бальмонта і І. Анненскага, якія ў асяроддзі рускіх сімвалістаў лічыліся самімі «імпрэсіяністамі».

Літаратурная пасрэднасць у такім эпіцэнтры літаратурных уплываў і традыцый грашыла б эклектыкай. Талент жа Багдановіча арганічны, бо ён вольны і ўласнай воляй прыналежаў такой далёкай і жаданай Бацькаўшчыне. Памастацкаў ён самы ўніверсальны — і не толькі, відаць, у беларускай пэзіі. Але гэтая асаблівасць не пазбавіла яго нацыянальнай сутнасці, бо ў ім, як на залатаным слупкім поўсе, праз канву персідскіх (рускіх, французскіх, антычных) матываў заўсёды прабіваўся родны васілёк.

Анкета «ЛіМа»

Друкуем чарговыя адказы на анкету «ЛіМа» і нагадаем пытанні, з якімі мы звяртаемся да літаратараў.

1. На што, па-вашаму, абапірацца творцу, у прыватнасці, пісьменніку ва ўмовах «міжчасся», няўхільнага насоўвання рынку? Ці можна сёння пісаць, як раней, — як бы па інерцыі?

2. Як вы ставіцеся да спробы стварэння бе-

ларускай масавай культуры, да жадання некаторых маладых літаратараў здабыць вядомасць, спадабацца чытачам «любой цаной»?

3. Ці дапускаеце вы, зноў жа ўлічваючы «рыначныя» густы, свядомую эксплуатацыю той ці іншай «моднай» формы? Ці дапамога нам арыентацыя на фармальны пошук і чужыя знаходкі ў вырашэнні моўных, чытацкіх і іншых праблем?

Галіна ТЫЧКА

НА ШТО АБАПІРАЦА? НА СУМЛЕННЕ І ТАЛЕНТ

1. Слова гэтае — рынак — сёння «крычыць» са старонак газет, як цвікі ў вечка труны, убываеца ў нашыя галовы з экранай тэлевізіі. Няўмольная пагроза чуюцца ў яго «няўхільным насоўванні». Гідра нейкая, няйначай, паўзе, праглыне нас жыўцом і перажыта не паспеем... І ў падсвядомасці міжволі замацоўваецца: ратуйся сам, як можаш, бо нішто і нішто цябе не ўратае. Зрэшты, так яно і ёсць. Дзяржава наша, за выключэннем хіба толькі кароткага «бэнэраўскага» перыяду, дбала больш пра сябе, чым пра сваіх грамадзянаў. А між тым і нятворчым, і творчым людзям жыць некаж трэба, і ў «міжчассе», і пры «няўхільным насоўванні».

Адно дзівіць, што зусім па суседству, скажам, у Польшчы альбо Летуве, гэтая «няўхільнасць» здзейснілася, і людзі нейкім чынам там засталіся жыць і здаровымі. І пісьменнікі ў тым ліку.

І таму, мне здаецца, што баляца рынку выпадае больш хатнім гаспадыням; дбаць пра тое, якім яму быць — свабодным, рэгулюемым, часткова рэгулюемым, — спецыялістам, палітыкам, ды эканамістам, а ў пісьменнікаў свае праблемы і свае праца. Большасць з іх свае духоўныя арыентацыі, свае творчыя звышзадачы вызначылі сабе даўно. Зрэшты, у сапраўднага творцы яны ніколі не залежалі і не будуць залежаць ад рыначнай кан'юнктуры. А той, хто ў так званыя часы застою дый перабудовы пісаў «як бы па інерцыі», будзе пісаць і зараз. І нічога тут не паробіш! Не толькі рынкам, але, відаць, і другім патокам іх не застрашыш. Толькі інерцыя, напэўна,

крыху зменіць напрамак: серп з молатам замяніцца на штандар з «Пагоняй», замест «ума, чести и совести нашей эпохи» будзе славіцца якая-небудзь іншая партыя, скажам, БНФ альбо «Грамада», тая, якая бліжэй будзе стаяць да ўлады.

Карацей, як у тыя далёкія часы, так і зараз кожны творца будзе абапірацца на ўласнае сумленне і талент. Толькі і ўсяго!

2. Нармальна. Памятаеце, як у Новым Запавеце Госпада нашага Ісуса Хрыста гаворыцца: «І сказаў Ён сваім вучням: «Немажліва, каб не прыйшлі спакусы, але бяда таму, праз каго яны прыходзяць». Гэта я ў звязку з маладымі літаратарамі... Зрэшты, чаму толькі з маладымі? І немалядым можа захацецца, дый, пэўна, хочацца і большае славы і большых грошаў...»

Што ж да масавае культуры, то згадайма, як зусім нядаўна сцвярджалі, што ў беларускай не было сваіх класаў, не было сваёй буржуазіі. А некаторыя дык і сёння лічаць, што нашая мова, гісторыя, а значыць і культура — запазычаныя. Відаць, і той, хто сцвярджае адсутнасць беларускай масавай культуры, свядома перабірае меру. Масавае культура — напалову двайнік, напалову антыпод сапраўднае, і калі мы прызнаём, што існуе апошняе, не можа не існаваць і першае. Так што стварэць нанова маскультуру наўрад ці каму ўдасца, нават пры самым вялікім жаданні. Іншая справа — працаваць у рэчышчы гэтае культуры. Скажам, дзеля высакароднае ідэі вяртання мовы ў народ. І такія прыклады ў нас былі. Згадайма слаўтае кара-

тквейчаўскае «Дзікае паляванне караля Стаха», якое было створана на спахыжыцце масаваму густу, але, дзякуючы таленту аўтара, шчасліва ўтрымалася на мякы сапраўднае літаратуры. Альбо дзеля ўласнае славы ці дзеля грошаў... І такія выпадкі ў гісторыі нашай літаратуры ёсць, і, вядома, будуць... Што ж, кожны сам выбірае свой шлях! І ніякія парады ды перасцярогі тут не дапамогуць, бо кожны і сам добра ведае, што «ніводзін слуга не можа служыць двум панам». «Не можаце Богу служыць і мамоне», — навукаў нас Госпад наш.

3. Пра «модныя формы» зусім нядаўна дужа добра выказаўся Людміла Корань у артыкуле з назвай «Агрэсія формы». Што ж да маіх поглядаў, то лаводле сваіх перакананняў я ўвогуле праціўнік усялякага роду забаронаў, безумоўна, за выключэннем маральна-этычнага парадку. Аднак прызнаюся, што крыху іранічна стаўлюся і да вызначаных накіталь: «Калі не еўрапейскі ўзровень, дык хоць еўрапейскія ўзоры...»

А з другога боку, пошук заўсёды ёсць пошук. Хай сабе і фармальны. Можна, ён і не дапаможа вырашыць нашыя моўныя ды чытацкія праблемы, але затое адчыніць такія новыя і недасяжныя далеглыя, якія нам і не сніліся. Успомніце, як не так даўно афіцыйная крытыка ўспрымала творчасць Аляся Рэзанава.

Пошук у форме — не такая простая з'ява, як можа здацца на першы погляд. Канешне, як і ўсюды, ёсць і тут свае кан'юнктурычкі, эпігоны, няўдачнікі ўрэшце. Але ж пошукаў без выдаткаў не бывае. Затое якія ж здабыткі!..

Алег ЛОЙКА

Рынак варожы мастацтву

1. Сталінізм, бальшавізм ці рынак, — абапірацца трэба ўсё адно на адно і тое ж. Бо толькі ўсё на адным і тым жа, на адным і тым жа грунтуецца літаратура, стаўшы на свеце сабою. Мэта ў яе ўсё тая ж, сродкі ўсё тая ж, — гэта па-пушкінскаму разуменню. Але ў пытанні ёсць падводка і да іншага, куды больш складанага моманту: і ён — не ў інерцыі, ён — у сучаснай лонцы старых парадкаў і структур. Ці ўтрымаюцца пры ёй нашы выдавецтвы «Мастацкая літаратура», «Юнацтва», хто ведае? Пры старой структуры мы, пісьменнікі СП БССР, былі на партыйна-дзяржаўным утрыманні, цалкам падлеглыя ідэалагічнаму прэсу, законам кан'юнктуры, метадалагічнай нарматыўнасці, галасамі ўнутранага, рэдакцыйнага, галоўлітатускага рэдактараў. І менавіта найперш служба кан'юнктуры забяспечвала нам хлеб надзёны і славу. Што ж цяпер? Цяпер мы, пісьменнікі, наперад нікім не забяспечаны. Ва ўсякім разе, рынак нас ставіць у абставіны безгарантыя пры свабодзе творчасці. Як сёння пісаць? Ды як свабодны чалавек пісаць. Можна і як раней, ды яно залежыць ад таго, як ты раней пісаў; калі толькі на кан'юнктуру, то сёння канец такой пісаніне. Няма ж каму, як раней, яе аплачваць.

«Гэх, прыкарытнікі!» — ці не выдыхае ўжо гэтае «гэх» мне ў спіну адпаведны гэхавец.

Але — пачакайце!.. Рынак — стыхія цалкам варожая мастацтву. Ва ўсякім разе, той рынак, які толькі складаецца, якому няма іншага інтарэсу, апроч свайго. Вядома, калі рынак складзецца, то ён заапіраецца ва ўсё бакі і не прамяне, канешне, літаратуры. Але калі тое будзе... І мы сёння як ні пішы, біржы нас не аблашчаць. Бяда, вялікая бяда навісне над намі. Мастацтва, літаратура не могуць быць на гаспадарчым разліку. Ва ўсе эпохі скрозь і ўсюды воляй мецэната развівала крылы мастацтва. Дык пакуль рынак не нарадзіў нам мецэната, толькі на дзяржаву можа быць спадзяванне, — на дзяржаву, якая падтрымае беларускія часопісы, газеты, літаратурныя выдавецтвы. У астатнім жа — сапраўды: сёння нам у рынак, быццам бы ў вір. І ўсё ж — у рынак: на рынку, на адбор, на спонсара, пісаць так, каб аназацца ў рынак фаворы. Зноў будзем па-пушкінску: натхненне не прадаецца, рукапіс можна прадаць.

2. «Любая цана» — яна ў пары з подласцю, нізкасцю. Не любой цаной, а толькі цаной сапраўднай мастацкаці, таленту, — гэтым толькі можна ўгрунтаваць літаратуру. «Масавае ж культуры» — гэта не культура. Гэта яе сурат, падробка, знішчэнне. Мастацтва, літаратура, пэзія — справа элітарная. Нас па-жданаўску выхавалі ў непрыманні элітарнага, у яго ахайванні, у вылучэнні як нібыта народнага вульгарнага і як нібыта ненароднага — эстэцкага, творчасці ўласна высокапаэтычнай, інтэлектуальнай, рэфлексійнай, філасофскай. Масавае культура — гэта навейшае

адмаўленне элітарнага Янкі Купалы і Максіма Багдановіча, Уладзіміра Жылкі і Уладзіміра Караткевіча. Паззія ж па сваёй першаснай сутнасці — элітарная з'ява, да якой трэба падключыць паспальства, элітарным узвышаць паспальства. Арыенцір павінен быць не на «шыр-спажыў» паспальства, а на ўзнясенне паспальства да духу, ідэі, светаразумення, светаўспрымання эліты.

3. Вось свядомую эксплуатацыю той ці іншай «моднай» формы дапускаю. І ўпэўнены, што гэта толькі дапаможа ў новай заваёве чытача, у новым агульным зруху нашай літаратуры наперад. Толькі ж далой арыентацыю на папулізм і — за арыентацыю на форму як першаснае ў мастацтве. Прыгожае ёсць форма. Цікавае ёсць форма. Прыцягальнае ёсць форма. Бой з фармалістамі, які вялі столькі дзесяцігоддзяў вульгарызатараў, адмяняецца. Форму трэба ўзнавіць у яе поўнаўладдзі: з яе пачынаецца літаратура як сфера прыгожага, эстэтычнага, этычна-дзейснага. Навейшыя, «модныя» формы, хай жа яны прывіваюцца нам, хай жа ўзбагачаюць творчы вярштат пісьменнікаў, стыльважанравыя аспекты літаратуры, яе кампазіцыйна-рытмічныя формы. «Фармальны пошук» — вось яны, радзімкі, радзімыя знакі барацьбы з фармалізмам. Пошуку без развіцця формы не бывае.

У вянок Багдановічу

24 мая гэтага года з нагоды 100-годдзя з дня нараджэння Максіма Багдановіча, з мэтай далучэння моладзі да яго творчасці і чаглыбленага вывучэння паэтычнай спадчыны песняра Саюз пісьменнікаў Беларусі, Мінскае гарадское аддзяленне Саюза фанду культуры, упраўленне культуры Мінгарвыканкома і газета «Літаратура і мастацтва» аб'явілі конкурс на лепшы паэтычны твор, прысвечаны творчасці М. Багдановіча — «У вянок Багдановічу».

У паэтычным конкурсе прынялі ўдзел маладыя паэты, навукоўцы, рабочыя, журналісты, студэнты, бібліятэкары і... адзін вучань — сямігадовы жыхар нашай сталіцы Алёша Мінін. На думку старшыні конкурсу, радкі юнага аўтара — «Самы светлы, адкрытага сэрца верш. Можна, вырасце новы Багдановіч». Журы, якое ўзначальваў лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР Анатоль Вялюгін, падвяло вынікі конкурсу.

ПЕРШАЯ ПРЭМІЯ — Алесь Палынскі (верш «Вечнасць»).

ДЗВЕ ДРУГІЯ — Эдуард Акулін («Акраверш») і Людміла Рублеўская (верш «Максіму Багдановічу»).

ДЗВЕ ТРЭЦІЯ — Сяржук Мінскевіч (верш «Да волі!») і Ірына Шахоцька (верш «Ялцінскі маналог Максіма Багдановіча»).

ТРЫ ЗААХВОЧВАЛЬНЫЯ — Андрэй Каленчыц (верш «Праз мрок начнога неба ў цішыню»), Таццяна Лапцёнак (верш «Сонейка яснае, нас не пакінеш?»), Валерыя Мансімовіч (дыптых «Васільковы ўспамін»).

Журы дзякуе ўсім удзельнікам паэтычнага конкурсу.

Сёння штотыднёвік змяшчае некаторыя вершы пераможцаў.

Алесь ПАЛЫНСКІ

Меч ката выў па гордай галаве —
Не ссек, спазніўся.

Трэба з тым змірыцца.

Час — як Марыя босая ў хляве,
Якую робяць абразы цырыцай.
За агароджу бедную ляцяць
Каштаны-ядры...

Добры панцыр — глеба...

Прарокам Маўзалеі не стаяць.
Прарок—бясплотны ліст зямлі ад неба.
Прышоў — вярнуўся...
Да паганскіх час
Не дакрануўся ні рукой, ні вокам...
Дык спі ў магіле беднай, гонар наш,
Даруй, як бацьку, нам,
што мы — далёка...

Эдуард АКУЛІН

Акраверш

Мільганула знічка сполахам свячы,
Астатняе на алтары нябёсаў...
Камусь яна—збавенне ад начы.
Самотнаму паэту — знакам лёсу.
І не ўцячы нікуды ад святла,
Маланкай працінаючага грудзі.
Бывай, заранка ясная мая,
Агней-гары, нат як мяне не будзе.
Галінкай бэз пакратае вакно,
Душу, як птушку, вабячы у квецень.
А вось самоты — як і не было
Ніколі у жыцці тваім, Паэце.
О, як імкнуўся ты, о, як хацеў
Валожку зноў пабачыць сярод жыта...
І не вярнуўся,— мабыць, не паспеў
Чаргу заняць на станцыі за квітам.

Ірына ШАХОЦЬКА

Ялцінскі маналог Максіма Багдановіча

АКРАВЕРШ

Баліць душа... Шмат мар нязбытных...
А я хачу туды ўсё ж, дзе
Гамоніць з васількамі жыта,
Ды за канём зямляк брыдзе.
Аднак такі, напэўна, лёс мой—
Няма вяртання ў родны кут.
О, як быць хворым невыносна!
Вясна жыцця — вясна пакут.
Ізноў хвароба наступае.
Чаму такі мой лёс, скажы,
Мой родны кут, зямля святая,
Алтар святы маёй душы!
Калі ў шчаслівы — то з табою,
Самотны ж — без тваіх бяроз...
І сэрца поўніцца журбою,
Мой васільковы край, мой лёс.

Сяржук МІНСКЕВІЧ

Да волі!

Вось сімвал твой, забыты краю родны!
М. БАГДАНОВІЧ.
Маленькі парастак руйнуе моц бетона
Пяшчотным, тонкім, нібы волас, целам.
Яму балюча, але трэба на свет белы.
Каб жыць, прабіцца праз пліту, праз
стоны.

Ад дбайнай працы будзе вынік плённы!
Над цэментаванай паласой змярцвелай.
Паветрам, сонечным святлом ўзмацнелы
Затраптаў сцяжком лісток зялёны.

Ніякім штучным надмагільным гмахам
Не пахаваць іскры жыццёвай прагі!

Дык ўстань, мой край, страсі плячыма
Курган утрамбанай на табе хлусні!
На свет! На вольны свет кіруй, Айчына,
Як парастак-лісток — свабоды сцяг
свой узнясі!

Таццяна ЛАПЦЁНАК

Сонейка яснае, нас не пакінеш!
Сумнае чую дыханне.

Па-за сляхам адвечнае пльні
Крокі твайго вяртання.

Горлінкай боль адлятае...

У снежні Тваім даражэнькім далоням
Сініх пралесак карункі...

Чуеш, ласкавую песеньку звоняць
Шчырыя сэрцайка стрункі.

Гэта Табе падарункі.

Радасна, светла усміхаешся,
А вочы—жураўкі маркотныя,
Ды толькі, куды ні схаваешся,
Доля такая — гаротная.

Хмарні на небе ніводнае...

Стомланы гнуткія плечы.
Сцежкі няўлоўных маршчынак...
Можна прынесці парэчак
Ці журавін напамінак!

Час надыходзіць спачыну...

Шэпчуцца дрэвы паціху,
Мыш шамаціць у адрыне.
Маці, старая бусліха,
Тужыць употай аб сыне.

Сонейка яснае, нас не пакінеш!

Андрэй КАЛЕНЧЫЦ

Праз мрок начнога неба ў цішыню,
Дзе з мары пачынаецца крыніца,
Святлом нястрымным успыхнула

зарніца —

То зорка падала, радзіўшыся з агню.

Хоць быў імгненным зоркі той палёт,
Хоць знікла за таемны небасхіл,
Усё ж шмат людзей агеньчык той
збудзіў,
Усё ж шмат людзей, на жаль, не ўвесь
народ.

Так некаторым усё жыццё пустое
тлець.
Зручней паэту ўспыхнуць і згарэць,
Яскравай зоркай акунуцца ў змрок.
Кароткае жыццё і трэба шмат паспець,
У краіне светлай не самотным умярэць.
Нам дараваўшы сэрца і «вянок».

— Я НЕ маю абсалютнай упэўненасці,— сказаў Рускі,— не таму, што я, вандруючы па замежных камандзіроўках, доўгі час не меў зносін з нашымі смогамі, але, па-мойму, ідэя касмічнага розуму, а галоўнае тэарэтычнае яе абгрунтаванне, належыць камусьці з нашых, не лічачы, вядома, геніяльнай здагадкі Цыялкоўскага.

— Не-е-е,— нараспеў не прамовіў, а быццам бы зачытаў з нейкага аднаму яму вядомага фаліянта Апанент.— Не і не! Вы, рускія,— не крыўдуйце, Богам прашу,— проста не здольны на такі палёт фантазіі. Разумеете, вам не хапае; так бы, парадакснаснасці мыслення, гэткага брэйнстормінга — мазаваго штурму...

— Па-амерыканску? — з непрыхаванай іроніяй спытаў Рускі.

— А хоць па-афрыканску,— не прымаючы выкліку, спакойна, са шчырай спагадай адказаў Апанент, кінуўшы на гарызонт, над якім, пакідаючы за сабой белыя следы, узлятала ўгару «Каравела». Яе гул, што аддалаўся і гаснуў, зліваўся з шолахам пальмавага лісця.

Разлітае супакаенне, пранізанае доўгімі палосамі вярчэняга сонца. Зелыніна газона. Аэрапорт. Галоўныя; канешне, і, здаецца, адзіны ў гэтай маладой яшчэ краіне. Выпадковая сустрэча. Спяткоя, якая і пад вечар не можа ратаваць. Якія могуць быць спрэчкі пры такой спякоце?

Але Апанент, амерыканец славянскага паходжання, хоча ўсё ж неяк давесці сваю думку:

— У пэўным плане,— гавару гэта не як палітык, а як астрафізік,— сусветнай цывілізацыі не пашанцавала двойчы. Першы раз, калі ў в а с упаву Тунгускі метэарыт і другі раз, калі адбылася Кастрычніцкая рэвалюцыя...

— А Лабачэўскі? — без усялякай сувязі з тэмай выпаліў Рускі.

— Ах, Лабачэўскі! — хмыкнуў Апанент.— Але ці быў ён у в а с, тут можна сказаць у н а с сапраўдным рускім Эйнштэйнам, класікам ці хаця б звычайным кумірам?

— У цярозаі Расіі,— урачыста прамовіў Рускі,— былі б іншыя куміры і, магчыма, іншыя класікі.

— Ах, п'янь, не разабраліся? Ну, а ў сучаснай Расіі?

— У яе — таксама,— адрэзаў Рускі.

— Ого! Гэта ўжо гучыць смела... Але пакуль што недастаткова смела, каб абменьвацца думкамі на ўзроўні брэйнстормінга... Ці ведаеце, па шчаслівай выпадковасці я быў знаёмы з вашым акадэмікам панам Іосіфам Шклоўскім, аўтарам самай смелай сучаснай касмалагічнай гіпотэзы. Праўда, яна, гэта гіпотэза, пра унікальнасць зямной цывілізацыі, не як ужо занадта гарманічна ўпісвалася ў вашу, таксама сучасную, палітычную дактрыну аб магчымай гібелі сусветнай цывілізацыі і аб адсутнасці іншай альтэрнатывы раззбраенню.

— Хіба вы з гэтым не згодны? — нахмурыўся Рускі.

— Наадварот! — усміхнуўся Амерыканец.— Але вам патрэбен апанент. Кожнаму рускаму патрэбен апанент, іначай нічога вартага ён не створыць... Дык ведаеце, што я тэт а тэт сказаў Шклоўскіму? Я яму сказаў: ваша так званая «цалкам матэрыялістычная» гіпотэза — цалкам змяшчаецца ў таксама цалкам матэрыялістычнае меркаванне аб наяўнасці ў Метагалактыцы цывілізацыі, пра развіццё якой цяжка ўявіць. Для яе ўсе мы і кожны паасобку толькі ферзухсперзonen. Гэты тэрмін аўтара аўтагеннай трэніроўкі Іягана Генрыха Шульца няправільна перакладаюць на рускую мову. Іншы раз як «даследчы», іншы раз нават як «паддоследны» (амаль што «ферзухсканінхен»). А гэта калі і паддоследны, то — а с о б ы! Гэта значыць, што мы не трысы дла доследаў, а асобы! Ды і навошта гэтаму Вялікаму Розуму эксперыментаванне на нейкіх недаразвітых жывёлінах, калі ёсць магчымасць рабіць гэта на высокаарганізаваным чалавечым матэрыяле?!

— Ну і што вам сказаў Іосіф Самойлавіч? — амаль зацікаўлена спытаў Рускі.

— Ён пачаў туманна даказваць, што Вышэйшы Розум па логіцы рэчаў павінен імкнуцца, вымушаны імкнуцца да экспансіі, і ён даўно нас знішчыў бы... Увогуле, як у апавяданні нашага старэйшага фантаста Альфрэда Ван-Вогта «Пачвара». Не читалі?

— Чытаў,— буркнуў Рускі.

— Тады я прыціснуў яго да сцяны канчаткова. Аргументамі. Вялікі Розум зусім не злы, а добры. Ні да якой экспансіі ён не імкнецца. Яму добра кывецца там, дзе ён знаходзіцца. А разводзіць цывілізацыі нахшталь нашай — проста яго хобі. Вось ён кэпнуў тысячы гадоў таму назад у час хрышчэння вашай матушны Русі кроплю алкаголю ў прабірку і назірае, як будучы паводзіць сябе чалавечыя мікраарганізмы. Назірае і нікуды не спяшаецца. Бо што для яго тысяча гадоў? Імгненне! Потым кануў кроплю

Вечнасць

Нас з дзяцінства вучылі:

Расія, Расія...

Толькі там, толькі ў ёй

Жыватворны празрысты струмень...

Мы сваімі вачыма, галоднымі вечна,

прасілі:

Дай нам, Божа, настаўніка,

Светлага, быццам Твой дзень.

І слязамі дажджу

Мы адказ ад яго атрымалі,

Светлы ранішні дожджык

амыў нас пяшчотай нябёс...

Тыя кроплі жыцця

Нам святых імяны назвалі

Ты, хто ўверыў святлу

свае думкі, і вершы, і лёс.

Той, што сцежку шукаў

Па фізічнае карце сумлення,

Дзе мяжою — расстрэл,

а сталіцаю — вогнішча кніг,

Набывай жа квітку

ў раён Залатых Летуценняў,

У Рэспубліку Сэрца

Кіруецца сёння цягнік.

Даў Настаўніка Бог.

Мы на дошку глядзім анямела,

Бо там знакі жыцця;

быццам зоркі, вядуць уначы.

Тую Зорку Венеру,

што ў ранішнім небе самлела,

Ты прынес на далоні

і лёс нам яе даручыў.

Тое зерне старое,

Што перажыло фараонаў,

Ахвяруем зямлі,

каб Настаўніку вечнасць аддаць.

Што тут слова маё!

Толькі розгалас срэбраных звонаў

Можна ў неба прабіцца,

каб нашыя дні апраўдаць.

Апраўдаць забыццё,

Апраўдаць незлічонасць папрокаў...

Чуеш, хлопча!

А ты ж маладзей за мяне!

Толькі вечнасць — узрост

для Настаўнікаў і для прарокаў;

Мудрасць іх маладосці

у нашых галоў сівізне.

Людміла РУБЛЕЎСКАЯ

Максіму Багдановічу

На добры помнік ты не зарабіў,

Як на прысутнасць бацькі ў час апошні.

Цябе мы грамадою прадалі:

Малюем, славім — толькі ўсё —

за грошы.

Бядуем: смерць — зладзюга...

Не! Яна

Была тваёй збавіцелькай, магчыма,—

Другіх хрысціла вязніцы сцяна,

Другіх Сібір ад розуму лячыла.

тырані. Ну, нейкага там Івана Грознага, Мікалая Крывавага ці Іосіфа. Не мае значэння каго, і назірае. Прытым, каб не парушаўся эксперымент, ён дае тырану адносна непрыступнасць. Ды і пасяляе ў яго дух тыранію не ў самым пачатку, а недзе ў другой палове жыццёвага шляху... Вы ж ведаеце, што Іван Грозны і Сталін гадоў да сарака былі дабрышымі людзьмі, мелі шмат сяброў, любілі бяседы, баб... Адзін мой прыяцель, вядомы ў вас журналіст, даследаваў біяграфію Гітлера. Даследаваў сумленна, без надкучлівых стэрэатыпаў пра яго фізічную і разумовую непаўнацэннасць. Мой прыяцель прыйшоў да ашалалых вывадаў. Гітлер таксама не быў напачатку ні вылюдкам, ні юдафобам. Мой прыяцель сам па нацыянальнасці яўрэй, таму ў гэ-

джаць, а наадварот, нейкім чынам спрыяць эксперыменту, што праводзіцца на нас?

Рускі задумаўся, пазіраючы ў афрыканскае неба, што хутка цягнула. Потым, засаромлена ўсміхнуўшыся, прамовіў:

— Дзіўна, я сам задумаўся над некаторымі парадоксамі. Нараджэнне нашай планеты плоскай, яе ўзнікненне з кропкі — ці не будуць тут скажоныя да непазнавальнасці біблейскія прарокамі нейкія звесткі вышэйшага парадку, што наступілі да нас па якімсьці квантавым канале тысячы гадоў таму назад?

— І якія паступаюць сёння. Мы іх проста не ўмеем распазнаць, — дадаў Амерыканец. — Іх, гэтых анельскіх звестак,

прыпыніць дзеянне тырана, хаця б не перашкодуць нейкаму Штауфенбергу. Вы можаце заўважыць, я хітра вяртаю вас да пачатку нашай гаворкі. Да тэзіса аб уяўнай непахіснасці тырана, і прашу вас размахнуцца па-руску думкай і знайсці якое-небудзь лагічнае вытлумачэнне гэтай парадоксу. Сам я такога вытлумачэння не знайшоў.

— А яно якраз ляжыць на паверхні, — хітра ўсміхнуўся Рускі і раптам ашалалі суб'яднальніка нечаканым пытаннем: — Якой вам бачыцца наша цывілізацыя праз тры тысячы гадоў. Пры ўмове, што сама сябе яна не знішчыць? (Гэта, дарэчы, было б у нашай пабудове яўным парушэннем умоў эксперыменту.)

Настала чарга змоўкнучы. Амерыканцу. Насуперак свайму звичаю хапаць бы-

— Дзіўна ў вас атрымліваецца, — нехаця запярэчыў Рускі, — то незнішчэнне адной-адзінай чалавечай душы, то зусім рэальнае магчымасць знішчэння ўсяго чалавецтва.

— Ну вось, — шчыра засмуціўся Амерыканец, — зноў мы не разумеем адзін аднаго. Я не настолькі наіўны, каб сцвярджаць, што жыццё на нашай мілай планеце, дакладней яго фізічная існасць, калі хочаце, яе матэрыяльная іпастань вечная. На жаль, з вынаходствам ядзерных бомбаў і атамных электрастанцый яна вельмі лёгка можа... як бы гэта дакладней сказаць, перайсці ў нейкі іншы стан, які вельмі адрозніваецца ад цяперашняга... Амерыканец зрабіў шырокі, прыгожы жэст рукою ад сябе і ў бок, як бы апісваючы казаную прыроду гэтага афрыканскага азіса. Потым змоўк.

Маўчаў і Рускі, пазіраючы ў тым жа кірунку, куды паказала рука Апанента.

Нават на такім бяскрыўдным узроўні брэйстормінга не атрымлівалася.

— Ведаеце, мне прыйшла выратавальная ідэя! — раптам страпануўся Амерыканец. — Давайце ўсё-такі працягнем наш дыялог, але некалькі ў іншым ракурсе. Нашы з вамі перакананні, мяркуючы па выніках нашага двухтыднёвага паразумнення, амаль што не паддаюцца сінергетыцы. Бог з ёю! Паспрабуем весці нашы неафіцыйныя перагаворы наступным чынам. Скажам, я або вы называеце нейкую дзіўную з'яву, якую яшчэ не вытлумачыла навука. Я даю ёй сваё тлумачэнне, вы — сваё. Абавязковым застаецца прынятае папярэдняе меркаванне пра тое, што за намі вядзецца Назіранне з боку. Нейкі не зусім дакладны Эксперымент. Пачнём з той жа аэонавай дзіркі. Свой пункт погляду я выказаў. Цяпер ваша чарга.

На гэты раз Рускі пачаў гаварыць хутка, быццам адказ у яго быў падрыхтаваны загадзя:

— Няхай гэта напамінак, але не мэнтаморы! Мне здаецца, што гэта падахоўванне да аб'яднання намаганняў усіх нас. Давайце зададзім сабе пытанне, ці існуе фатальная непазбежнасць гібель сусветнай цывілізацыі нават у такой экстрэмальнай сітуацыі, як сутыкненне нашай планеты з буйным метэарытам, каметай, якойсьці Немезідай? Раней такая пагібель усяго жывога на Зямлі была прадвызначана. Гэта ж было?

— Па меншай меры тры разы, — ужо без прыкмет аб'якавасці сказаў Амерыканец.

Ён быў сапраўды буйны вучоны і разбіраўся ў гэтым.

Падумаўшы, Амерыканец дадаў: — І яшчэ разоў дзесяць такіх астранамічных катастрофы выклікалі гібель прыкладна паловы жывых істот. Гэта даказана навукай.

— А цяпер дапусцім, што такая пагроза ўзнікла ў нашы дні. Нейкая невялікая планета, асколак некалі населенай, але па недамысленасці знішчана, набліжаецца да нас са звышгукавой хуткасцю. Але ў чалавецтва маецца ў распараджэнні яшчэ некалькі дзён. Ці можам мы нешта зрабіць? Мабыць, нават пры цяперашнім нашым развіцці зрабіць нешта можна. Паслаць, скажам, касмічны карабель з магутным ядзерным зарадам у сотні мегатон.

— Ваш Хрушчоў рвануў 50 мегатон над Новай Зямлёй, — нагадаў Амерыканец.

— Давайце лічыць, што дзеяннем Мікіты Сяргеевіча таксама кіраваў наш Вышэйшы Розум, — прапанаваў Рускі.

— З'еў, — расмяяўся Апанент. — Працягвайце вашу думку.

— А яна — закончана! Аб'яднанымі намаганнямі мы здолеем усё!

Рускі змоўк, а яго Апанент на гэты раз з пачуццём шчырага захаплення пазіраў на гэтага худзенькага чалавека ў недарогім шэрым касцюме, на чалавека, якому шмат чаго дывалася пабачыць. Межавіта цяпер ён і выразыў падзяліцца з гэтым мала знаёмым суб'яднальнікам з «іншага берага» сваім Галоўным Сумненнем.

Ён пачаў так:

— Я вам адкрыю зараз маленькую тайну. Вельмі прашу вас дапамагчы мне. Вы, канешне, зразумелі, што я веру ў Бога. Як Нільс Бор і Іван Паўлаў...

Рускі хацеў нешта запярэчыць, але змоўчаў.

— Я веру ў тое, што Біблія — гэта тая самая інфармацыя па нашаму выратаванню, якая магла прыйсці толькі Адтуль. І вось — амаральнасць — «Песні песняў» Саламона; асвятчаны Богам генацыд і... на табе — непраціўленне злу насілле... Як усё гэта сумяціць у рамках Эксперымента? Я вам праціту толькі адно месца наўгад са Свяшчэннага Пісання. Не здзіўляйся майё тэалагічнай падкаванасці — да адыходу ў навуку я быў прапаведнікам, як наш прэзідэнт Джымі Картэр. Значыць, Другазаконне, пятая кніга Майсея, раздзел дваццаты з першага разла, або, як мы кажам, з першага сціха. «Калі ты выйдзеш на вайну супраць ворага

(Працяг на стар. 10—11).

Александр Тара

ДОКАЗ АД ПРОЦІЛЕГЛАГА

анаваданне

тых пытаннях памыліцца не мог. Сам фюрэр нібыта ўспрымаў у пачатку «юдэнтум» як нейкую прыкмету элітарнасці і звышздольнасці. Ён сам усур'ёз рыхтаваўся стаць мастаком. Быў наогул кампанейскім хлопцам. Любіў жанчын, і яго любілі. Калі ён паранены ляжаў у шпіталі (яму тады было гадоў трыццаць), да яго прыйшло першае вялікае каханне. Ну, а медсястра, канешне ж, таксама пакахала героя, узнагароджанага Жалезным крыжам. Усё было надзвычай рамантычна... А пасля, як і ва ўсіх падобных выпадках, у гэтае зусім не прыстасаванае для ката цела, у гэтую фізічную абалонку пасяляецца ні з таго, ні з с'яго злы дух, дэман усёзнішчэння. Пры гэтым падахвочваючы пачаць свой крывава паход з самых блізкіх сяброў... Гэта наогул трэба лічыць усеагульнай заканамернасцю. Дзіўнай заканамернасцю, прадаў. Дык вось, я папрасіў Шклоўскага ў сувязі з такой верагоднасцю ацаніць усё ж магчымасць (яна пакуль што не адмаўляецца і вамі, матэрыялістамі) таго, што нават яго смелая гіпотэза пра унікальнасць зямной цывілізацыі падказана яму Абсалютным Розумам. І зноў жа з мэтай якогасьці хітрага эксперыменту. Ён адказаў мне словамі свайго вучонага сябра: «Верагоднасць ёсць, але яна роўная прыкладна верагоднасці таго, што малпа, якая сядзе за пішучую машынку і, удараючы наўздагад па клавішах, надрукуе ўсе тамы Вялікай Свецкай Энцыклапедыі... Я запярэчыў Шклоўскаму, што ўсяго праз нейкую тысячу гадоў перадаваў савецкая малпа, якую будуць вучыць па наватарскай метадыцы, без цяжкасці зможа выканаць такую задачу. Як бачыце, замест абмена думкамі ў нас са Шклоўскім атрымаўся абмен жартамі. Мне не хацелася б паўтараць гэты вопыт.

— І што вы прапануеце? — спытаў Рускі. — Мне сапраўды патрэбен апанент і, відавочна, якраз такі, як вы. Я згодзен працягнуць наш брэйнстормінг на вашых умовах.

— О-о, гэта мяняе справу! — пасміхнуўся Апанент. — З вопыту нашых папярэдніх гутарак я зразумеў, што вы валодаеце найрэдкай здольнасцю рабіць альтэрнатыўныя вывады нават з загадкаў сумніцельных пасылак. Давайце я буду ставіць умовы, а вы — весці вашу здзіўляюча лагічную нітку. Пасля паглядзім разам, куды яна нас выведзе. Пачнём з канстатацыі. Сёння, наколькі мне вядома, а таксама прызнаецца вашымі вучонымі, няхай і з некаторымі агаворкамі, магчымасць таго, што ў выніку выпадковых адхіленняў так званых квантавых флуктуацый у прычыне магчыма, што наш Сусвет валодае перамернай размернасцю, здольны быць, скажам, ірацыянальным... Іншымі словамі развіццё набывае шматпланавы характар. Я гэта к таму, што ў нашым свеце можа існаваць нешта Няўяўнае, якое нельга апісаць звычайнымі зямнымі катэгорыямі. Скажам, нейкая напauзамкнутая частка сусвету, дзе фантастычнае развіццё атрымала не матэрыя, а яе вытворнае — нейкі Квант, акія, што здольны думаць, нібы ў рамане пісьменнікаў-фантастаў. І гэты акія дас-тупнымі яму спосабамі мае з намі зносіны. Але зносіны гэтыя аднабаковыя. Як вы лічыце, зможам мы ў такім выпадку што-небудзь зрабіць, каб не перашка-

было процьма, у тым ліку і пра ваш Чарнобыль.

— І ваш «Чаленджэр» — пакрыўдзіўся Рускі.

— У нас, на жаль, была не адна такая аварыя, — зноў без ценю рэагавання сказаў Амерыканец. — Але вы пакуль не адказалі на пытанне. Я наогул бяру свой намёк назад. Прызнаю яго некарэктным. Абсалютны Розум для свайх Знакаў мог выбраць любую краіну. Давайце наогул абстрагавацца ад канкрэтных краін і нашай рэчаіснасці. А вышы туманныя здагядкі я паспрабую перавесці на мову нейкай касмалагічнай гіпотэзы. Так, Абсалютны Розум, калі ён на нас эксперыментуе, павінен быў падказаць нам якісьці зыходныя дадзеныя для нашых дзеянняў, нейкі прыкладны кодэкс паводзін. Нейкі Новы Завет, або Ветхі — няўяўна.

— Чаму вы бераце толькі біблію? Калі быць паслядоўным, то трэба дапусціць меркаванне, што Хрыстос, Магамет, Буда — адна і тая ж асоба.

Амерыканец дзіўна паглядзеў на Рускага. Ад яго іранічнасці не засталася і следу.

— Папрашу вас прапанаваць думку, — папрасіў ён.

— Адвечная мара набожных, — паволі пачаў Рускі, — наблізіцца да Бога ў такой пабудове раўназначна спробе разгадаць умовы эксперыменту, паспрабаваць пайсці насустрэч. Наўрад ці гэта магчыма. Вы, я спадзяюся, заўважылі, што ўсе зносіны людзей з Богам (акрамя дахрысціянскай міфалогіі) маюць аднабаковы характар. Богу, калі ён нават прыняў аблічча Сына Чалавечага, ніколі не прырачаў, не гавораць, ты, маўляў, памыляешся, хаця ў прычыне нейкай дыскусіі магла б быць. Але яе няма. У лепшым выпадку, нейкі апостал, падобны Фаме, выкажа сумненне і тут жа ўсароміцца сваіх слоў. Так што вашы сцвярджэнні пра аднабаковы характар згаданых зносін, верагодна, праўдзівы. Ва ўсякім выпадку навуцы яны не супярэчаць. Нашы малітвы такім чынам наўрад ці доходзяць па прызначэнню. Гэта правільна.

— Ну, а як вы самі лічыце, ці можна нейкім чынам угадаць умовы эксперыменту? — надзвычай зацікаўлена спытаў Амерыканец.

Рускі надоўга задумаўся.

— Мы верым у тое, што ісцін, немагчымых для пазнання, няма, а ёсць толькі пакуль не пазнаныя. Выходзіць — можа! Адна ўмова вынікае з самага павярхоўнага параўнання будызму, ісламу, хрысціянства, іншых рэлігій. Яно можа быць выказана біблейскай формулай: «Не ствары сабе куміра!» Зямнога куміра. А што датычыць самога Абсалютнага Розуму, то ён літасціва дазваляе нам верыць у яго або не верыць — яму гэта, відаць, аб'якава. Затое ў дачыненні зямных ідалаў ён бязлітасны: карае богастваральнікаў так, каб аж сёму за-кавалі. Вазьміце Рым, Францыю, Германію...

— Сталінізм... — не без задавальнення ўстаў і Апанент. — Але вы пагадзіцеся, што Абсалютны Розум, калі б ён меў абсалютную ўладу над намі, мог бы не дапусціць такога масавага кровапраліцця,

ка за рогі, на гэты раз ён пачаў здалёк, адкрыта цягнуў з адказам па сутнасці.

— Вам, матэрыялістам, цяжка зразумець, што відавочным парушэннем лагікі эксперыменту было б поўнае знішчэнне адной адзінай асобы. Па нашым адсталым, рэакцыйным, разуменні — адной адзінай душы. А душа сапраўды неўміручая. Ды і новшта было б яе знішчаць? Яе развіццё з таго часу, калі людзей на зямлі было ўсяго некалькі соцень, тыповы прыклад квантавых відаўмен, у нейкай меры аналагічных узнікненню матэрыі з «нічога»... Адзін мой прыяцель, буйны амерыканскі пісьменнік-фантаст скардзіўся, што яго думка пра магчымасць абмену ў аддаленым будучым нашых абалонак — тленных целаў — на больш адпаведныя, прымаюцца амерыканскімі чытачамі са значна большым недаверам, чым, скажам, думку пра ўласную адвольную анігіляцыю...

Амерыканец зноў прымоўк, пазіраючы ў бок, куды зайшло сонца.

Рускаму ніяк не хацелася парушаць яго спакой і ён зазначаў больш для сябе:

— Вы не адказалі на маё пытанне, што не дае мне магчымасці адказаць на ваша.

Амерыканец страпануўся:

— Ах, такі Будучае грамадства? Вы ведаеце, мне чамусьці не бачыцца камуны і праз тры тысячы гадоў.

— Назавіце больш прымальнай для вас «суполкай» садружнасць людзей. Нешта ж падобнае абавязкова ўзнікне. Няўжо вы верыце, што праз тры тысячы гадоў наша планета будзе складацца з рознакаляровых абрэзкаў — суверэнных дзяржаў з іх граніцамі, якія будуць пільна ахоўвацца, з арміямі, войнамі, іншай лухтой?

— А па-вашаму, усё зліецца ў адзіную нацыю ваяўнічых бязбожнікаў з адзіною моваю? Так, здаецца, вучаць вашы класікі!

— Мовам наогул няма патрэбы злівацца, — паціснуў плячыма Рускі. — Навошта? Вось мы з вамі размаўляем ужо на трох мовах. А чалавеку будучыні, і не такой ужо далёкай, заўважце, вывучыць дваццаць-трыццаць моў будзе не так цяжка. І зліццём нацыі, культуры, нацыянальных традыцый, уключаючы веравызнанне, вы дарма пахоўаеце. Наадварот, узаемапазнанне ўсіх без выключэння культур будзе складаць асноўны сэнс існавання чалавецтва. А вось верожазсць павінна знікнуць. Здаецца, я вам падказаў адказ?

Апанент перасмыкнуўся.

— Усё, я вас зразумеў: кароткі век пазтаў і даўгалецце тыранаў. Гэта адзіны працэс выпрацоўкі ў нас устойлівага імунітэту да ўзаемаадчужэння, да верожазсці. Ці не так?

— А мне можна задаць пытанне? — папярэдняе кінуўшы ў знак згоды, спытаў Рускі.

— Ну канешне.

— Як у вашай, цяпер будзем гаварыць, у нашай пабудове змяшчаецца таякая з'ява, як азонная дзірка над Антарктыкай?

— Што ж, паспрабую пафантазіраваць. Азонная дзірка і некаторыя аналагічныя з'явы — Напамінак пра тое, што не толькі адзін чалавек, але і ўсё чалавецтва, на жаль, смяротнае.

Максім Багдановіч

ЗОРКА ВЕНЕРА

КНИГАПІС

М. БАГДАНОВІЧ. Зорка Венера. Творы, Укладанне і прадмова А. Клышкі. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1991.

Назву гэтаму тому выбранага Максіма Багдановіча даў раманс, які наслыху ў кожнага, хто любіць і шануе роднае слова, Увогуле, укладальнік патрабавальна паставіўся да сваёй работы. У ніжэй шырока прадстаўлена не толькі паэтычная спадчына класіка нацыянальнай літаратуры, а і яго апалядні, нарысы, літаратурна-крытычныя і публіцыстычныя артыкулы, лісты, чарнавыя накіды. У прадмове «Будзь тым, каго Беларусь не страе!» А. Клышка гаворыць аб месцы М. Багдановіча ў нашай літаратуры. Кніга выйшла ў палепшаным мастацкім афармленні і паліграфічным выкананні.

М. БАГДАНОВІЧ. Вянок. Лірыка. На рускай мове. Укладанне і пераклад В. Спрыччана. Для старэйшага школьнага ўзросту. Мінск, «Юнацтва», 1991.

«Вянок» М. Багдановіча адрававаны рускамоўнаму чытачу. Зроблены яшчэ адзін важны крок дзеля таго, каб паэтычнае слова Максіма-Кніжніка стала вядома тым, хто любіць прыгожае пісьменства. Пад адной вокладкай сабраны многія вядомыя творы М. Багдановіча-паэта. Застаецца спадзявацца, што з цягам часу набываючы чытачоў з іншых рэспублік стане таксама яго проза, нарысы, літаратурна-крытычныя і публіцыстычныя артыкулы.

«Быць можа я не скончу жыць...»

Ці не самы музычны з нашых паэтаў, Максім Багдановіч пакінуў бясцэнны скарб кампазітарам, для якіх была, ёсць, будзе ягонае паэзія, ягонае асоба крыніцай творчага натхнення. «Зорка Венера» — варты самых высокіх слоў раманс Л. Рак-Міхайлоўскага. «Зорка Венера» — вартая ўдзячнай памяці опера Ю. Семянякі... Мала хто з кампазітараў не мае ў сваёй творчасці песні, ці мо раманса, а то і ванальнага цыкла, натхнёнага словам Паэта. Гэтае слова набыло новае жыццё ў музыцы М. Аладава, А. Багатырова, В. Памазова, А. Друнта, І. Лучанка, Г. Гарэлавай, С. Бельцюкова, Л. Захлеўнага, Я. Паплаўскага, І. Паліводы... Вядома, можна было б прадоўжыць гэты спіс, можна было б да-

даць і прозвішчы тых выканаўцаў, якія з прыемнасцю ўключваюць у свой рэпертуар творы на вершы Багдановіча ці прысвячаюць яму свае канцэртныя выступленні. Але сёння гаворка не пра іхнія імёны...

А Багдановічова імя кожны ўспрымае павойму. Як тыя, каму давалася ладзіць нядаўні камерны канцэрт, прысвечаны 100-годдзю, паэта, пад час «Беларускай музычнай восені», так і ўдзельнікі вялікага святкавання ў гонар паэта, што адбудзецца ў Акадэмічным тэатры оперы і балета. Як студэнтка, будучая журналістка, што разважае сёння пра Багдановіча, так і яе суразмоўніцы...

мамі, мастацтва выжыла і расквітнела.

Да размовы далучаецца Людміла ШЛЕГ:

— Я не стану размяжоўваць паэзію і музыку. Сапраўдная музыка паэтычная, а сапраўдная паэзія музычная. Калі кампазітар піша музыку, яна абуджае нашы думкі. Рух думкі нараджае музыку... як вышэйшае разуменне паэзіі. Багдановіч жа і паэт і музыкант у адной асобе, я так скажу. Ён бачыў тое, чаго ніхто не хацеў бачыць, ён планаў, ды мы гэтага не заўважалі... Невытлумачальная таямніца ягонай творчасці — любоў да прыроды, да планеты як катэгорыі жывой філасофіі. Песня ягонага душы лірычная і пранікнёная, яна праходзіла ўсе меры дэналі чалавечай псіхікі, бо паэт ведаў жыццё да драбніц. Бо вывучыў яго праз песні, праз расповяды бабулі, праз падзеі ў родным краі. Ён зразумеў душу простага чалавека. І нам удаецца зразумець паэта ў яго сапраўдным святле, калі экалагічна ачысціцца наша свядомасць. Я хацела б, каб паэзію Багдановіча разумелі паэты той зямлі, якая ўздавала гэты талент. Таму трэба, каб душы іх былі чыстыя і пазабудленыя пошасці ды зямных «шлакаў». Толькі тады паэзія Багдановіча будзе ўспрынята належным чынам, толькі тады музыка стане калыскаю Слова.

Слова беларускае... Хараство і мілагучнасць, мяккасць і глыбіня, барвы святла і ценю... Заўжды ты з'яўляешся крыніцай натхнення паэтаў, мастакоў, музыкантаў. І кожны трактуе цябе як сваё, творчае, індывідуальнае, ды ўсё роўна — роднае, беларускае...

Няярная, маленькая вясліна
Укруг месяца ледзь бачна
Зіхаціць;
Яе не можны нават і
прыкмеціць,
Хто ў гэты час на неба
паглядзіць.
Няярная, маленькая вясліна! —
Праз гэта ты і даспадобы мне,
Бо я адну з табою долю маю —
Зіць ледзь бачна ў сінняй
вышыне.

Гэта Максім Багдановіч. Незабыўны, непаўторны пясняр. Мы аддаём даніну яго бліскучаму таленту, што раскрывае многія дзівосы беларускага пісьменства, узяў нашу літаратуру на п'едэстал высокай духоўнасці. Багдановіч — гэта штосьці асаблівае, нават унікальнае ў паэзіі, у жыцці, у свеце. Як растлумачыць, што ў свае 26 гадоў ён пакінуў творы, дзе з дзівоснай тонкасцю і глыбінёй перададзены любоўныя пачуцці, пейзажныя абразкі, філасофскія думкі пра жыццё, энергія барацьбы? Часцяком усё гэта адценена някідкімі беларускімі танамі, якія нагадваюць пра ўласнае нацыянальнае «я» паэта.

Чытаючы яго, здзіўляешся часам глыбокаму асэнсаванню праблем, што рэдка ўласціва маладому паэту. Уражае, як многія з ягоных вершаў актуальныя і сёння — быццам напісаныя гадзіну таму. Няма сумневу, дар прадбачання—ад-

на з асаблівых рысаў ягонай творчасці. Мабыць, тут ёсць нейкая заканамернасць, праява вышэйшай волі? Мабыць, у гэтым—загадка сапраўднага мастака, загадка, якая вымушае нас мысліць, уяўляць, разважаць, паглыбляцца ў чалавека, спрабуючы пазнаць невядомыя таямніцы?..

Мы з вамі — ягоныя чытачы. І гэта вялікае шчасце для паэта, калі мы знаходзім у ягонай паэзіі ці ў прозе водгук сваёй уласнай адчуванняў, ці то патрыятычная ідэя, прасякнутая пафасам волі, ці то пяшчотная кветка лірыкі, незвычайная, як сама паэзія Багдановіча. Таму мне хочацца чытаць, чытаць ягоныя вершы, каб пачуць спеў душы ў далёкай цішыні мінулых гадоў...

Год Багдановіча падараваў нам нямала адметных святаў: былі вечары ды вечарыны, прайшлі канцэрты, прысвечаныя яму; мы можам завітаць «у госці» да паэта — у «Беларускую хатку». Вядома, што ягоная паэзія нейкім нябачным магнітам прыцягвае да сябе творчых людзей, асабліва музыкантаў. Прычына не толькі ў прыгажосці і пранікнёнасці вершаў Багдановіча, але яшчэ і ў іх музычнасці. Кожны радок адрознівае кладаецца на музыку, быццам спецыяльна для гэтага і прызначаны. Вобразна кажучы, творчы пульс паэта біўся ў скрыпічным ключы, а танальнасць падказвала падзеі.

Цікава, што думваюць кампазітары, якія пачулі гэтую музычнасць, перанеслі яе ва ўласную творчасць, звярнуўшыся ў свой час да вершаў Максіма Багдановіча?

Некалькі пытанняў да Ларысы МУРАШКІ:

— Адкажыце, калі ласка, якая сувязь існуе паміж вамі, натурай музычнай, і Багдановічам, натурай паэтычнай?

— Сувязь духоўная, заснаваная на любові да беларускай культуры. Я вельмі люблю і разумею ягоную творчасць, паэтычная думка Багдановіча блізкая мне. Галоўнае — гэта дзівосна тонкая музычнасць вершаў, прасякнутая беларускай інтанацыяй. Ягонае слова вядзе за сабой музыку. У вершах Багдановіча мяне прываблівае яркая вобразнасць, хаця мастацтва яго дзівае: спалучае ў сабе канкрэтную вобразнасць і абстрактнасць. Мне б хацела яшчэ раз звярнуцца да Багдановіча, заглябіцца ў псіхалагічную лірыку, — я думаю, што гэта будзе вельмі цікалы для жаночага голасу...

— Ці кожны чалавек зможа зразумець Багдановіча?

— Я думаю, што кожны, хаця зараз цяжка адказаць адназначна. Перш чым адкрыць людзям Багдановіча, трэба прывесці іх да роднай мовы, бо ўсялякую паэзію трэба чытаць у арыгінале. Навучыўшыся гэтаму кожны прыйдзе да паэта сам.

— Што б вы пажадалі паэзіі Максіма Багдановіча ў наш цяжкі час?

— Выжыць. Не быць забытай. Вельмі хацелася каб цяпер, калі ўсе заняліся вялікай палітыкай, побытам, эканамічнымі прабле-

...Сёння, у дзень ягонага стагоддзя, я гляджу на партрэт, на жывыя пранікнёныя вочы, разумны шырокі лоб, і здаецца мне, што не яго партрэт, а сам паэт дзесьці побач, сярод нас. Вось ён усміхнуўся, выгукнуў: «Мая душа, як ястраб дзікі, што рвецца ў неба на прастор!»—і чарада птушак памкнула ў неба над ім... Сын беларускай зямлі, ён зліўся з ёю ў неразрыўны абдымак, аддаючы сэрца, душу і свой магутны талент маці-Беларусі.

«Сэрца сціснецца, і я пляць пачну...» Вось і радуе нас ягоная песня, працягваючы жыцьцё ў музыцы, у творчым кампазітарай розных пакаленняў. Хай гучыць яна жыццёсцвярдзальным лейтматывам беларускай культуры, лейтматывам нашага Адраджэння.

Марына МДЗІВАЊІ.

Доказ ад процілеглага

(Пачатак на стар. 8—9).

твайго і ўбачыш коней і калясніцы, і на роду больш, чым у цябе, то не бойся іх; бо з табою Господзь, Бог твой, які вывеў цябе з зямлі Егіпецкай.

Калі ж распачынаецца бітва, тады няхай падыходзіць свяшчэннік і гаворыць народу...»

І скажа яму: «Слухай, Ізраіль! вы сёння ўступаеце ў бітву з ворагамі вашымі: ды не аслабеа сэрца ваша, не бойцеся, не бянтэжцеся і не жахайцеся іх, таму што Господзь, Бог ваш, ідзе з вамі, каб пазмагацца за вас з ворагамі вашымі і выратаваць вас».

Наглядчыкі ж няхай аб'являць народу, гаворачы: «Хто пабудоваў новы дом і не абнавіў яго, той няхай ідзе і вернецца ў дом свой, каб не памёр у бітве, і іншы не абнавіў яго. І хто насадзіў вінаграднік і не пакарыстаўся ім, той няхай ідзе і вернецца ў дом свой, каб не памёр у бітве, і іншы не ўзяў яе, той заручыўся з жонкаю і не ўзяў яе, той няхай ідзе і вернецца ў дом свой, каб не памёр у бітве, і іншы не ўзяў яе».

І яшчэ аб'являць наглядчыкі народу, і скажуць: «Хто базалівы і маладушны, той няхай ідзе і вернецца ў дом свой, каб ён не зрабіў базалівымі сэрцы братоў яго, як яго сэрца».

Калі наглядчыкі скажуць усё гэта народу, тады трэба паставіць вайсковых начальнікаў у правадыры народу.

Калі падыходзіць да горада, каб зваяваць яго, прапануй яму мір...»

Як бачыце, дагэтуль усё гучыць прыс-

тойна, я сказаў бы, нават гуманна. А далей?

«Калі ён пагодзіцца на мір з табою і адчыніць табе вароты, то ўвесь народ, які знойдзецца ў ім, будзе плаціць табе даніну і служыць табе».

Пакуль таксама ўмяшчаецца ў рамкі нават сучаснага гуманіста. А цяпер — увага!

«Калі ж ён не пагодзіцца на мір з табою і будзе вясці з табою вайну, то асады яго. І калі Господзь, Бог твой, аддасць яго ў рукі твае, паразі ў ім увесь мужчынскі пол вастрыём меча. Толькі жонка і дзяцей, і худобу, і ўсё, што ў горадзе, усю здабычу яго вазьмі сабе, і карыстайся здабычай ворагаў тваіх, якіх аддаў табе Господзь, Бог твой».

Цікавы паварот, ці не праўда? А цяпер — найцікавае. Гаворка пойдзе пра гарады зямель, якія насялялі плямёны хацеаў, амарэў, хананеаў, ферэзееў, явееў, іеўсеаў, што зніклі потым з твару зямлі. Тут мы маем зусім іншы падыход.

«А ў гарадах народаў гэтых, якіх Господзь, Бог твой, дае табе ў валоданне, не пакідай жывой ні адной душы, але аддай іх закліццю».

Гэта значыць, вынішчы ўсіх да аднаго: і мужчын, і жанчын, і старых, і дзяцей — так патрабуе Господзь.

Амерыканец прыгнечана змоўк, а Рускі, выкарыстоўваючы паўзу, прамовіў:

— Зноў нагадвае адну ваяўнічую песню, якая суправаджала рытуальны танец «Перад боем» аднаго са старажытных

плямён Новай Каледоніі.

— Нападаем мы на нашых ворагаў?

— Так.

— Ці ж моцныя яны?

— Не.

— Ці мужныя яны?

— Не.

— Мы іх заб'ём?

— Так.

— Мы іх з'ядзім?

— Так.

— Ваша праўда, — ажывіўся Амерыканец.

Здзіўляюча тое, што ўжо ў наступным 21 раздзеле падаецца сцена дыяметральна супрацьлеглага папярэдняга. Нейкая справа Дрэйфуса на фоне масавых забойс «аў без суда і следства. Паслухайце.

«Калі на зямлі, якую Господзь, Бог твой, дае табе ў валоданне, знойдзены будзе забіты, што ляжыць на полі, і невядома, хто яго забіў: то няхай выйдучь старэйшыны твае і суддзі твае, і змераюць адлегласць да гарадоў, якія вакол забітага; і старэйшыны горада таго, які акажацца бліжэйшы да забітага, няхай возьмуць цяліцу, на якой не працавалі і якая не насіла ярма, і няхай старэйшыны таго горада адвядуць гэтую цяліцу ў дзікую даліну, якая не распрацавана і не засеяна, і заколюць там цяліцу ў даліне; і прыйдучь свяшчэннікі, сыны Левіны; і ўсе старэйшыны горада таго, што бліжэй да забітага, няхай абмяюць рукі свае над галавою цяліцы, якую зарэзалі ў даліне, і аб'являць і скажуць: «Рукі нашы не пралілі крыві гэтай, і вочы нашы не бачылі. Ачысці народ Твой, Ізраіль, які Ты, Госпадзі, вызваліў, і не пастаў у віну народу Твайму, Ізраіль, нявіннай крыві». І яны ачысцяцца ад крыві. Так павінен ты змяваць у

сябе кроў нявіннага, калі хочаш рабіць дабро і справядлівае перад вачыма Госпада».

Яшчэ ў маладыя гады, чытаючы гэта, я пытаўся ў сябе: «Няўжо наш Вярхоўны Суддзя мог асвятліць такое беспардоннае ханжства і крывадушнасць, асвятліць навікі, да нашых дзён? Я думаю, і вы на аснове вашага вопыту падтрымаеце маё сцверджанне: да нашага сённяшняга і заўтрашняга дня! Ведаецца, мне гэта маё галоўнае адкрыццё не дае магчымасці верыць у таты намаганні ў справе разрадкі. Логіка тут простая. Усе нашы малітвы аб міры — гэта тое, што выкладзена ў раздзеле 21 П-тай кнігі Маісея, а нашы практычныя дзеянні — тое, што ў папярэднім раздзеле. І тое, і другое санкцыянавана Звышы. У нашай пабудове прадугледжана Эксперыментальна... Вельмі прашу вас знайсці якую-небудзь альтэрнатыву, разумную альтэрнатыву. Хаця б для мяне асабіста...»

У просьбе Амерыканца чулася штосьці такое, што прымуціла Рускага задумацца ўсур'ёз і надоўга.

Цемра згушчалася. І ён пачаў гаворыць, калі ўжо зусім зрабілася цёмна.

— Мне здаецца, што гэтая частка нашай з вамі гаворкі стаіць асобна, як раздзел «Вялікі Інквізітар» у «Братах Карамазавых». Каб пазбегнуць легкаважнасці, нададзім ёй канструктыўны характар і пачнём з канстатацыі відэаочнага для нас абодваў. Па тых вострых пытаннях, якія вы ўзнялі, чалавечтва не можа параіцца з кімсьці і чакаць з гэтай нагоды сігналы з космасу. Бесперспектыўна, калі гаворка не ідзе пра такую ж, як у нас, цывілізацыю. Але нават такі абмен інфармацыяй наўрад ці прадугледжаны Эксперыментам.

БУКЕТ НА ФОНЕ БУДЗЁННАСЦІ

Фестываль-конкурс імя М. К. Агінскага

Зараджэнне новага фестывалю — з'ява далёка не ардынарная. Адраджэнне забытага і жаданне тасавання, абменьвацца волітам, — вось што вызначыла ідэю фестывалю-конкурсу імя М. К. Агінскага. А прайшоў ён, як паведамлялася, у Смаргоні, горадзе, ад якога недалёка і Залессе, дзе некалі жыў кампазітар. Многія ведаюць яго толькі як аўтара паланеза «Развітанне з радзімай». І вырашылі арганізатары фестывалю-конкурсу пазнаёміць жыхароў горада з творчасцю земляка. Вось і адбылася гэтая падзея, як глыток свежага паветра на фоне пагрозы экалагічнай катастрофы, бескультур'я і бездухоўнасці, як выратавальная памяць пра пераходныя асновы і каштоўнасці жыцця, як яркі букет на фоне шэрых фарбаў масавай культуры.

Фестываль працягваўся толькі 2 дні, але і за такі кароткі час падарыў шмат прыемных хвілін і ўдзельнікам, і глядачам. Па трох спецыяльнасцях праходзіў конкурс: фартэп'яна, струнныя інструменты і ансамблі. Удзельнічалі выхаванцы музычных школ Смаргоні, Маладзечна, Ліды, Вілейкі, Слоніма, Шчучына, іншых гарадоў. Праграма кожнага ўдзельніка павінна была складацца з п'есы М. К. Агінскага і другога твора — на выбар канкурсанта. Таму, акрамя прыгожай музыкі Агінскага, у зале прагучалі творы І. С. Баха, Л. Бетховена, П. Чайкоўскага, Д. Шапаківіча, К. Дэбюсі, Э. Грыга, Ф. Шуберта. Выканаўцы — толькі навучэнцы музычных школ, а раней жа такога творчага спаборніцтва для іх не існавала. Былі, канечне, конкурсы ў рамках школ, але сустрацца і паслухаць сваіх равеснікаў з іншых гарадоў даў магчымасць толькі гэты — у гонар Агінскага.

Ініцыятарам давялося наладзіць і распаўсюджанне нотнага матэрыялу, і дзякуючы гэтаму на конкурсе гучалі паланезы, вальсы, мазуркі Агінскага, аматары музыкі змаглі, нарэшце, пазнаёміцца з ягонай творчасцю. У выкананні Вікі Путьрской з Вілейкі прагучаў паланез Фа мажор, вядомы пад назвай «Падзел Польшчы», зачароўваючы слухачоў гнуткай арнаментальнасцю «п'явучых пасажоў», якімі пачынаецца твор.

Пачулі глядачы і рамантычны Фа мінорны паланез з яго гераічным пафасам, і паланез Сі мажор, у якім арганічна спалучаюцца фанфарныя гучнасці, якія выклікаюць у памяці баявыя паходы польскіх паўстанцаў, з лірычнымі напеўнымі мелодыямі.

Святочная цёплая атмосфера ўстелялася ў першы ж дзень, на цырымоніі адкрыцця фестывалю. У паўзмрок загучала музыка занага Ля мінорнага паланезу, адкрылася заслона і на сцэну выйшлі... лакеі з падсвечнікамі і запаленымі свечкамі. Ансамбль песні і танца імя Агінскага горада Смаргоні выканаў паланез. Былі на свяце і госці, у ліку якіх — камерны аркестр народных інструментаў выкладчыкаў Маладзечанскага музычнага вучылішча пад кіраўніцтвам Г. Сарока і навучэнцаў Музычнага ліцэя пры БДК. У далейшым жа ініцыятары конкурсу маюць намер запрашаць у якасці ўдзельнікаў юных музыкантаў з Польшчы і дзяржаў Прыбалтыкі.

Досыць аўтарытэтнае журы складалася з прадстаўнікоў Мінскага, Маладзечанскага, Лідскага музычных вучылішчаў, ліцэя пры БДК і дырэктары Смаргонскай ДМШ. А ўзначаліла яго работу А. Гужалоўская, намеснік дырэктара музычнага ліцэя. Складаная задача — з вялікай колькасці ўдзельнікаў выбраць самых яркіх і самабытных. Але вось і названы пераможцы: Вольга Мароз, вучанка 2 класа Смаргонскай ДМШ (выкладчык В. Шоць), Таццяна Сарока, вучанка 7 класа сектара педпрактыкі пры Маладзечанскім музычным вучылішчы (выкладчык І. Багачова), Валерыя Каспяровіч, васьмікласнік Ашманскай ДМШ (выкладчык М. Хадаровіч). Гэта — піяністы. А вось імяны іншых пераможцаў: струнныя інструменты — Ганна Грыц са Смаргоні, фартэп'яны дуэт Кацярына Смолік і Таццяна Перавалава з Вілейкі і ансамбль скрыпачоў Смаргонскай ДМШ. Спонсарамі фестывалю быў прызначаны прыз за лепшае выкананне твора Агінскага — прыз атрымала Таня Сарока. Як самая юная ўдзельніца конкурсу адзначана Аня Грыц, а

ўладальнікам прыза за лепшае выкананне твораў беларускіх кампазітараў стаў фартэп'яны дуэт з Вілейкі.

Урачыстым і святочным было выступленне на заканчэнне фестывалю хору імя М. К. Агінскага пад кіраўніцтвам А. Лях. Гэты калектыў ужо не раз радаваў гараджан на розных фестывалах сваім высокім прафесійным узроўнем. І цяпер яго выступленне арганічна ўплылося ў агульную святочную атмосферу. Бо, акрамя славалюбывага духу саперніцтва, азарту барацьбы, гэты фестываль несумненна каштоўны цэльнай чалавечых узаемаадносін, нязмушанасцю эмоцый удзельнікаў і гасцей і, вядома, адчуваннем бязмежнай адданасці музыцы, якая збліжае ўсе пакаленні людзей, далучаных да гэтага свята. Немалую ролю ў гэтым адыграў гарадскі адзел культуры на чале з А. Шыцікавай.

Асабліва прыемна, што фестываль нарадзіўся ў час, калі стаўленне да сур'ёзнай музыкі ў грамадстве (асабліва ў маладзёжным асяроддзі) змяняецца не ў лепшы бок. Калі ў выніку скажонага разумення эстэтычнага выхавання канцэрты класічнай музыкі праводзяцца ў абедзённы час на прадпрыемствах, дзе сядзяць рабочыя ў спячоўках, і пасля ўрокаў у школах, калі вучні ў форменках мараць толькі пра абед. Таму бездухоўнасць распаўсюджаная, на жаль, гэтак шырока... Дык нягледзячы на выказванні песімістаў, што фестываль — «баль сярод чумы», яны робяцца важным звяном у ланцугу эстэтычнага выхавання моладзі: на конкурсе прысутнічала вельмі шмат школьнікаў. Калі ўдасца стварыць і рэалізаваць сістэму дзейснага эстэтычнага выхавання, тады, я ўпэўненая, ужо не давядзецца з горыччу гаварыць пра напаўпустыя залы на фестывальных канцэртах.

Вольга КУРАЧКІНА,
студэнтка музычнага
вучылішча.

г. Маладзечна.

Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ

Перад адкрыццём помніка

Максіму Багдановічу

Намяло, натрусіла з хмар
(Многа летаў, а болей зімаў),
І хусцінкай каменны твар
Выціраюць старанна Максіму.

Да прыгожай яго галавы
Узняліся ажно на кране.
І задумаўся ён, як жыць.
(Паглядзела б Какуева Аня!)

Можа, ўспомніў вязьмо нягод.
Дзень апошні
(хіба ён марыў!!).

Калі нават смяротны пот
Не было каму выцерці з твару.

А цяпер жа!
З гнязда свайго
Як святочна ўспырхнула слава!
Вунь, скланяюць імя яго
І далёка, і злева, і справа...

Як прачнуліся!
Боль працяў
І мяне, і мяне, Максіме:
Шмат імён узнялі з забыцця,
Колькі з праху яшчэ ўзімуць!

Ты гатовы ўжо. Змецены снег.
Урачыста зляціць пакрывала...
Мне здалося: глядзіш на мяне,
Каб і я,
каб і я памятала.
1981 г.

Амерыканец кінуў галавой, але гэтага ўжо не было бачна.

— Далей. Спробы разгадаць шыфр самога Кіраўніка Эксперымента тым больш не маюць перспектывы: дзеля гэтага трэба знаходзіцца на адным з ім інтэлектуальным узроўні, а гэта наогул выключана. Нарэшце, варожасць сама па сабе шматпланавая. Дыяпазон — ад Мантэзі да Капулецці да «футбольнай» вайны паміж дзюма дзяржавамі. Лічыць, што ўсе яны спрагназаваны Звыш — наўна. Відавочна, у Эксперыменте маюцца зоны, так скажаць, «свабоднага развіцця... А цяпер пра галоўнае, пра «галоўныя» войны, генацыд, паляванне на ведзьмаў, пакарэнні «па вышэйшай катэгорыі» ворагаў народа... Гэта зона не можа быць вольнай. Значыць, яна спланавана. Але з якой мэтай?

— З якой мэтай? — адазваўся з цемры Апанент. — Ды проста панягладаць, як паводзяць сябе павукі ў слоіку...

— Такі варыянт выключаны, — цвёрда заявіў Рускі. — Эксперымент «павукі ў слоіку» — звычайнае забойства з прымессю самапраўдальнага ханжства, уласцівага гому сапіенсу. Абсалютны Розум вольны ад падобных эмоцый. Забойства пад любым соусам не можа быць Мэтай. І тут не можа быць нейкага прамежкавага варыянта, бо лёгка праглядзець, што лобы такі варыянт — таксама забойства. Застаецца — не забойства, і трэцяга тут не дадзена! Цяпер застаецца сумясціць усё, пра што вы гаварылі, з ідэяй, на першы погляд парадаскальнай, якая зусім не ўпісваецца ў Біблію (у Ветхі Завет па крайняй меры), ідэяй практычнага бясперсця (я маю на

ўвазе не толькі душу!) чалавечага індывідуму, яго не забойствам. А для гэтага трэба вырашыць усяго адну вельмі маленькую праблему: каб чалавек не забіваў самога сябе! Мне вельмі спадабалася адна Ваша думка пра чысціню Эксперымента з дыназаўрамі. Пераўтварэнне гэтых гігантаў з грозных драпежнікаў у бяскрыўдных травяядных — не толькі вялікае дзіва, але і знамянальны прэцэдэнт.

— Вы так лічыце! — глуха прагучала ў цемры.

— Я ўпэўнены, — цвёрда прамовіў Рускі. — Кароткі тэрмін мы звальцюем ад канібалізма да сусветнага брацтва і вегетарыянства. Спачатку ў пераносным, а затым і ў прамым сэнсе. У гэта трэба верыць! Я мог бы абгрунтаваць гэты тэзіс нават вашымі тэалагічнымі сродкамі. Скажам, параўнаннем Ветхага і Новага Заветаў. Але лепш зрабіць гэта вам. Я ж адкажу на пытанне, дакладней — на два пытанні, якія мучылі мяне і многіх маіх суграмадзян, і якія, як мне здаецца, могуць узнікнуць і ў вас... Першае пытанне такое. Ці мог быць гэты звальцюючы шлях, а ён яшчэ зусім не закончаны, быць менш жорсткім. А калі ён арганізаваны звонку, то ці мог быць арганізаваны з меншымі крыўдамі для людзей? Усё-такі дзеля страшных сусветных вайны, а для нашай краіны яшчэ і грамадзянская, культ асобы. Сёння ў нас часта гавораць: «Можна было пазбегнуць...» Мне хацелася б сказаць па-іншаму. Пазбегнуць у прынцыпе можна было. Але з рызыкай пакінуць чалавека ў ранейшым

стане — патэнцыяльнага драпежніка і нават братазайбы, прычым закамфляванага і пад выратавальніка нацыі, і пад бацьку народаў, і пад самага паслядоўнага змагара за ідэі гуманізму. Нялёгка гэтага справа, выпрацаваць ва ўсім чалавечстве і ў кожнага індывіда на векі вечныя пагарду да драпежніцтва і тыраніі. У мяне дык наадварот, ствараецца ўражанне, што цана магла б быць і больш цяжкай. Знаходзячыся ў цярозым стане (а я не п'ю ні кроплі спіртнога востра ўжо больш за 26 гадоў), я гавару дзякуй Эксперыментатару.

Другое пытанне, асабліва высвечанае вашай суйчыніцай Аленай Вайт, нам з вамі лепш сфармуляваць так. Ці былі на гэты конт якія-небудзь дастаткова рэальныя Папярэджанні, Знакі зверху, так бы, у бязбожным варыянце — якія-небудзь Адкрыцці, прасцей кажучы, прадчуванні простых смертных? Думаю, што былі. І зноў з задавальненнем апелую да вашай думкі пра даўгажыццё тыранаў і кароткі век пазтаў. Мне гэта думка асабліва блізкая. Пры дзённым святле я ні за што не прызнаўся б, а цяпер цёмна і мне не гэтак сорамна. Мне 58 гадоў, але я яшчэ пішу вершы... Таму, мабыць, я так люблю пазтаў і ненавіджу тыранаў. Тыраны — народ недалёкі. Цімучын, напрыклад, верыў, што ніколі не памрэ. Нават марксіст Сталін загадаў пакараць смерцю доктара, які сказаў праўду пра яго хваробы. Хацеў і такім чынам адцягнуць канец. Неразумна і агідна!.. А вось у пазтаў усё па-іншаму. Нават ведаючы дакладна пра сваю блізкую смерць (тут маюцца, як у Пушкіна, надзіва дакладныя прадбачанні), яны журыліся не пра сябе, а імкнулі-

ся перадаць людзям тое, што бачылася адным ім праз магічны крышталі... Па нацыянальнасці я не зусім рускі. Напалоўу я беларус.

— Гэта ж адно і тое? — пачулася з цемры.

— Амаль. Адрозненне, відаць, у тым, што рускіх пазтаў ведае свет, а беларускіх — не. А ў нас былі вялікія паэты. І першы сярод іх — наш беларускі Лермантаў — Максім Багдановіч. Вы, канешне, пра яго нічога не чулі. А дарма! Мне цяпер успомніўся адзін яго верш, які пісаўся ў 1912—1915 гадах. Незадоўга перад сваёй ранняй смерцю паэт звяртаецца непасрэдна да вас.

— Да мяне? — здзівіўся Амерыканец.

— Так. Пры гэтым здзіўляюча проста і зусім лепш, чым я, вырашае ваша галоўнае сумненне. Паслухайце.

Я хацеў бы спаткацца з вамі на вуліцы
У ціхую сінюю ноч
І сказаць:
«Бачыце гэтыя буйныя зоркі,
Ясныя зоркі Геркулеса?
Да іх ляціць наша сонца,
І нясецца за сонцам зямля.
Хто мы такія?
Толькі падарожныя, — папутнікі сярод
нябес»

Нашто ж на зямлі
Сваркі і звадкі, боль і горыч,
Калі ўсе мы разам ляцім
Да зор?»

— Мак-сім Баг-да-но-віч? Я запомню гэта імя, — сказаў Амерыканец.

Затым ён намацаў у цемры хударлявую руку рускага Беларуса і моцна паціснуў яе.

Пераклаў з рускай Уладзімір ПАЎЛАЎ.

ВЯНОК ЖЫВЫХ, ПРАРОЧЫХ ДУМ

...Часам доля злая жартайніца: чалавек узбагаціўся ведамі, думкамі, але яму адмоўлена ў часе, каб гэта ажыццявіць, даводзіцца ісці з жыцця заўчасна. Максім Багдановіч, як вядома, сустрэў усяго дваццаць пяць вёсен. Астатнія дні правёў у Ялце, куды пагнала яго цяжкая хвароба лёгкіх. І пакінуў ён сучаснікам на развітанне адзіны зборнік вершаў «Вянок», склаўшы яго са сваіх дум. І ці не галоўнаю была думка пра свой край, свой народ:

Беларусь, твой народ дачакаецца
Залацістага, яснага дня.

Паглядзі, як усход разгараецца,
Колькі ў хмарках залётных агня...

Гэтай жа думкай прасякнуты многія іншыя вершы паэта. З адзінай верай напісаны яны — народ дачакаецца новага, светлага дня. А недзе за пяць гадоў да гэтага твора быў напісаны «Пан і мужык»:

Дзякуй, пане, бо пазнаў ад вас і я,
Не на трох кітах трымаецца зямля.

Згода, згода, бо здаецца неяк мне,
Што стаіць яна на нашай жа спіне.

Сацыяльная несправядлівасць выказана гэтак эканомна, каратка, выразна.

Але нават адчуваючы цяжар хваробы, няскораны, яшчэ за год-паўтара да смерці ён знаходзіў настрой для вясёлай, жыццярэадаснай «Лявоніхі». Дзяўчына, першая ў танцы, незвычайнай красы песнялюбка, да таго ж і працавітая:

А калі ты жаці станеш свой загон,
Аж дзівецца надбайліца Лявон.

Агністы танец, полымная жартайлівая песня насуперак усяму. Народная мудрасць — перажыць гора, перамагчы яго. Паэт умеў добра ўслухацца і ў мову прыроды, ён слухаў у цішыні і чуў, як расла трава:

Бачу я, з прыродай зліўшыся душой,
Як дрыжаць ад ветру зоркі нада мной,
Чую ў цішы, як расце трава.

Бязмерная пляшчота душы паэта. І вялікая сіла перажыванняў — зноў жа за свой народ, за яго дачок — слухціх ткачых, што вымушаны працаваць у панскім двары. Ім загадана выткаць залатыя паясы з персідскімі ўзорамі... Але:

Цямнее край зубчаты бора...
І тчэ, забыўшыся, рука,
Заміж персідскага узора,
Цвяток радзімы васільна.

Любоў да роднай песні і роднай зямлі, пашана да вечнага песняра ўкраінскага народа, артыкулы пра яго...

Акрамя беларускай мовы, М. Багдановіч свабодна валодаў рускай і перакладаў вершы Т. Шаўчэнка, І. Франка ды свайго Янку Купалу пераствараў па-руску. Падуладна яму была паэзія Пушкіна і Гейнэ, перакладаў таксама Верхарна, Верлена...

Ён балюча перажыў смерць Сяргея Палуяна і пагадзіўся з думкай, што ўсё знікае на зямлі, а светлы след дзеяча і пісьменніка не губляецца:

Так свабодна, так ярка пражыць —
Лепшай долі няма на зямлі:
Усё кругом на момант асвятліць
І пагаснуць у цёмнай імглі.

Усё знікае, праходзіць, як дым,
Светлы ж след будзе вечна жывым.

Гэтыя радкі добра стасуюцца і да самога аўтара.

...Калі выпадкова пачую жартайлівае беларускае песню ці ўбачу дзяўчат, якія веселяцца

пад гукі цымбал, так і чуюцца мне:
Ах, Лявоніха, Лявоніха мая!
Спамяну цябе ласкавым словам

Яго, Багдановічавы, словы з верша «Лявоніха».

...Мы разам з Пятром Прыходзькам прыгадалі аднойчы Максіма ў Крыме, дзе пахаваны ён. Да марскіх хваляў тужліва прыпадалі чайкі. І тады напісалася:

Максім Багдановіч у Ялце

Бланітні хвилі, сонца повені,
Краса морскай сторуны,
Від зору хворого не сховані,
Але поблякли вміць воны;

Бо долинаюць звуки зболені
Даленых вёсок, хуторів,
І голоси людей знедолені,
— Для них ще світ не зазорів.

Та віртыся — прыйдзе завітчанна,
Омріяна весна для всіх,
І рідна Білорусь, як дзівічана,
Розсіпле, наче щастя, сміх...

Цимбалів долинае золото
І прамінець сліпнёт в'очу...
О як звестись би й рушыць
молодцо

І находитись досхочу!
І наспіватись, надивитись
На рідну землю, милий світ...

...І змовкнуў Білорусі вятэзь.
«Вінон» лішыв, як «Заповіт».

...Вянок жывых, прарочых дум.

Алякса ЮШЧАНКА.

«ЛІМ» ПАВЕДАМЛЯЕ

Весткі з СМД

Дзякуючы адладжаным творчым кантактам паміж Музычным таварыствам імя Г. Вяняўскага (Польшча) ды Саюзам музычных дзеячаў Беларусі, адбыўся паспяхова дэбют беларускіх музыкантаў на V Міжнародным конкурсе маладых скрыпачоў імя Г. Вяняўскага і Н. Ліпінскага ў Любліне. Дыпламантам гэтага аўтарытэтнага конкурсу стаў навучэнец Музычнага ліцэя пры Белдзяржкансерваторыі Віталь Хандрас (клас А. Ямпольскага).

Саюзам музычных дзеячаў супольна з БДІ ды Беларускім інстытутам праблем культуры арганізаваны курсы вышэйшага вынаўчага і педагогічнага майстэрства па класе «трамбон». Пад кіраўніцтвам прафесара Санкт-Пецярбургскай кансерваторыі В. Сумеркіна слухачы курсоў — педагогі музычных вышэйшых навучальных устаноў азнаёмліліся з праблемамі метадыкі і сучаснага выканальніцтва.

Створана яшчэ адно творчае фарміраванне ў сістэме СМД Беларусі — асацыяцыя прафесійных вынаўцаў і педагогаў сучаснага ды конкурснага танца. Яе прэзідэнтам абраны лаўрэат усаагульнага і міжнароднага конкурсу Міхаіл Бірун.

Н. ВІТЧАНКА.

Вечарына

Двух песняроў

У Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры адбылася вечарына, прысвечаная беларуска-польскаму пісьменніку А. Вярыгу-Дарэўскаму і В. Каратынскому ў сувязі з іхнімі юбілеямі — адпаведна 175-годдзем і 160-годдзем з дня нараджэння.

Пра іх жыццё і творчасць расказаў Г. Ніслюў. Прагучалі вершы, напісаныя А. Вярыгам-Дарэўскім і В. Каратынскім па-беларуску, пераклады з польскай мовы, вершаваныя запісы У. Сыраномлі ў «Альбом» Вярыгі-Дарэўскага (адшуканы, дарэчы, Г. Ніслюў). «Гутарка старога дзеда», якая большасцю даследчыкаў прыпісваецца піру В. Каратынскага.

На запрашэнне арганізатараў адгукнуліся супрацоўнікі літаратурнага музея Я. Купалы і Я. Коласа, студэнты Інстытута замежных моў, навучэнцы педвучлішча № 2 і беларускага ліцэя, вучні школы № 44 г. Мінска.

В. ЛЕЦКА.

ГЕНІЯЛЬНАЯ ПАМЫЛКА ПАЭТА

На мой погляд, самы лепшы твор нашага класіка літаратуры — гэта сусветна вядомы верш «Слукція ткачыхі», напісаны ў 1909 годзе. Прайшлі тры гады, і М. Багдановіч зрабіў яшчэ адзін варыянт «Слукція ткачых». Які з іх больш прывабны, не магу адказаць. Яны аднолькава мне любяць! І кожны з іх краіна і хвалюе маё сэрца і душу!

Але мой любы паэт, стварыўшы геніяльны верш, сам таго не ведаючы, зрабіў памылку. Яго жыццё ў Ніжнім

Ноўгарадзе паўплывала на гэта. У Расіі залатым ткацтвам амаль паўсюдна займаліся толькі жанчыны. І калі ён упершыню ўбачыў чуд сваёй «краіны-бранацкі», то ў яго міжволі нарадзілася:

Ад родных ніў, ад роднай хаты
У панскі двор дзеля красы
Яны, блздомныя, узяты
Ткаць залатыя паясы.

Між тым, у Слукці ўсё было па-іншаму. Сусветна вядомыя паясы, якія цяпер упрыгожваюць лепшыя музеі Парыжа, Нью-Йорка, Санкт-Пецярбурга, Масквы, Мінска, Амстэрдама, Лондана, Варшавы, Кракава, Львова, Вільні, Гародні, Кіева і

іншых гарадоў, рабіліся не жанчынамі.

«К 1760 г. у Слукці мелася абсталяванне, працавалі кваліфікаваныя спецыялісты і «хлопцы», якіх па ўмовах вышэйназванага кантракта павінны былі «вывучыць дасканала той рабоце персідскай» («Дэкартыўна-прыкладное мастацтва Беларусі XII—XVIII стагоддзяў». (Мінск, «Беларусь», 1984 г., ст. 13). Вядомы і некаторыя майстры-мастакі, акрамя бацькі і сына Яна і Лявона Маджарскіх, Іосіф і Васіль Барсукі, Міхаіл Барацэвіч, Томас Хаецкі, Канчыла Лейка і іншыя.

Я гляджу на слукція паясы і, як у паэта, маё сэрца уце:

Там шчыры бор шуміць сувора...

Ты тчэш, блзвольная рука,
Заміж персідскага узора,
Цвяток радзімы васільна.

Цудоўны верш! Славуція слукція паясы! І геніяльная памылка Багдановіча зрабіла яго яшчэ больш родным, народным! І па ўсёй Беларусі і ў свеце гучыць песня «Слукція ткачыхі»!

Міхась МАЛІНОЎСКИ, правадзейны член Геаграфічнага таварыства пры Акадэміі навук СССР. г. Баранавічы.

«УВЕСЬ ЧАС ПАТРАБУЮЦА ЗВЫШВЫДАТКІ ДУХОЎНЫХ СІЛ»

(Пачатак на стар. 5).

— Але, не зважаючы на звыклія для адраджэнцаў «тэхналагічныя», матэрыяльныя «болькі», асветную работу трэба працягваць. Як жа вы на факультэце знаходзіце раўнавагу паміж Сцылай матэрыяльнага і Харыбдай духоўнага?

— Было б, вядома, адмыслова, каб кожны факультэт меў эканамічную незалежнасць. Асабліва ў час станаўлення — за ўсё трэба плаціць. За якасную тэхніку, бо культуру на пальцах не пакажаш. За стварэнне творчых лабараторыяў і майстэрняў народных рамёстваў, бо што значыць паспяхова засвоіць курс факультэта беларускай філалогіі і культуры? Гэта значыць мець трывалыя веды і ўстойлівыя навыкі іх практычнага прымянення ў прафесійнай дзейнасці. Плаціць трэба за літаратурную гасцёўню, абсталяванне, фарміраванне якаснай бібліятэкі, здабыванне і капіраванне архіўных матэрыялаў і г. д.

А яшчэ хацелася б завесці які-небудзь «салон прыгожых манер». Хлопцаў у нас мала, майстэрству рыцарскага фехтавання вучыць не даводзіцца, а вось дзяўчатам арганізаваць семінар, дзе былі прафесійна знаёмліліся з напрамкамі моды, культуры прычоскі, нават проста — грацыёзнай паходкі і ўмення трымаць сябе перад аўдыторыяй — такі семінар утварыць варта. Дзеці часта капіруюць сваіх настаўнікаў, дык няхай жа капіруюць прыгожае.

Але ўсемагутныя грошы хутчэй за ўсё праглынуць добрыя планы. Ашчэрная зёбра рынку згубная для культуры, калі

на тое не будзе дастатковых высілкаў дзяржавы. А дзяржава наша слабая, глеба да мецэнатства яшчэ не выстаяла. А таму застаецца адзіны «ідэалістычна-рамантычны» сродак: выхаванне цераз адухоўленасць пазнання роднага краю.

— Улічваючы апырыры зададзенаю неардынарнасцю факультэта, нават элітарнасцю, хацелася б уведаць, якім чынам вы вырашаеце праблему з выкладчыкамі. Бо гісторыя Мінола Ермаловіч і палітолаг Анатоль Сідарэвіч у нас адны на ўсю рэспубліку... А настаўніцтва, якое вы марыце ўзгадаваць, шмат чаго ў непатрэбна са старой «ідэалагічнай» спадчыны, найперш — міфаў абэцэдэршчыны...

— Я разумею унікальнасць Міколы Ермаловіча, ведаю цану Анатолію Сідарэвічу, але ці варта так спрашчаць? І справа не ў тым, адны яны ці не: у кожным раёне Беларусі і ў кожным куточку можна сустрэць шчырага рупліўца. Справа, аднак, заключаецца ў тым, што ўсе — ды паасобку, па адзіночцы. Чаму беларускі рух разбіўся «паштучна» — пытанне вялікай асобнай гаворкі.

Але я разумею і трывожна-клопатны падтэкст пытання. З кадрамі, гэта ведаюць усе, справа кепская — і ў акадэмічных флагманаў, і ў сярэднеадукацыйных шлопак. ВУН штогод даюць нямала выпускнікоў і — як у пясок, раствараюцца без прыкметнага знаку. Прычына, мусіць, тая, што ў нас вельмі тонкі пладоносны слой інтэлігенцыі. Прафільтраваныя навучальнымі ўстановамі ў духу бальшавіцкай веры, пралетарскага цара і абэцэдэршчыны, маладыя людзі становіліся на дзяржаўную службу, а штодзённая дзяржаўная муштра звычайнай дабівала і тыя кволяны парасткі свядомасці, што

з большым ці меншым поспехам закідаваліся ў душу себітатамі «разумнага, добрага, вечнага». Імперскай дзяржаве гэта было страшэнна зручна. Лічы, дармавая рабочая сіла кідалася ў пошуках выйсця туды-сюды, але ўсюды ўпіралася ў безвыходнасць: наўкол была адна манопольная ўстанова, а дзяржаўная служба ў гэтай установе нагадала агромністую прыгонную кабалу. Выпускнік, ашчасліўлены дыпламам, тут жа трапляў пад ярмо інтэлектуальнага і службовага прыгону. Вяртаючыся да аднаго з вашых пытанняў, напэраміма: прыгонная гэта была інтэлігенцыя, а не плебейская. Прыгоннае існаванне спараджала і сваю правінцыяна-прыгонную псіхалогію. А тут яшчэ дзяржаўная афіцыйная прэса дзясцімакі гадоў свядома большую ўвагу ўдзяляла жывёлагадоўлі, чым чалавечаму духу. Вось і ўзнікла дзікунскае супрацьстаянне: ці кілбаса, ці — мова. Як быццам адно абавязкова павінна выключыць другое. А калі ёсць супрацьстаянне, то ўзнікае неабходнасць выбару. Я не асуджаю тых, хто, скалечаны жабрацкім існаваннем, падсвядома пацягнуўся да кілбасы. Я асуджаю тых, хто на кілбасе купіўся.

Так мы не можам «людзьмі звацца!» Іншы Купалаў герой казаў: трэба разбіць спрадвечную ману, што мы — не ёсць мы, што мы нешта нейкае, яч быдлё, якое накарміў, дык і сыта будзе... Абэцэдэршчына ж небяспечная не толькі самім фактам ідэалагічнай фальсіфікацыі гісторыі, колькі духоўным самадэстам, паглыннаннем саміх сябе ў імя гэтай «спрадвечнай маны». Гэтая сістэма сацыяльнай міфатворчасці заснавана на выкарыстанні найперш нацыянальных кадраў, а таму — доўгажывучая. Карані яе традыцыйна працякаюць тоўшчу многіх стагоддзяў, і адным мэнтам духоўнага касабокасць выпраўлена быць не можа. Таму і настаўнікі павінны быць выпрабаваны гісторыяй — залатым скарбам духоўнай моцы Беларусі. Спадзяюся, што зразумела, пра якія постаці вядзецца гаворка.

Арыентавацца трэба на іх, і было б найвялікшым бахвальствам сцвярджаць, што справімся сваімі сіламі. І нават сіламі навуковай грамадскасці Рэспублікі. Увогуле патрэбен рознабаковы пагляд. Таму мы і замыслілі нетрадыцыйны лектарый па беларусазнаўстве. Першыя падваліны заклалі калегі з Польшчы Ян Чыквін і Алякс Барскі. Але я мару пра пашырэнне геаграфіі лекторыя: каб лепшыя беларусісты Еўропы, Амерыкі, Канады чыталі лекцыі ў нас. Гэта быў бы смаротны ўдар па абэцэдэршчыне з іх дамарослым прынцыпам, што «мы — не ёсць мы». Гэта было б крушэнне іміджу правінцыяльнай Беларусі, а Гародні як правінцыі Беларусі.

— І, нарэшце, прапаную палетуценіць. Ці магчыма, на ваш погляд, зараз, у постсавецкіх варунках, узгадаваць праўдзіва-беларускую настаўніцкую інтэлігенцыю, эстэту-адраджэнцаў, і што дзеля гэтага патрэбна рабіць найперш?

— За ўсё не скажу. Скажу за тое, што найбольш трывожыць, з чым найчасцей сутыкаюся і што лічу самым галоўным, — пра школу.

За 30 год школа змянілася непазнавальна. Тая, хто ў 60-я гг. вызначыла духоўную атмосферу школы, мяккія і добрыя інтэлігенты «адлігі», сёння амаль не вызначаюць школьнае аблічча. На змену ім у 70-я гг. прыйшла своеасабліва кагорта хваціх настаўнікаў; добрыя арганізатары і някепскія прадметнікі, яны не неслі ў сабе шарм духоўнасці сваіх папярэднікаў. Ім жа на змену заступае «страчанае пакаленне», якое не мае ні першага, ні другога, ні трэцяга. Я не хацеў бы, каб гэта ўспрымалася «облыжным» абвінавачваннем, але ў масе сваёй гэта так.

У школу трэба вярнуць асобу духоўную, і ўсе нашы разважэнні можна якраз і разглядаць як летуценне на гэты конт.

— Дзякуй за гутарку. І — плёну Вам!

Бягуць-прабягаюць нашы нялёгія, трывожныя дні, але ўсё яшчэ свежыя ў памяці уражанні, звязаныя з удзелам у сесіі Генеральнай канферэнцыі ЮНЕСКА, з наведаннем Парыжа, «пазатамі апетага ад муроў да стрэх», поўнага жыцця, грунтоўна абжытага, утульнага, днём засяроджана-заклапочанага справай, вечарам па-святочнаму Узрушанага, яркага, залітага агнямі; Парыжа, адначасова новага (недарэмна лічыцца заканадаўцам розных модаў) і, што называецца, авянага вякімі, старога, умудраванага гістарычным вопытам...

Было ў нашай паездцы, нашым знаёмстве з Парыжам і гэтае самае далучэнне да гісторыі, да мінулага, свайго роду рытуальнага, мемарыяльнага частка. У свой час задумвалася памаза саратніка Кастуся Каліноўскага, аднаго са стваральнікаў і аўтараў «Музыкальнага праўды», адважнага ваяка насіраў Валерыя Урублеўскага, і вельмі хацелася наведваць яго магілу. Але... і вось у першы наш выхадны, у нядзелю, паехалі на могілкі Пер-Лашэз. Могілкі велічэзныя, здаецца, адны з самых вялікіх і старых у Парыжы, але

параўнаўча хутка знайшлі магілу. Надмагільны помнік надрадна захаваны. Пахлалі кветкі, прачыталі надпіс, памаўчалі... Дарэчы, недалёка ад магілы Урублеўскага пахаваны Арагон і Элюар і геранія майго верша... Эдзіт Пляф... У наступную нядзелю наведалі — гэта ўжо за Парыжам — могілкі Сен-Жанеўеу (Святой Яўгеніі). Іх называюць рускімі, яны сапраўды з'яўляюцца своеасаблівым пантэонам славуных рускіх — ад Бунина да нядраўна памёршых Нярасава і Таркоўскага. Але на надмагільных камянях мы прачыталі ня мала беларускіх прозвішчаў: Ватацы, Ягела, Шайкевіч. На адным помніку прачыталі: «Палачане — палкоўнік Сяргей Сяргеевіч Дзямянскі, капітан Г. Усціновіч».

Ну а потым мы ўшаноўвалі памяць і паэзію Максіма Багдановіча. Я маю на ўвазе хвалюючы, памятны для ўсіх нас вечар, які адбыўся 30 кастрычніка ў штаб-кватэры ЮНЕСКА на пл. Фантану, 7, і быў прысвечаны 100-годдзю з дня нараджэння нашага паэта. Трэба аддаць належнае нашай рэспубліканскай камісіі ЮНЕСКА і супрацоўнікам нашага пастаяннага прадстаўніцтва пры ёй В.

Калбасіну і А. Лапцёнку: імі было ўсё і своечасова зроблена для таго, каб таякая ўрачыстасць у Доме ЮНЕСКА адбылася і адбылася менавіта пад час сесіі Генеральнай канферэнцыі. Загадзя былі заказаны зала, афіша, запрашалыні білет, напярэдні вечары ў «Журнале Генеральнай канферэнцыі» тройчы друкавалася адпаведная абвестка. Быў зроблены пераклад на французскую мову суправаджаючага тэксту да фільма, прысвечанага старонкам жыцця і творчасці Багдановіча. Усё гэта было зроблена, размеркавалі ролі (хто што з членаў дэлегацыі будзе рабіць), але ў прызначаны час — вечар прызначаны на 18.30 па парыжскаму часу — усё ж непакоіліся: ці збіруцца людзі, ці не будзе пуставала зала? Ведалі, што на вялікіх міжнародных форумах так званыя культурныя мерапрыемствы асабліва папулярныя, не карыстаюцца, дэлегацыя больш ахвотна ходзіць на прыёмы. Але наша трывога на гэты раз была дарэмнай. Прышлі амаль цэлымі дэлегацыямі болгары, палікі, украінцы, прышлі французы, прышлі прадстаўнікі саюзнай дэлегацыі, прышлі мінчане, якія ў якасці

праграмных спецыялістаў працуюць у сакратарыяце ЮНЕСКА, сабраліся запрошаныя таксама намі суайчыннікі, якія жылі ў Францыі, — мастак Барыс Забораў з жонкай, журналістка Ірына, былая супрацоўніца музея, у дзявоцтве Алена Баравікова, зараз Элен Мане з прыехаўшай да яе ў госці стрычанай сястрой Волгай, жонка і дачка бізнесмена, беларуса па паходжанні Лявона Шыманца.

Ад імя генеральнага дырэктара ЮНЕСКА Федэрыка Майора вечар адкрыў кіраўнік аддзела інфармацыі грамадскасці, швейцарац Алэн Мадэ. Ён нагадаў, што рашэнне аб святкаванні стагоддзя з дня нараджэння Максіма Багдановіча было аднадушна прынята выканаўчым камітэтам ЮНЕСКА ў адпаведнасці з «кіруючымі прынцыпамі святкавання гадзін вялікіх людзей і гістарычных падзей», які быў зацверджаны Генеральнай канферэнцыяй ЮНЕСКА на яе дваццаць чацвёртай сесіі, адначасова «важнасць падзей ад Дома ЮНЕСКА, што адкрыты для ўзаемаўзабачальнага культурнага і інтэлектуальнага абмену паміж краінамі і народамі». Потым перадаў сло-

ва мне, Павітаўшы прысутных, я папярэдзіў, што хачу выступіць на мове вершаў юбіляра, па-беларуску і што сінхронны пераклад на французскую зробіць сакратар нашага пастаяннага прадстаўніцтва Алег Лапцёнак, і пачаў сваё выступленне з таго, што працітаваў для «настройкі», верш Багдановіча «Я хачу бы спатнацца з Вамі на вуліцы...» Зала адпаведна зрагавала, настроілася на лірычна-філасофскі лад. Адною з вызначальных асаблівасцей творчай і грамадзянскай дзейнасці Максіма Багдановіча, сказаў я далей, было тое, што будучы паэтам глыбока нацыянальным, будучы гарачым прыхільнікам і песняром нашага адраджэння, паэт у той жа час не аддзяляў маладую беларускую літаратуру ад літаратуры суседніх народаў, літаратуры сусветнай, гаварыў пра «скарбіцу светавой культуры». Яго з поўным правам можна аднесці да ліку тых, хто з'яўляўся папярэднікамі (я ўжыў рускае слова «предтеча») прадказальнікамі ЮНЕСКА з яе высакароднымі, гуманнымі ідэаламі, да тых дыскусій, якія ідуць сёння ў яе залах і

лейтматывам якіх гучыць заклік да ўзаема разумення і духоўнага збліжэння, да творчага і інтэлектуальнага супрацоўніцтва паміж людзьмі і народамі. У заключэнне я падзяліўся яшчэ адным назіраннем: верш Багдановіча «Пагоня», якія абвешчана нацыянальным гербам, з'яўляецца яркім паэтычным дэманом таго факта, што нацыянальнае самасвядомасць і мастацкая творчасць, у больш шырокім сэнсе — культура, ўзаемазвязаныя, што цесна звязаны паміж сабой культура і нацыянальна-дзяржаўны суверэнітэт.

Пасля са сцэны гучалі вершы Максіма Багдановіча, Барыс Сачанка чытаў іх у арыгінале, а французская антрыса Жанна Габэй — у перакладзе на французскую мову.

Урачыстасць, прысвечаная 100-годдзю з дня нараджэння Максіма Багдановіча, атрымала становачы рэзананс. Назаўтра яго ўдзельнікі падыходзілі да нас і дзякавалі, гаварылі добрыя словы. Вечару быў прысвечаны чарговы нумар «Юнеска-прэс», пра яго напісала парыжская газета «Русская мысль».

Анатоль ВЯРЦІНСкі.
Парыж — Мінск.

ЮНЕСКА—як адна з надзей свету

Выступленне кіраўніка дэлегацыі Рэспублікі Беларусь
ВЯРЦІНСКАГА А. І. на пленарным пасяджэнні 26-ай сесіі
Генеральнай канферэнцыі ЮНЕСКА

Пан Старшыня, пан Старшыня Выканаўчага савета, пан Генеральны дырэктар, паважаныя дэлегаты, што прыбылі на гэты форум не толькі па волі сваіх краін і ўрадаў, але і па закліку ўласнага сэрца, — з высакароднай місіяй — увабляць у жыццё высокія прынцыпы і ідэалы ЮНЕСКА! Спадарыні і спадары! Беларуская дэлегацыя, пан Старшыня, ахвотна далучаецца да тых віншаванняў, якія прагучалі ў сувязі з выбраннем Вас на гэтыя высокія, настолькі адказныя посты, і выказвае Вам свой давер і гатоўнасць актыўна супрацоўнічаць з Вамі.

Мы сардэчна віншваем з уступленнем у ЮНЕСКА прадстаўнікоў Літвы, Латвіі і Эстоніі — краін, з якімі нас звязваюць даўнія добрасуседскія адносіны, векавыя эканамічныя, культурныя, духоўныя сувязі. Цяпер яны, гэтыя сувязі, спадзяёмся, атрымаюць новае вымярэнне ў рамках міжнароднага супрацоўніцтва пад эгідай ЮНЕСКА. Дарэчы, нас не могуць, напрыклад, не зацікавіць ініцыятывы, з якімі пазнаёміў нас на гэтай сесіі паважаны прадстаўнік Польшчы прафесар Ежы Клячоўскі, у прыватнасці яго ідэя выдання Атласа сацыярэлігійнай гісторыі Цэнтральнай і Усходняй Еўропы.

Гаворачы аб уступленні ў ЮНЕСКА прыбалтыйскіх рэспублік, мы, у гэтай сувязі, звяртаем увагу на той факт, што і другія былыя саюзныя рэспублікі, якія абвясцілі сябе суверэннымі дзяржавамі, маюць намер выступіць у якасці паўнапраўных суб'ектаў міжнароднага інтэлектуальнага і культурнага супрацоўніцтва. ЮНЕСКА павінна быць гатовая тут да адпаведных рашэнняў. Тым больш, што гэта будзе спрыяць вырашэнню праблемы яе ўніверсальнасці.

Пан Старшыня, усяго два гады аддзяляюць нас ад папярэдняй сесіі Генеральнай канферэнцыі. Час, аднак, настолькі фарсіраваў свой бег, настолькі ўшчыльніўся, што мы маем права сцвярджаць пра нараджэнне, фактычна, новага свету, які сфарміраваўся за гэтае, па гістарычных мерках, адно імгненне. Свежы, калі не сказаць: ураганны, вечер сацыяльных змен закрануў і маю Рэспубліку. З 19-га верасня яна называецца Рэспублікай Беларусь. З гэтага дня над будынкам яе Вярхоўнага Савета, які прыняў адпаведнае заканадаўчыя акты, раззьяваецца ін-

шы, больш адпавядаючы нашай нацыянальна-гістарычнай рэчаіснасці, бел-чырвона-белы сцяг. Ён вось ужо некалькі дзён, з дня адкрыцця сесіі, раззьяваецца побач з іншымі нацыянальнымі штандарамі ля будынка нашай Арганізацыі, ён знаходзіцца ў гэтай зале. Рэспубліка ўступіла на новы шлях, уступіла ў новую паласу свайго развіцця — посттаталітарную, постіндустрыяльную, постчэрнобыльскую.

Вызначальнай асаблівасцю працэсу, які адбываецца сёння ў грамадскім жыцці маёй Рэспублікі, з'яўляецца тое, што яны носяць дваўхадзіны характар. Працэс суверэнізацыі, адраджэння дзяржаўнасці супадае з працэсам нацыянальна-культурнага адраджэння народа, адраджэння яго мовы, яго гістарычнай памяці, яго этна-свядомасці, яго менталітэту. Зрэшты, у дачыненні мовы будзе дакладней сказаць, што мяняецца яе грамадзянскі статус. Яна падвяргалася ганенням, асіміляцыі, але не памірае, жыла ў народзе і адыгрывала сваю ролю ў захаванні этнічнай самабытнасці нацыі, яе духоўнай культуры, у стварэнні фальклорных скарбаў, нацыянальнай літаратуры. У сучасны момант беларуская мова аднаўляецца ў сваіх правах як дзяржаўная, як мова, на якой ужо колькі стагоддзяў назад быў створаны адзін з першых у духоўнай гісторыі чалавецтва звод заканадаўчых актаў, славуці шэдэўр прававой думкі — Статут Вялікага княства Літоўскага 1588 года.

Гэта знайшло адлюстраванне ў Дэкларацыі Вярхоўнага Савета Рэспублікі аб дзяржаўным суверэнітэце, якая была прынята 27 ліпеня 1990 года і якой 25 жніўня гэтага года нададзены статус канстытуцыйнага закона. У артыкуле 9-ым Дэкларацыі гаворыцца: «Рэспубліка Беларусь самастойная ў вырашэнні пытанняў культурнага і духоўнага развіцця беларускай нацыі, іншых нацыянальных супольнасцяў рэспублікі, у стварэнні ўласнай сістэмы інфармацыі, адукацыі і выхавання. Рэспубліка Беларусь забяспечвае функцыянаванне беларускай мовы ва ўсіх сферах грамадскага жыцця, захаванне нацыянальных традыцый і гістарычнай сімвалікі».

Але справа, як мы разумеем, не толькі ў дэкларацыі і вонкавых атрыбутах самастойнасці. І думаю, што на гэтым паважаным форуме будзе дэ-рэчы сказаць аб эмацыйным

напаўненні суверэнізацыі, аб яе заканадаўча-прававым забеспячэнні. А больш дакладна — аб рэформе ў галіне культуры і адукацыі. Літаральна ў апошнія месяцы наш парламент, Вярхоўны Савет Рэспублікі Беларусь, членам якога я з'яўляюся, прыняў у першым чытанні два важныя заканадаўчыя акты — Закон аб аснове заканадаўства аб культуры і Закон аб адукацыі. (Далей прамоўца спыніўся на асноўных палажэннях названых законаў, праінфармаваў прадстаўнікоў дзяржаў — членаў ЮНЕСКА аб характары рэформы ў галіне нацыянальнай культуры і адукацыі. — Рэд.)

акцэнт на паняццях «нацыя», «нацыянальнае»? Ці не ўшчамляюцца гэтым права чалавека, суверэнітэт асобы, індывідуума? І тут я хачу бы спаслацца на аўтарытэт чалавека, які сказаў больш за семдзесят год прарочыя словы пра тое, што «свет уступае ў перыяд працяглага няшчасця і вялікіх узрушэнняў, але вялікія каштоўнасці павінны быць пранесены праз усе выпрабаванні». Я маю на ўвазе выдатнага рускага філосафа Мікалая Бярдзьева, які, эмігрыраваўшы пасля кастрычніцкай рэвалюцыі, шмат разважаў і пісаў тут, у Парыжы, пра лёс Расіі, пра яе нацыянальны дух, пра культуру. Ён, у прыватнасці, пісаў, што «чалавек уваходзіць у чалавецтва праз нацыянальную індывідуальнасць, як нацыянальны чалавек, а не адцягнуты чалавек, як рускі, француз, немец ці англічанін». «Чалавек, — пісаў філосаф, — не можа пераскочыць праз цэлую ступень быцця, ад гэтага ён абяднеў

Пан Старшыня, пра які б аспект дзейнасці ЮНЕСКА ні заходзіла размова — пра ахову культурнай і прыроднай спадчыны, пра адукацыю, пра інфармацыю ў галіне правоў чалавека, пра садзейненне дэмакратычным пераўтварэнням у краінах Усходняй Еўропы, пра захаванне акаляючага асяроддзя, не кажучы ўжо пра праграму «ЮНЕСКА — Чарнобыль», пра які б аспект, пра які б кірунак, пра якую б праграму ні ішла размова, усё гэта тычыцца нас, беларусаў, Рэспублікі Беларусь. І мы — з нашымі нялёкімі надзённымі клопатамі, з нашым імкненнем у свой новы заўтрашні дзень, з нашай успрымальнасцю да ўсяго, што робіцца ў свеце, з нашай талерантнасцю, — мы за самае актыўнае, за самае разнастайнае супрацоўніцтва ў рамках ЮНЕСКА. Мы лічым яе адной з надзей свету.

Германічнае ўзаемадзеянне ЮНЕСКА з шырокімі, арганіза-

Адкрыццё вечара М. Багдановіча ў ЮНЕСКА. Злева направа: А. ВЯРЦІНСкі, дырэктар Бюро інфармацыі грамадскасці ЮНЕСКА А. МАДУ і сакратар пастаяннага прадстаўніцтва Беларусі пры ЮНЕСКА А. ЛАПЦЕНАК.

У гэтай сувязі дадам яшчэ, што ў камісіях Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь падрыхтаваны праекты законаў аб свабодзе друку, аб свабодзе слова і інфармацыі, аб свабодзе культурнага развіцця нацыянальных і этнічных груп на тэрыторыі рэспублікі. Канцэптуальныя палажэнні адзначаных законаў і законапраектаў знайшлі адлюстраванне ў тэксце новай канстытуцыі Рэспублікі Беларусь, праца над якой у асноўным завершана на пачатку гэтага месяца.

Паважаны пан Старшыня, паважаныя дэлегаты, спадарыні і спадары, у нашым роздуме ўслых і ў нашых дыскусіях, прысвечаных становішчу і лёсу нацыянальных культур, іх месцу ў сусветнай цывілізацыі, не-не ды і прагучыць скептычная нотка: «А ці трэба рабіць

бы і апусцеў бы... Можна жадаць братэрства і аднання рускіх, французав, англічан, немцаў і ўсіх народаў зямлі, але нельга жадаць, каб з твару зямлі зніклі выявы нацыянальных воблікаў, нацыянальных духоўных тыпаў і культур. Такая мара пра чалавека і чалавецтва, абстрагаваных ад усяго нацыянальнага, ёсць прага пагашэння цэлага свету каштоўнасцей і багаццяў. Культура ніколі не была і ніколі не будзе адцягнута-чалавечай, яна заўсёды канкрэтна-чалавечая, г. зн. нацыянальная, індывідуальная - народная і толькі ў такой свабодзе якасці ўзыходзячая да агульначалавечасці... Усё творчае ў культуры носіць на сабе адзнаку нацыянальнага генія».

Мне здаецца, цяжка не пагадзіцца з гэтымі мудрымі, глыбока вынашанымі словамі.

ванымі па прафесійным прынцыпе інтэлектуальнымі сіламі ўсіх краін свету набывае асаблівая сэнс і значэнне ў сучасны момант, калі невымерна ўзрос аўтарытэт кампетэнтных рэкамендацый вучоных, дзеячаў адукацыі і культуры. Унікальнае значэнне ЮНЕСКА ў сістэме ААН заключаецца ў разумным ўзаемадапаўненні тэорыі і практыкі, даследаванняў і канкрэтных дэмагогіі той або іншай краіне, інтэлектуальнага і навукова-тэхнічнага садзейнення з яе боку дзяржавам-членам у вырашэнні праблем глабальнага, рэгіянальнага і лакальнага характару. Тое, што адукацыя, навука, культура і інфармацыя не існуюць у ізаляваным выглядзе, што яны інтэгрыраваны ў палітычны, сацыяльны і эканамічны пра-

(Працяг на стар. 14).

ЮНЕСКА— як адна з надзей свету

(Пачатак на стар. 13).

цэсы і праблемы грамадства, пацвердзілася з усёй відавочнасьцю пад час жнівеньскіх падаў у нашай краіне.

Пан Старшыня, вядома, практычная дзейнасць ЮНЕСКА грашыць яшчэ, на жаль, істотнымі недахопамі. Інакш не ставілася б пытанне пра рэформу. Праблем сапраўды шмат. Мы ўсё яшчэ скарачаем «на маршы» мерапрыемствы, якія былі зацверджаны на Генеральнай канферэнцыі, але якія потым аказаліся, на паверку, не такімі ўжо важнымі і неабходнымі, каб без іх нельга было абысціся. Па-ранейшаму большая частка бюджэтных сродкаў Арганізацыі ідзе на персанал і фінансаванне службаў, часам толькі ўскосным чынам звязаных з рэальнай праграмай дзейнасці. Справядлівае і збалансаванае геаграфічнае размеркаванне пастой тэж і застаецца нерэалізаванай мэтай. Таму мы падтрымліваем ідэю заснавання групы экспертаў па фінансавых і адміністрацыйных пытаннях і гатовы ўдзельнічаць у яе працы.

Пан Старшыня, спадарыні і спадары, адзначаныя недахопы, вядома, не прымяняюць заслуг і вартасцей ЮНЕСКА, каштоўны ўклад якой у наладжанне і развіццё шматстаронняга супрацоўніцтва дзяржаў у галінах адукацыі, навукі, культуры і камунікацый бяспрэчна. Мы вітаем дзейнасць Арганізацыі, накіраваную на станаўленне і развіццё такіх інтэрнацыянальных механізмаў і інстытутаў, якія забяспечваюць аптымальныя суадносіны нацыянальна-дзяржаўных інтарэсаў з інтарэсамі агульначалавечымі.

Нельга не падтрымаць Генеральнага дырэктара ў яго імкненні садзейнічаць усімі даступнымі ЮНЕСКА сродкамі вырашэнню тых праблем, з якімі сутыкаюцца сёння краіны Усходняй Еўропы, у тым ліку і мая Рэспубліка, і пра якія пераканаўча гаварыў нядаўна з гэтай трыбуны прадстаўнік Францыі пан Жаспэн. Гэта і аператывнае падрыхтоўка кадраў, і прызнанне эквівалентнасці дыпломнага, і падключэнне да сусветных сістэм банкаў звестак, і перагрупіроўка шэрагу праектаў такім чынам, каб яны ў найбольш поўнай меры адпавядалі вырашэнню новых праблем. Гэта і чарнобыльскае катастрофа, якая нядаўна зноў напомяла пра сябе. Характэрна, што ўсе эксперты адзіны ў меркаванні, што праграма «ЮНЕСКА—Чарнобыль» у выніку яе паспяховай рэалізацыі паслужыць мадэллю для пошуку вырашэння і многіх іншых глабальных праблем.

На гэтай сесіі наша дэлегацыя сумесна з дэлегацыямі Савецкага Саюза і Украіны ўносіць праект рэзалюцыі нумар 96, якая адносіцца да чарнобыльскай праграмы. І мы спадзяёмся на падтрымку гэтай рэзалюцыі краінамі-членамі Арганізацыі і заклікаем іх стаць яе сааўтарамі.

Пан Старшыня, паважаныя дэлегаты, Фёдар Дастаеўскі, «малая радзіма» якога вёска Дастоева знаходзіцца недалёка ад нашага горада Пінска, скажаў словы, якія, здаецца, маюць самае непасрэднае дачыненне да вышэйзгаданай, гуманнай дзейнасці ЮНЕСКА. Ён сказаў: «Красота спасет мир». Пра неабходнасць хараства для жыцця, для выратавання свету і душы чалавека пісаў у сваіх творках і наш цудоўны пэтр Максім Багдановіч, стагоддзе з дня нараджэння якога мы будзем скорна адзначаць. У тым ліку і тут, у штаб-кватэры ЮНЕСКА. Падзелім жа сёння, перад новымі выклікамі часу веру нашых выдатных папярэднікаў у прыгажосць, у розум, у годнасць чалавека, а гэта значыць — і ў тую справу, дзеля якой мы сабраліся на гэты форум.

7.Інтэлігенцыя— адраджэнскіх ідэй генератар

Самую вялікую — і зусім справядліва — надзею на нацыянальна-культурнае Адраджэнне беларускага народа Максім Багдановіч ускладаў на яго інтэлігенцыю. Ён моцна перажываў, што нямала таленавітых прадстаўнікоў яе адарвалася ад сваёй Бацькаўшчыны, жыве інтарэсамі іншых народаў, аддае ўсе сілы і здольнасці на карысць чужой культуры і навукі. Патрэбен быў час — і даволі працяглы, — каб інтэлігента з карэннага насельніцтва нашага краю перасталі лічыць сябе беларусафіламі польскай культуры ці беларусафіламі рускай культуры і пачалі глядзець на сябе, як на зусім самастойную групу інтэлігенцыі пэўнага этнасу, аб'явілі сябе эмагарамі за яго нацыянальную культуру без усялякага пасрэдняга польскай ці рускай культур.

Першымі такімі беларусафіламі, бяспрэчна, можна назваць студэнцкую моладзь Петраграда, што групавалася вакол часопіса «Гоман». Пазней нацыянальна свядомыя інтэлігенты раслі, як грыбы пасля дажджу. Разам з павелічэннем іх колькасці назменна назіраліся якасныя зрухі ў далейшым паглыбленні нацыянальнай самасвядомасці Беларускай інтэлігенцыі, якая рабіла чоткае размежаванне між тым, што датычыла гісторыі і культуры Беларускай, польскай, рускай, украінскай ці якой-небудзь іншай.

У літаратуры шмат значэнняў дэфініцыі «інтэлігенцыя», але разуменне яе Максімам Багдановічам вельмі набліжанае да характару тагачаснага жыцця на Беларусі. «Гэтым імем, — пісаў ён, — мы адзначаем свядомых людзей, нясушчых сваю свядомасць на карысць простага народа нават і проці ўласнага інтарэсу». Звяртаючы на сябе ўвагу апошняй тры словы, з якіх відаць, што абавязковай умовай заліку ў інтэлігенты Багдановіч прызнаваў гатоўнасць чалавека служыць нацыі, калі гэта нават у чымсьці пагражала яго ўласнаму жыццю і інтарэсу. А тады ж такія пагрозы для шчырага беларуса — інтэлігента ўзніклі амаль на кожным кроку.

У справе гуртавання Беларускай інтэлігенцыі Багдановіч выдзяляў два важныя фактары: французскую буржуазную рэвалюцыю 1789—1794 гадоў і адкрыццё ў 1803 годзе Віленскага ўніверсітэта. Пад уздзеяннем падаў у Францыі ішоў працэс фармавання інтэлігенцыі «нават у многіх даўно ўжо замёршых народаў», яна «пачала жывую працу над развіццём іх культур, ці, іншымі словамі, над іх нацыянальным адраджэннем». Багдановіч са шкадаваннем пісаў, што «ў нас пры надзвычайнай слабасці інтэлігенцыі і пры поўнай неразвітанасці яе беларускіх нацыянальных пачуванняў... усё абмежылася некалькімі крокамі, ды і тыя былі зроблены толькі дзякуючы дзе-якім асаблівым умовам тагачаснага жыцця». Не ведаю, як каму, а мне страшна становіцца, калі падумаю, што мо і цяпер сучасная беларуская інтэлігенцыя зробіць толькі нязначныя крокі па нацыянальна-культурным Адраджэнні свайго краю, далёка не выкарыстае тых магчымасцяў, якія дала і нашаму народу перабудова.

Багдановіч меў рацыю, калі пісаў, што інтэлігентныя людзі ў нас найбольш вылучаюцца са спольшчанай старасвецкай шляхты, у якой збудзілася «пачуццё грамадзяніна, пачуццё любві да роднай старонкі» якраз у пару гарачага змагання «маскалёў з палякамі» за ажыццяўленне сваіх інтарэсаў на Беларускай зямлі. За шчырую любоў археолагаў, гісторыкаў і этнографію Віленскага ўніверсітэта да сваёй айчынай

Заканчэнне. Пачатак у № 47, 48.

Беларусі ён нават строга не асуджаў іх, што яны, накіраваны тагачаснай польскай інтэлігенцыі, «лічылі Беларусь польскім краем, ды і думалі, што, развіваючыся, беларусы мусяць прыстаць да польскай культуры, і рана ці позна, а саллюцца-такі з польскім народам». Пэнтэж гэтага вучоных перш за ўсё за тое, што «яны, гаворачы аб нашым краі... памагалі вырабленню пачаткаў нацыянальна-беларускага самапачуцця ў краёвай інтэлігенцыі, а такжа і лепшаму пазнанню Беларускай мовы».

Сапраўднай кузняй Беларускай нацыянальнай інтэлігенцыі Багдановіч слухна лічыў Беларускае газету «Наша Ніва», увогуле Беларускае друкаванне слова. Калі раней культурны пласт насельніцтва Беларусі

інтэлігенцыю, беларускі рух пачынае адчуваць пад сабою трывалы грунт». У нас жа цяпер, на вялікі жаль, занадта мала такой апантанай нацыянальнай Адраджэнскай інтэлігенцыі і такога грунту, бо асіміляцыя бязлітасна раз'еда і тыя пласты Беларускага народа, якія на рубяжы XIX—XX стагоддзяў з'яўляліся зусім значна пашкоджаным, а таму даволі моцным асяродкам яго духоўнага жыцця. Прычым ад асіміляцыі найбольшыя страты ў нацыянальным панесла Беларускае вёска.

Даводзіцца шчыра пазайздросціць Багдановічаму часу датычна лідэраў Беларускай нацыі ці блізкіх да такога высокага рангу людзей. І галоўнае, што пераважна ўсе яны былі маладога ўзросту. Больш

ную стаўку на інтэлігенцыю ў вырашэнні задач Беларускага нацыянальна-культурнага Адраджэння, Багдановіч між тым не раз выказаў цвёрдую ўпэўненасць, што ў гэтай справе яна не саступіць з пазіцыяй сапраўднага інтэрнацыяналізму, таму што аснову яе складаюць пераважна выхадцы з працоўных мас, якім вельмі блізкія ідэі дэмакратызму і гуманізму. «Абараняючы інтарэсы свайго народа і кладучы ў аснову гэтай дзейнасці наяўнасць самастойнай Беларускай нацыянальнасці і Беларускай культуры, Беларускае інтэлігенцыя ніколі не ўпадала ў шавінізм, не імкнулася да прымянення праваў суседніх нацыянальнасцяў на ўсю паўнату самастойнага культурнага развіцця. У прыватнасці, яна вітае рост як вяліка-

Леанід Лыч

ДОЙЛІД БЕЛАРУСКАГА АДРАДЖЭННЯ

за шэсць гадоў мінула, як мы, дзякуючы перабудове, перайшлі ад слоў да справы ў галіне нацыянальна-культурнага Адраджэння, але так і не выдзелілі са свайго асяродка сапраўднага лідэра. Сёй-той набліжаецца да такога рангу, але ці ўзросць замянае яму сцвердзіцца ў гэтым, ці перашкаджаюць канкурэнты альбо праціўнікі Беларускага нацыянальна-культурнага Адраджэння. Тут, відаць, самі беларусы, будучы крэўна зацікаўленымі ў з'яўленні нацыянальнага лідэра, нацыянальнага героя, павінны паклапаціцца і ўсёй грамадой пастарацца адшукаць у сваім асяроддзі з багатым духоўным патэнцыялам Чалавека, які ў стане быў бы вывесці народ з беспрасветнай цемры нацыянальнага нігілізму і беспамылкова паказаць яму шляхі ў сапраўднае, пабудаванае паводле законаў цывілізацыі, царства нацыянальнага жыцця, дзе з небылай сілай завітнеюць Беларускае культура і мова. Магчыма, я памыляюся, але, мне здаецца, такога Чалавека трэба шукаць і выходзіць з ліку студэнцкай моладзі ці нядаўніх выпускнікоў вышэйшых навучальных устаноў. З дапамогай кампетэнтных дарадцаў яму падуладна будзе разуменне і вырашэнне нават самых складаных пытанняў нашага Адраджэння. Прычым не будзем забывацца, што тут, апроч тэарэтычнага розуму і практычнага вопыту, многае дасягаецца на грунце эмоцый, уласцівым толькі маладым энтузіазме, адсутнасці ўсялякага страху за свой лёс пры прыняцці смелых і неардынарных рашэнняў. Заўважу, што Багдановіч у нацыянальна-свядомай моладзі бацькі галоўную апару Беларускага руху першых дзесяцігоддзяў XX стагоддзя.

Магчыма, вырашэнне лёсанасных праблем нацыянальнага адраджэння заўжды, а тым больш на сучасным этапе, у многім прадвызначаецца наяўным інтэлектуальным патэнцыялам народа, трэба быць максімальна ўважлівым да яго прымянення. Зрэбціць і раней гэта было нялёгка, але яшчэ цяжэй будзе справіцца з данай праблемай тады, калі адкрыюцца дзяржаўныя межы Беларусі і, значыцца, у многіх людзей інтэлектуальнай працы ўзнікне рэальная магчымасць пашукаць сабе ішчэ адна роднай Бацькаўшчынай. Не выключана, што такі шанец паспрабуюць выкарыстаць і прадстаўнікі нацыянальна-самасвядомага пласту Беларускай інтэлігенцыі, што адмоўна адаб'ецца на ходзе нашага Адраджэння. Таму, лічу, кожнаму перад тым, як пайсці на такі крок, варта прыслухацца да парады Багдановіча: «...кідаць свой край і ехаць бог ведае куды — гэта ўжо самая апошняя справа, на якую можна адважыцца толькі ў крайнасці».

рускай, так і польскай культуры ў краі, дабіваючыся толькі таго, каб гэты рост не меў сваёй асновай дэнацыяналізацыю Беларускага народа». Сказана, нібы зыходзячы з патрабаванняў сучаснай культурна-моўнай палітыкі, бо вельмі часта ў нас, асабліва ў пытаннях развіцця на Беларусі рускай культуры, мы менш за ўсё задумваемся над тым, а ці не вядзе гэта з прычыны празмернага распаўсюджвання апошняй да дэнацыяналізацыі яе карэннага насельніцтва? Перабіраць меру ва ўсім — рэч шкодная і небяспечная. Датычыць гэта і ўсяго рускага ў нашым краі.

Багдановіч ніколі не сумняваўся, што Беларускае інтэлігенцыя ва ўсёй сваёй тытанічнай і вышакароднай працы па адраджэнні роднага краю знойдзе надзейную падтрымку ў сваіх рускіх калегах: «Думаецца, што яна (руская інтэлігенцыя.— Л. Л.) можа працягнуць сваю рыку Беларускай інтэлігенцыі. Яны не чужыя адзін аднаму. Апошняя ж робіць менавіта тое, што складае сэнс існавання ўсялякай інтэлігенцыі: яна развівае народную культуру. Гэтая культура ў краі была нацыянальнай Беларускай культурай. Адсюль узнік Беларускае народнае рух». Вельмі важна, каб і сёння доволі шматлікая на Беларусі руская інтэлігенцыя правільна разумела распачату карэннымі для данай тэрыторыі нацыянальна-самасвядомымі інтэлектуальнымі сіламі работу па выратаванні блізкага да поўнага духоўнага выраджэння славянскага народа і не стаяла ўбакі, безудзельна сузіраючы за гэтымі працэсамі, а імкнулася і сама ўнесці пасільны ўклад у гэтую вялікай гістарычнай важнасці справу.

Справядліва звязваючы лёс Беларускага Адраджэння з інтэлігенцыяй, Багдановіч ніколі не прыменшаў у гэтым ролі народных мас. Пацвярджаецца такое і зместам яго зусім невялікага ліста спецыяльна да простых людзей (напісаны ў 1914 ці 1915 гг.) «Хто мы такі?» Каб да нацыянальнага руху схіліць як мага больш такіх людзей незалежна ад іх канфесійнай прыналежнасці, пэнт у даным лісце пераканаўча даводзіць, што насельніцтва нашага краю ані-як нельга вызначаць сваю нацыянальнасць толькі паводле рэлігійнай прыкметы. З мэтай дапамагчы простым людзям адчуць сябе гаспадаром на зямлі роднай Бацькаўшчыны, Багдановіч знаёміць іх з найбольш адметнымі старонкамі ўласнай гісторыі, але і не ўтойвае, у якіх цяжкіх умовах у яго час даводзіцца адстойваць Беларускае сваё права на існаванне: «Жывём мы паміж палякаў і велікарусаў, народаў моцных, і маем шмат крыўды ад іх. Бо ёсць велікарусы, што намагаюцца, каб мы забыліся

Справядліва робячы галоў-

СПАТКАННІ ЗНІШЧАЮЦЬ СТЭРАТЫПЫ

Тэатральная Беларусь уваходзіць у паласу фестывалю. «Студыйныя каляды», распачаты ўчора, праз колькі часу прадоўжацца «Славянскімі тэатральнымі сустрэчамі», «Прыбалтыйскай тэатральнай вясной». Беларускім фестывалем лялечных тэатраў. У іх розныя ініцыятары, арганізатары, спонсары, мэты, месцы правядзення. Нязменным застаецца толькі ін-

тэрнацыянальны тэатральны кантэкст, куды свята «ўпісаўся» і фестываль тэатраў студый. З ініцыятарамі і арганізатарамі «Студыйных каляду» — прэзідэнтам асацыяцыі тэатраў студый Віргініяй ТАРНАУСКАЙТЭ і кіраўніком творчага аддзела асацыяцыі Антанінай МІХАЛЬЦОВАЙ гутарыць наш карэспандэнт Жана ЛАШКЕВІЧ.

Ж. ЛАШКЕВІЧ. Два гады таму (у першыню) вы калядавалі доўгі сціпла, а сёлета «Студыйныя каляды» зрабілі фестывалем міжнародным. Як пры ўсім цяперашнім нястачах надарылася гэткае «пераўвасабленне»?

В. Тарнаўскайтэ. Перадусім была патрэба зносін, спатканняў, кантактаў ды, буду шчыраю, патрэба прадаць свае спектаклі. Ні асацыяцыі, ні самі тэатры-студыі амаль ніхто не дапамагае. Часцяком нам даводзіцца плаціць за надаткі вялікую цану за сваё жыццё ў мастацтва: пагадзіся, што ездзіць адно па калгасах ды школах, каб зарабіць на кавалак хлеба, — значыць абмежавацца да дэградацыі. Тэатр мусіць быць паўсюдна, ягоныя творцы могуць марыць, летуценіць, спадзявацца, але працаваць «на тады», «на калісьці», ці, як казалі нядаўна пра пісьменнікаў, «у стол», не дазваляць спецыфіка тэатральнага мастацтва. Тэатру патрабуецца паветра ўсяго свету.

А. Міхальцова. Сталы, спрактыкаваны глядач ёсць у нашых тэатраў-студый, ён не ўсім даводзіцца шукаць яго адно па калгасах ды школах. Калі мы рабілі першыя «Студыйныя каляды», нам патрабавалася пашырыць аўдыторыю, расказаць ды заявіць пра сябе. Цяпер шукаем сталых стасункаў з тэатрамі і тэатральнымі спецыялістамі. Наспеў час, калі іхнія меркаванні ўдаражэлі (у нейкім сэнсе пра гэта «папярэджваў» яшчэ Шэкспір), ударажэлі ў простым і пераносным сэнсе, але ўдаражэлі і прапаны тэатраў.

В. Тарнаўскайтэ. Шмат чаму паспрыяў фестываль «Славянскія тэатральныя сустрэчы», дзе, як вядома, акрамя афіцыйнай, была, так бы мовіць, альтэрнатыўная праграма. І можна толькі радавацца, што госці, а менавіта кіраўнікі фестывалю і менеджэры яе ўпадабалі. Можна зважаць і на эпизодычныя кантакты з прадстаўнікамі замежных тэатраў, бо ў шэрагу выпадкаў яны скончыліся ўзаемагаспаўстаннем, гастролімі і ўзабагачэннем нашага ды іхняга існавання. Не могу не адзначыць, што ў шмат якіх выпадках толькі дзякуючы Антаніне Міхальцовай, а менавіта яе ўменню спраўджаць самыя нечаканыя праекты ды спраўляць самыя складаныя справы, якія нібы да мастацтва дачынення не маюць, сувязі асацыяцыі пашырыліся ды ўмацаваліся — з Італіяй, Германіяй, Аўстрыяй, Славакіяй, Славеніяй, Чэхіяй, Польшчай.

А. Міхальцова. Дзякую на добрым слове, ды ёсць экаліч-

насць, якая вымагае працы на мяккія магчымага: выйце на сусветны тэатральны рынак. Ёсць ужо пагадненні паміж «Студыйнымі калядамі» і фестывалю «Спектрум» (Філах, Аўстрыя), «Карлсруэ» (па назве горада ў Германіі)...

Ж. ЛАШКЕВІЧ. Прадаць, купіць, абмяняцца, але як бы вы вызначылі звышзадачу вашых купляў-продажаў?

В. Тарнаўскайтэ. Мы выходзім на сусветны рынак і хацелі б там затрымацца. Трэба ўведаць пэўна, колькі ж мы каштуем, вядома, не толькі ў пераліку на шылінгі, маркі ці рублі.

Ж. ЛАШКЕВІЧ. Мо маркі, шылінгі і рублі вызначаць і нейкія новыя тэатральныя праекты? Разуменне, як не хацелася б абмежаваць «уваходжанне ў кантэкст сусвету» некалькімі фестывалюмі, хай сабе і міжнароднымі...

В. Тарнаўскайтэ. Што ж. Пры асацыяцыі тэатраў-студый мы неўзабаве ўтвараем Тэатр-клуб. Пры клубе, патлумачу, будзе існаваць элітарны тэатр, а клуб, у сваю чаргу, будзе ўтвораны з нешматлікіх, але вельмі замужных сяброў (замужных таксама). Высокія грашовыя ўзносы за ўдзел хутка вызначаць іхняе кола. Магу падзяліцца і маленькай радасцю: дзякуючы асабіста міністру культуры Я. Вайтовічу асацыяцыя тэатраў-студый займала памяшканне — уласны кут. Офісам гэтую плошчу называць цяжка, але менавіта яму выпала зрабіцца штаб-кватэраю нашага тэатральнага клуба. Не буду цяпер расказаваць пра ўсе задумы, звязаныя з ягоным утварэннем, але спадзяюся, што яму наканавана быць адным з самых прэстыжных месцаў у горадзе.

Ж. ЛАШКЕВІЧ. А якімі творчымі праектамі вы ўсё-такі можаце пахваліцца?

В. Тарнаўскайтэ. Ёсць, напрыклад, задума спраўдзіць спектакль на матэрыяле гісторыі і культуры славянскай супольнасці, якая мела колісь дачыненне да Вялікага княства Літоўскага. Калектыў выканаўцаў будзе інтэрнацыянальны. Думаем ажыццявіць наш спектакль вясною ды пракатаваць па чарзе ў кожнай краіне-ўдзельніцы.

Ж. ЛАШКЕВІЧ. Саюза ССР няма ўжо. Па якім прыпынку вы збіралі калядоўшчыкаў на сёлетні фестываль?

А. Міхальцова. Добрасуседства ды сяброўства. Ведаеш, збі-

ранне падобных фестывалюў заўсёды трымаецца на асабістых дачыненнях, прыхільнасцях ды сімпатыях.

Ж. ЛАШКЕВІЧ. А як на ваш погляд, гасцяў ёсць што «ўзяць» ад нас, ці яны глядзяць у наш бок са звычайнай цікаўнасцю?

В. Тарнаўскайтэ. Спаткаць пра нашых сяброў. Іхняя вартасць — вельмі высокая (калі не скажаць — надзвычайная) акцёрская прафесійнасць. Такою прафесійнасцю, думаю, рэжысёру трэба карыстацца асцярожна. У тэатры Карлсруэ, напрыклад, акцёры ў адзін вечар іграюць драму, заўтра — пантэміму, паслязаўтра — мюзікл...

А. Міхальцова. А на чацвёрты дзень мы бачым, як вядучы артыст... правярае білеткі пры ўваходзе. А ўвечары ён сам з малатком, сякераю ды цапкі рамантуе нешта на пляцоўцы...

В. Тарнаўскайтэ. Такую акцёрскую прафесійнасць моцна падтрымлівае, я б сказала, прафесійнасць глядацкая. Білеты не танныя, і калі заплачана дваццаць-трыццаць марак, дык на гэты грошы трэба і едсмяцца, і адплакаць... Замежны глядач вельмі (а то й завельмі) актыўны. Ён, прабач, жарэ вачыма артыстаў, удзельнічае ў кожнай дробнай праяве канфлікту, ён — працуе!

А. Міхальцова. Па маіх назіраннях (падобных, дарчы, выказаў ужо «ЛіМ» Руд Тапіпаў), мы цяпер валодаем моцнаю рэжысураю, раскутым мысленнем на пляцоўцы, маем свежыя ідэі ды можам няблага іх распрацаваць. А яны — увасобіць на вышэйшым узроўні. Калі б у нас, тутэйшых, не было чаго «ўзяць», дык наўрад ці выклікалі б мы чыюсьці зацікаўленасць. І Мэшнік, і Крайнер, і Логар (кіраўнікі фестывалюў) не першы раз на былых саюзных абшарах. Завіталі на Беларусь шмат дзе ды шмат што пабачыўшы. Думаю, ім было з чым параўноўваць...

Ж. ЛАШКЕВІЧ. Думаю, менавіта тэатральна-студыйная плынь выявіла, наколькі цікавая, размаітая рэжысура ёсць на Беларусі. Пра разнастайнасць тэатральных прапаноў і спрацаваць не даводзіцца. Іншая справа — іхняе увасабленне, хоць, паўтаруся, я схільная бачыць у тутэйшых тэатральных праявах тое непаўторнае «нешта», якое не збытаеш ужо з маскоўскім ці віленскім.

В. Тарнаўскайтэ. Мы доўгі час былі не надта высокай думкі пра сябе, а гэта не дужа спрыяла нашай творчай актыўнасці. Спатканні знішчаюць падобныя стэратыпы...

на ўсё сваё, беларускае, вырваліся яго ды звярнуліся ў велікарусу, гаварылі б і жылі па-іхняму. Ёсць і палякі, якія таксама хочучы змяніць нас на свой капыл, каб і мы сталіся палякамі.

Аглянецца: усё наша роднае, беларускае, марнуецца, нішчыцца, знікае, бо яго забіваюць, яго прыглушаюць, ім пагарджаюць, а чужое пануе, пышаецца, мае сабе пашану і павагу. І — хто ведае? — быць можа, пройдзе колькі часу, і не пазнаем мы ані нашага краю, ані нашых дзяцей. І будзе скрозь чужое, нязвычнае, а свайго роднага — нічога.

Я дазволю сабе такое шматслоўнае цытаванне толькі таму, што яно ў значнай ступені адлюстроўвае і наш сённяшні трагічны стан роднай культуры і мовы, непрыязныя адносіны да іх немалой часткі саміх жаноў бітаў, што вельмі рэдка назіраецца сярод іншых народаў.

Багдановіч, як вялікі аптыміст беларускага Адраджэння, не мог вышэйпрыведзенымі словамі закончыць свой ліст да простых людзей. На ўвесь голас, рашуча заклікаў іх не пакідаць сваёй гаворкі, песняў, звычайў, «шанаваць, бараніць, дзесяць свайм аб тое запаведаць... Чытайма, браткі, кніжкі і газеты, напісаныя ў нашай беларускай гаворцы. Тады прыйдзе канец нашай цемнаце; працягнецца нашыя вочы, і кожны крок, што мы ступім па зямлі, будзе крокам да блізкага шчасця, да светлага жыцця».

Вельмі шкада, што гэтакое прадбачанне паэта не збылося. Мы не толькі не прыйшлі «да светлага жыцця», а калі браць пад увагу з яго толькі наша беларускае нацыянальна-спецыфічнае, дык яно цяпер пераўзнаўна бяднейшае і ў большай ступені загубленае, чым на момант, калі пісаўся Багдановічам ліст да простых людзей.

Значна меншае месца ў публіцыстычнай спадчыне Максіма Багдановіча адведзена праблеме разумення інтэлігенцыяй ролі барацьбы беларускага народа за дзяржаўную незалежнасць на рубяжы XIX—XX стагоддзяў. У прынцыпе ён падзяляў патрабаванне аб выдзяленні «Беларусі і Літвы, злітаваных эканамічна, геаграфічна і гістарычна, у абласную самакіруючую адзінку». Калі пад Літвой ім разумеліся Гродзенская і беларускія паветы Віленскай губерні, што тады даволі часта сустракалася на старонках навуковай літаратуры, у розных афіцыйных выданнях, дык такое аб'яднанне гэтых тэрыторый у адну нацыянальна-незалежную адзінку — з'ява зусім нармальная і перспектыўная. Ісці ж на дзяржаўнае аб'яднанне Беларусі з тагачаснай этнічнай Літвой было б справай непераспектыванай, бо тут адразу маглі б узнікнуць цяжкасці з рэгуляваннем культурна-моўнага развіцця іх народаў, якія ў гэтым пытанні маюць больш адрозненняў, чым падабенства. Інтэграцыя беларусаў і літоўцаў у адну дзяржаву, нягледзячы на тое, што колісь і сапраўды яна ў іх была агульнай, не прынесла б карысці ні першым, ні другім. Гістарычны вопыт краін свету пераканаўча сведчыць, што ў найбольшай ступені свае ідэалы кожны народ можа здзейсніць толькі ў нацыянальнай дзяржаве, у якой на прадстаўнікоў іншых этнасаў прыпадае не больш за 20—25 працэнтаў агульнай колькасці насельніцтва. У адваротным выпадку нярэдка бывае, што цяжка пазбегнуць асіміляцыі нават карэннай нацыі таго ці іншага поліэтнічнага дзяржаўнага фарміравання.

Думаецца, цяпер мала хто верыць, што беларускі народ можа выжыць як самастойны этнас без поўнай рэальнай дзяржаўнай суверэннасці, развітой, перадавой нацыянальнай эканомікі. І ўсё ж не менш важна для выжывання і далейшага грамадскага прагрэсу мець беларускаму народу сваю арыгінальную, самабытную нацыянальную культуру, старанна ачышчаную ад празмерных напластаванняў усяго чужога, іншароднага, і родную мову, якія на сваёй гістарычнай тэрыторыі не ведалі б канкурэнцыі, выконвалі б увесь аб'ём функцый па задавальненні духоўных патрэб насельніцтва. Калі беларускай культуры і мове не будзе забяспечана такая прастора, тады, карыстаючыся любімымі выразамі Багдановіча, мы будзем выглядаць як «абсэвак у славянскім полі», выступаць у ролі «спажываемага матэрыялу для суседніх народаў», застанемся «захудалым славянскім краем».

Для нас сёння вельмі важна мець на ўвазе, што і тады маляды пясняр Багдановіч глядзеў на нацыянальна-культурнае Адраджэнне беларускага народа як на з'яву агульнаеўрапейскую, — цяпер жа нам тым больш неабходна будаваць сваё жыццё з улікам дасягненняў цывілізаваных краін свету і найперш Еўропы. Задумаўшы даць характарыстыку беларускага нацыянальнага руху, Максім Багдановіч палічыў неабходным перш за ўсё вызначыць суадносіны «паміж ім і агульнаеўрапейскім прагрэсам». Асноўныя лініі яго бачыліся ва ўсё большым драбленні «культуры увогуле і літаратуры ў прыватнасці». Практыка паказвала, што немагчыма было надалей ствараць штосьці сапраўды каштоўнае на колішняй адзінай інтэрнацыянальнай мове — латыні. Толькі вызвалішыся з-пад яе, літаратурнае жыццё Еўропы стала больш разнастайным і шматмоўным. Мастацкія творы пачалі пісаць нават на мясцовых мовах: у Іспаніі — на каталонскай, у Францыі — на правансальскай. «Важнае месца ў гэтым грандыёзным зруху, — пісаў Багдановіч, — займае працэс размежавання роднасных культур. Адно рознаскладовыя культурныя масівы прама распаўзаюцца па шву, прыкладам чаго з'яўляецца адасабленне трох скандынаўскіх культур, якія здаўна зліпіліся, але не зліліся ў адно цэлае. Ад іншых адпластоўваюцца больш слабыя, блізка да іх па паходжанні, але ўсё ж не тоесныя з імі нацыянальна-культурныя адзінкі». Таму зусім лагічнае і адкоўванне ад рускай культуры ўкраінскай і беларускай. «У гэце гэтай апошняй знаходзіцца не монстр, не рапытэт, не ўнікум, а глыбока жыццёвая з'ява, якая знаходзіцца ў рэчышчы агульнаеўрапейскага прагрэсу».

Шкада, што зусім не так глядзелі ў нас на культурныя працэсы ў больш позні час. Усяжае адасабленне, арыгінальнае шлях развіцця культуры і мовы разглядаліся як падрыў палітыкі інтэрнацыяналізацыі духоўнага жыцця савецкіх народаў, што нібыта не садзейнічала іх прагрэсу, але ж затое беларусаў, нягледзячы на параўнальна ранні прыход у іх край цывілізацыі, гэта прывяло ледзь не да поўнай асіміляцыі. Каб выкараскацца з яе «яковых рукавіцаў», патрэбна карэнным чынам перагледзець свае адносіны да нацыянальна-спецыфічнага ў культуры, ператварыць мову беларускага народа ў найважнейшы сродка яго духоўнага жыцця, як гэта рабілася і робіцца ўсімі цывілізаванымі нацыямі. Такім чалавечым стаўленнем да нацыянальных духоўных каштоўнасцяў мы выканаем завет Максіма Багдановіча, не застанемся ў даўгу перад яго светлай памяццю.

Рэдакцыя газеты «Літаратура і мастацтва» і прэзідыум праўлення Саюза тэатральных дзячэй Беларусі выказваюць глыбокі спачуванні члену рэдакцыі «ЛіМа» і прэзідыума праўлення СДР Рычарду Смольскаму з выпадку напатнаўшага яго гора — смерці БАЦЬКІ.

АБ'ЯВА МІНСКАЕ АБЛАСНОЕ АДДЗЯЛЕННЕ ФОНДУ КУЛЬТУРЫ, ЗАСЛАЎСКИ ГАРВЫКАНОМ, ГІСТОРЫКА - КУЛЬТУРНЫ ЗАПАВЕДНИК «ЗАСЛАЎЕ», САЮЗ МАСТАКОЎ БССР АБ'ЯЎЛЯЮЦЬ АДКРЫТЫ КОНКУРС на лепшы эскізы праект герба горада Заслаўя і эмблему запаведніка «Заслаўе»

Праграма і ўмовы конкурсу
Перад удзельнікамі конкурсу ставіцца задача сродкамі мастацкай выразнасці адлюстраваць шматвяковую гісторыю горада Заслаўя, якая мае на сваіх старонках імяні княгіні Рагнеды, яе сына Ізяслава і шмат іншых вядомых людзей, з дзейнасцю якіх звязана гісторыя г. Заслаўя.
У конкурсе могуць удзельнічаць як асобныя грамадзяне, якія маюць творчыя прафесіі — мастакі, архітэктары, дызайнеры, так і творчыя калектывы.
Усе конкурсныя матэрыялы прадстаўляюцца пад шыфрам-дэвізам: шасцізначная лічбай (вышыня шрыфта 1 см), які пшацца ў верхнім правым кутку ўсіх конкурсных матэрыялаў, а таксама на дэвізным канверце. У запячатаным дэвізным канверце змяшчаецца інфармацыя пра аўтараў: прозвішча, імя, імя па бацьку, адрас з указаннем індекса аддзялення сувязі. Калі праект выкананы групай аўтараў, то ў дэвізны канверт павінен быць укладзены асобны аркуш, у якім за подпісам аўтараў указваецца працэнтнае размернаванне прэміі паміж імі.
Тэрмін падачы конкурсных матэрыялаў са студзеня па чэрвень 1992 г. Адрас — г. Заслаўе, вул. Камсамольская, 7, дырэцыя ГКЗ «Заслаўе» з паметкай «Конкурс».
За лепшыя праекты, прадстаўленыя на конкурс, устанаўліваюцца наступныя прэміі:
за герб — 3000 руб.
за эмблему г. Заслаўя — 1500 руб.
ГКЗ «Заслаўе»
першая прэмія 3000 1500
другая прэмія 1500 700
трэцяя прэмія 1000 300
Выплата прэміі пераможцам конкурсу праводзіцца не пазней за трохмесячны тэрмін пасля прыняцця рашэння журы. Працэдуры праекты паступаюць ва ўласнасць арганізатараў конкурсу. Праекты, не адзначаны прэміямі, могуць быць запатрабаваны аўтарамі на працягу месяца з дня апублікавання рашэння журы па выніках конкурсу. Зацверджаны склад журы конкурсу. Тэлефоны для даведак: 94-13-66 ГКЗ «Заслаўе».

У АПОШНІ час выдадзены цікавыя кнігі аб жыцці і творчасці класіка беларускай літаратуры Максіма Багдановіча, публікуюцца змястоўныя артыкулы пра яго. Але, на вялікі жаль, у біяграфіі аднаго з самых таленавітых нашых паэтаў яшчэ і сёння няма «белых плям» і загадак. Адна з іх — тэма «Максім Багдановіч і Уладзімір Пічэта».

Адразу паўстае пытанне: а што, яны былі знаёмыя? Адзін з літаратуразнаў-

лёка за яе межамі, то імя Уладзіміра Пічэты вядома значна менш. Таму каратка раскажу аб жыццёвым шляху вучонага. У. І. Пічэта нарадзіўся ў Палтаве. Яго бацька, серб па нацыянальнасці, атрымаў духоўную адукацыю і прысвяціў сябе выкладчыцкай дзейнасці.

З 1888 па 1890 год Іван Хрыстафоравіч Пічэта жыў з сям'ёй у Віцебску, дзе быў рэктарам духоўнай семінарыі. Такім чынам, у дзяцінстве Уладзімір Пічэта

вобласці згрупаваліся вакол Масквы. З гэтага часу, піша Багдановіч, жыццё абодвух гэтых народаў, роўна як і іх гістарычны лёс, надоўга страчвае ўсюкую агульнасць.

Максім Багдановіч імкнецца даць характарыстыку культурнага жыцця на Беларусі ў эпоху Адраджэння. Ён адзначае: «Нядзіўна пагэтаму, што ў эпоху Адраджэння агульны разумовы ўздым, які пачаўся на Захадзе, адбіўся і ў Белару-

ларускай інтэлігенцыі, аддаўшай усе свае сілы і здольнасці адраджэнню нацыянальнай культуры роднай краіны, М. Багдановіч займае адно з першых месцаў».

Адразу трэба адзначыць, што работа У. Пічэты «М. Багдановіч як гісторык Беларускага адраджэння» — гэта не толькі рэцэнзія на вышэйзгаданы артыкул, але і крытычны разгляд шэрагу гістарычных і публіцыстычных работ Багдановіча, а таксама яго паэтычнай творчасці. Аб гэтым сведчаць наступныя словы Уладзіміра Іванавіча: «Максім Багдановіч быў верным рыцарам сваёй абяздоленай бацькаўшчыны, і не толькі адным сваім мастацкім словам: ён выступаў і як публіцыст, які ў сваіх сціслых напісаных артыкулах імкнуўся паказаць гісторыка-культурныя асновы нацыянальна-культурнага адраджэння...».

У заключэнні свайго артыкула Пічэта падкрэслівае: «Нельга не згадацца з тым, што асноўныя вехі гэтага працэсу (гісторыі беларускага адраджэння. — Э. І.) прадстаўлены правільна, і будуча-му гісторыку прыдзецца з імі лічыцца...».

На падставе глыбокага аналізу работ Максіма Багдановіча па гісторыі беларускай культуры Уладзімір Пічэта прыходзіць да вываду, што, нягледзячы на суб'ектыўнасць асобных палажэнняў аўтара і нязgodу з імі Уладзіміра Іванавіча, агульны нарыс беларускага нацыянальна-культурнага адраджэння прадстаўлен паэтам зусім выразна. На думку Пічэты, шчыра абарона М. Багдановічам беларускай культуры апраўдана сучасным жыццём і існаваннем нацыянальнай беларускай культуры.

На пасадзе рэктара БДУ ў 1921—1929-х гадах Уладзімір Іванавіч надаваў вялікую ўвагу прапагандзе беларускай культуры. Прафесар БДУ М. М. Піятуховіч успамінае: «Вялікую ролю ў прапагандзе беларускай мовы адыгралі праводзіўшыся па ініцыятыве рэктара У. І. Пічэты ўрачыстыя сходы, якія прысвячаліся асобным паэтам і пісьменнікам (Янку Купале, Якубу Коласу, Максіму Багдановічу і інш.). На сходах рабіліся даклады аб творчасці пісьменнікаў; звычайна на іх збіралася шмат слухачоў; за-

«Ён быў верным рыцарам бацькаўшчыны...»

Так пісаў У. Пічэта пра М. Багдановіча

цаў мне прама сказаў: «А вы ведаеце, што розніца ў іх узросце складае аж 13 гадоў?»

Так, ведаю. І ўсё ж такі мне хацелася б унесці яснасць у гэту справу, спыніцца на малавядомых і невядомых старонках такога кароткага жыцця генія беларускай паэзіі.

Крытык і літаратуразнаўца Рыгор Бярозкін у даследаванні «Звенні» дакладна вызначыў разуменне гісторыі Максімам Багдановічам: «Кожная нацыянальная паэзія раней ці пазней ажыццяўляе пераход рамантычна-інтуітыўных «праглядаў» гісторыі, ад пошукаў аналогіі ў мінулым да спраўды рэалістычнага гістарызму. У беларускай паэзіі гэты пераход звязаны перш-наперш з імем Максіма Багдановіча, аўтара творцаў нахшталь «Безнадзейнасці».

Я веру, што з цягам часу наша навука папоўніцца глыбокім даследаваннем «Максім Багдановіч як гісторык беларускай культуры», у якім будзе дадзены аб'ектыўны аналіз яго артыкулаў «Беларусы», «Хто мы такія», «На беларускія тэмы», «Беларускае адраджэнне», «Кароткая гісторыя беларускай пісьменнасці да XVI стагоддзя», «Славянскі свет», «Аб гуманізме і неабачлівасці» і іншых работ на гістарычныя тэмы. Максім Багдановіч не толькі чытаў, але і аналізаваў «Беларусы» і іншыя працы Я. Карскага, «Кароткую гісторыю Беларусі» Власта (В. Ластоўскага), з аўтарам якой ён быў добра знаёмы.

Супрацоўніцтва М. Багдановіча з рэдакцыяй газеты «Наша Ніва» спрыяла паглыбленню інтарэсу паэта да гісторыі Беларусі. Есць усе падставы меркаваць, што менавіта з 1911 года пазат зацікавіўся даследаваннямі рускага гісторыка Уладзіміра Пічэты. Хутчэй за ўсё, М. Багдановіч быў добра знаёмы з работамі Пічэты «Літоўска-польскія уніі і адносіны да іх літоўска-рускіх шляхты», «Літоўска-руская дзяржава», «Гедымін», «Гістарычны нарыс славянства», «Драма балгарскага народа», «Гістарычны лёс Сербіі» і іншымі, яго рэцэнзіямі на кнігі па гісторыі Заходняй Русі.

І вось у снежні 1915 года 24-гадовы Максім Багдановіч прыязджае ў Маскву, дзе сустракаецца з Уладзімірам Пічэтам.

Вось што успамінаў аб гэтай сустрэчы праз сем з паловай год на вечары памяці Максіма Багдановіча сам Уладзімір Іванавіч Пічэта: «У снежні 1915 года ў маёй кватэры зазваніў званок. Я адчыніў дзверы і ўбачыў маладога студэнта. Гэта быў Максім Багдановіч — студэнт Яраслаўскага юрыдычнага ліцэя. Ён звярнуўся да мяне з просьбай аб дапамозе ў вывучэнні гісторыі роднага краю... Ён быў прадстаўніком тых, на сцягу якіх было напісана: адраджэнне нацыянальных культур...».

Калі імя Максіма Багдановіча ведаюць не толькі ў нашай рэспубліцы, але і да-

непрацягла час быў на беларускай зямлі.

(Пасля сканчэння гісторыка-філалагічнага факультэта Маскоўскага ўніверсітэта У. Пічэта працаваў выкладчыкам у сярэдніх навучальных установах Масквы, Кіеўскай губерні, а потым ізноў Масквы, дзе вёў курс гісторыі ў Практычнай Акадэміі камерцыйных навук. Менавіта ў той час і адбылася яго сустрэча з Максімам Багдановічам.)

На жаль, сам М. Багдановіч не пакінуў успамінаў аб сустрэчы з Уладзімірам Пічэтам, аб тым уражанні, якое яна пакінула ў яго душы, які ўплыў аказала на яго гістарычныя погляды і веды.

Яшчэ раней, у ліпені 1914 года, напружана першай сусветнай вайны Максім Багдановіч напісаў артыкул «Беларускае адраджэнне». Гэта работа была надрукавана ў першым і другім нумарах часопіса «Украінскае жыццё» за 1915 год, які выходзіў у той час у Маскве на рускай мове. У 1916 г. яна выйшла асобным выданнем.

Нельга не згадацца з М. Ермаловічам, калі ён адзначае: «Выдатнае веданне гісторыі М. Багдановіч найперш выкарыстоўваў у барацьбе за пасляховае развіццё беларускай культуры, у палеміцы з тымі, хто імкнуўся закрэсліць беларусаў як народ. З аднаго боку, ён змагаўся супраць тых, хто выношваў планы апалячвання беларусаў-католікаў. З другога боку, ён гнеўна бітваў тых, хто, не ведаючы канкрэтных умоў, браўся «выратаваць» беларусаў ад паланізацыі русіфікацыяй...»

У сваім артыкуле Максім Багдановіч, тлумачачы тэзіс аб самастойнасці беларускай культуры разважае так: «Бегла і суміруючы факты, якія па сваёй агульнапрызнанасці не з'яўляюцца прадметам спрэчкі, мы пераконваемся, што беларуская культура не з'яўляецца простым варыянтам культуры велікаруускай. Наадварот, у іх асобе перад намі знаходзяцца два самастойныя культурныя комплексы, з самага пачатку растуць і развіваюцца незалежна адзін ад другога...»

Прыемна здзіўляе манера доваду Багдановічам свайго пункту погляду. Ён адзначае, што к канцу XIII стагоддзя беларуская народнасць у сваіх асноўных рысах ужо сфарміравалася, апырэдзіўшы ў гэтых адносінах народнасць велікарускую, якая, такім чынам, не магла аказаць уплыў на працэс яе ўзнікнення.

М. Багдановіч акцэнтнае ўвагу на тое, што адсутнасць эканамічных сувязей паміж імі, геаграфічныя ўмовы, якія ізалявалі Беларусі ад паўночна-заходніх зямель, — усё гэта пакідала яшчэ менш месца для якога-небудзь узаемадзейнення. Нарэшце, лічыць Максім Багдановіч, у тым жа XIII стагоддзі беларусы і велікарусы падышлі да дзяржаўнага раздарожжа, што яшчэ больш рэзка абасобіла іх. Беларусь цалкам аказалася ў межах Вялікага княства Літоўскага, а велікарускія

сі. Ключом забіла тут жыццё, ішла, мудрагеліста пераплятаючыся, гарачая рэлігійная, нацыянальная і класавая барацьба, арганізаваліся брацтвы, быўшыя апорай беларускай народнасці, закладваліся друкарні, засноўваліся школы з нечакана шырокай да таго часу праграмай (у некаторых выкладалася пяць моў), узніклі вышэйшыя навучальныя ўстановы».

Рэцэнзія Уладзіміра Пічэты на работу Максіма Багдановіча «Беларускае адраджэнне» з'явілася толькі ў 1922 г. Пад назвай «М. Багдановіч як гісторык Беларускага адраджэння» яна была апублікавана ў пятым-шостым нумарах часопіса «Веснік Народнага Камісарыята асветы Беларусі».

Паўстае пытанне: чаму не адразу была напісана рэцэнзія, а толькі праз сем год?

С. ФЕДАРЭНКА. «Далёка ад Радзімы».

Сёння вельмі цяжка адказаць на гэта пытанне. Не трэба забываць, што ў той час ішла першая сусветная вайна, калі друкавацца было не так проста. Затым пайшлі бурныя падзеі 1917 года, грамадзянская вайна...

Можна меркаваць, што работа Пічэты рэктарам Беларускага ўніверсітэта, выкладанне гісторыі Беларусі ў гэтай навучальнай установе аказалі ўплыў на імкненне Уладзіміра Іванавіча паглыблена заняцца вывучэннем гісторыі беларускай культуры. І адной з першых тэм па гэтай праблеме стала вывучэнне творчай спадчыны Максіма Багдановіча, якога Пічэта ведаў асабіста.

У пачатку свайго рэцэнзіі Уладзімір Пічэта дае высокую ацэнку асобы Багдановіча і яго паэзіі. Ён заўважае: «...Сярод многалічбавай плеяды маладой бе-

ла не магла ўмясціць усіх жадаючых; даклады праходзілі з вялікім уздымам і мелі велізарнае значэнне». («Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт (1921—1927)», Менск. 1927).

У сваёй прамове на вечары памяці Максіма Багдановіча 16 чэрвеня 1923 года рэктар сказаў: «...Ён памёр, не даўшы прастору магутным крылам. Каб Максім Багдановіч жыў цяпер, ён быў бы ў ліку тых беларусаў, якія чытаюць лекцыі на кафедрах БДУ».

У. І. Пічэта перажыў М. Багдановіча на 30 год. Ён стаў выдатным вучоным-гісторыкам, заснавальнікам беларускай савецкай гістарычнай навукі.

Эмануіл ЮФЕ,
дацэнт Мінскага педінстытута
імя Горкага,
кандыдат гістарычных навук.

Заснавальнікі:

САЮЗ ПІСЬМЕННІКАУ БЕЛАРУСІ
І МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ
РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах.
Друкарня «Беларускі Дом друку».

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.
Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25; адказы сакратар — 33-19-85; аддзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСКІ — 33-19-65; аддзел пісьмаў і грамадскай думкі: Людміла КРУШЫНСКАЯ, Марыя ГІЛЕВІЧ — 33-19-85; аддзел літаратурнага жыцця: Аляксандр МАРЦІНОВІЧ — 33-24-62; аддзел крытыкі і бібліяграфіі: Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ — 33-22-04; аддзел літаратуры: Юрась СВІРКА — 33-22-04; аддзел музыкі: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; аддзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жана ЛАШКЕВІЧ — 33-21-53; аддзел выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў: Пётра ВАСІЛЕУСКІ — 33-24-62; аддзел народнай творчасці і культуры: 33-24-62; аддзел навін: Віталь ТАРАС — 33-19-65, Юрась ЗАЛОСКА — 33-22-04; аддзел мастацкага афармлення: Уладзімір ТАБУШАУ — 33-44-04; фотанарэспандэнт — 33-24-62; бухгалтэрыя — 26-86-40.

Пры перадруку просьба спасылца на «ЛіМ». Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцэнзуе. Паэзія рэдакцыі можа не супадаць з думкамі і меркаваннямі аўтараў публікацый.

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксандр АСПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Анатоль ВЯРЦІНСКІ, Андрэй ГАНЧАРОВ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКІ, Аляксандр ЖУК, Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічырар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Рычард СМОЛЬСКІ, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Віктар ТУРАУ.

Адказны сакратар Барыс ПЯТРОВІЧ.

Індэкс 63856 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
Тыраж 18197 экз.